

Cypřiš (BB 1933); Splacený peníz (BB v próze, 1939). – *Překlady*: E. Mörike: Jezertina ruka (1939); Beethoven. Svědectví o géniu a člověku (1943, s J. V. Pojerem, i usp.). ■ REDIGOVAL *almanach*: Orloj (1945); *publikaci*: J. Brousek: Mramorování na vodě a škrobové papíry hvězdicové (Unhošť 1938). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: N. V. Gogol: Hovory o životě a umění (1947). ■

LITERATURA: ● ref. Úsměvy: J. O. Novotný, Cesta 7, 1924/25, s. 699; F. (P. Fraenkl), Host 4, 1924/25, s. 192; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 2. 1925; E. Janský, 28. říjen 2. 4. 1925; M. Rutte, NL 3. 4. 1925; Z. K. Bár, Moravskoslezský deník 10. 4. 1925; A. Vyskočil, Rozmach 1925, s. 120; J. Knap, Sever a Východ 1925, s. 56 ●; ● ref. Rosa vteřin: Kp. (J. Knap), Venkov 27. 9. 1930; an., Reforma 28. 9. 1930; AMP. (A. M. Píša), PL 26. 10. 1930; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 31, 1930/31, s. 586; V. H. (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 116 ●; ● ref. Cypřiš: Ji Va (J. Valja), Studentský časopis 13, 1933/34, s. 211; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 60, 1933/34, s. 403; m., Rozhledy 1934, s. 24; L. Jehl, Čin 1934, s. 667 ●; ● ref. Splacený peníz: de (J. Strnad), Večerník Nár. práce 22. 2. 1939; O. Sv. (Svozil), Archa 1939, s. 280; F. Kropáč, Nár. noviny 21. 6. 1939; B. Slavík, LidN 15. 8. 1939; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 66, 1939/40, s. 41; Z., Výhledy 1941, obálka č. 1 ●; VI. V.: ref. alm. Orloj, LD 27. 10. 1946; F. Hrubín: k sedmdesátinám, LD 27. 5. 1967; (fk) (F. Knopp): k pětadesátinám, LD 27. 5. 1982; ● nekrology: J. Glivický, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1985, s. 54; (fk) (F. Knopp), LD 26. 4. 1985 ●; (fk) (F. Knopp): k 90. výr. nar., LD 27. 5. 1987 + (pod vl. jm.) k 95. výr. nar., LD 1. 5. 1992; F. Rafaja: k 10. výr. úmrtí, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1995, s. 48; V. Bystrov: Dílo jednoho plného života, Tvar 1995, č. 10 + F. S. – 100 let, Nový domov (Kanada) 15. 2. 1997 + Básník za katedrou, Slovo 21. 2. 1997, příl. Slovo na víkend; M. Michálková: k 100. výr. nar., Šestka 1997, č. 4; V. Bystrov: Lidé z mého zápisníku, Týdeník Rozhlas 1999, č. 13–14; V. Färber: Básník, autor krátkých, lyrizovaných próz... (medailon), Host 1999, č. 2; J. Florian: Milý pane S. ... (faksimile dopisu z 1931), Psí víno 1999, č. 9.

vfr

Jan Spurný

Působnost 1822–1889

Pražská knihtiskárna s nakladatelskou produkcí, ve 40. letech 19. století jedno z nakladatelských středisek české literatury; písmolijna.

Písmolijec Jan S. (* asi 1788–89, † 1859) žádal 1818 neúspěšně o knihtiskařskou koncesi. Pak byl zřejmě zaměstnán v tiskárně A. Straširypky a od 1822 svým nákladem vydával některé

její tisky. 1828 zřídil vlastní knihtiskárnu (prostředky získal prodejem usedlosti v Pavlíkově na Rakovnicku), v níž vedle běžné převážně německé dobové produkce (náboženské příručky, modlitební knihy, školní zprávy, poštovní knížky, řemeslnické návody, knížky lidového čtení, kalendáře apod.) tiskl i některá rozsáhlá odborná a náboženská díla a krátce (1837–39, roč. 1–3 do č. 52) byl nakladatelem ambiciózního německého kulturního časopisu R. Glasera Ost und West. Zřejmě pod vlivem významnějších českých tiskařských zakázek (mj. 1836 Máj K. H. Máchy, 1836–37 Slovanské starožitnosti P. J. Šafaříka, 1837 část ročníku Časopisu Čes. muzeum, 1840 tragédie Jeftovna J. Vlěka) rozšířil S. od počátku 40. let skromnou nakladatelskou základnu české literatury (v Praze především J. Pospíšil a nájemci Arcibiskupské tiskárny, zejména V. Špinka). Se zhoršením politických poměrů v dalším desetiletí (1852 byl patrně i vězněn pro pobuřující spisy) omezil nakladatelství na knížky lidového čtení a populární náboženské spisky. Postupně se zhoršovala i grafická úprava a kvalita jeho tisků. Vdova Kristina, která vedla upadající firmu po zakladatelově smrti, se později provdala za svého zaměstnance J. Janů, který již bezvýznamnou tiskárnu okolo 1890 převedl na své jméno. – Firma působila v bývalém schönfeldském domě na Starém Městě čp. 184 (Jezuitská, pak Karlova 12 – Anenská 9), 1837 měla knihkupecký sklad též v čp. 536 (Rytířská ul.), 1854–58 v čp. 436 v Železných dveřích (Michalská 19 – Jilská 18).

Původní tvorbu, adaptace a překlady v nakladatelství publikovali M. Čacká (pseud. Božislava), F. Doucha, V. Filípek, J. Franta Šumavský, A. Hansgirk, F. J. Rubeš, J. S. Tomíček, F. B. Tomsa, J. V. Zimmermann, vesměs přispěvatelé beletristického a vzdělávacího měsíčníku Vlastimil (1840–42, red. J. K. Tyl, pak K. B. Štorch), založeného z nakladatelova podnětu a zaměřeného na náročnějšího čtenáře. F. Hajniš inicioval u S. vydávání zprvu velmi úspěšného humoristického periodického sborníku Paleček (red. F. J. Rubeš, F. Hajniš a V. Filípek), který vycházel 1841–47 nepravidelně v 19 svazcích (7 prvních vyšlo i v dalších vydáních). 1841 S. vydal Básně B. Jablonského a 1842 překlad Homérovy Iliady od J. Vlěka jako 1. sv. projektu „vydavatelstva Bibliotéky klasiků“ (vlastně K. Amerlinga) *Překlady klasiků všech národů a časů, věd a umění*. Na 2. sv. (překlad Ročních

období J. Thomsona od F. Douchy s názvem Počasy) se účastnil již jen tiskem. Výraznější byl jeho podíl na produkci pro nejširší vrstvy, jejíž páteří byl dobře redigovaný a kvalitně tištěný kalendář (27 ročníků vycházelo 1833–63 a 1865 postupně s názvy Všeobecný domácí a hospodářský kalendář, Pražský domácí a hospodářský kalendář, Pražský všeobecný domácí a hospodářský kalendář a Pražský svatováclavský kalendář). Redigoval jej F. B. Tomsa 1836–39), pak V. Filípek (doloženo 1846–51), který rozšířil původně zejména populárně-informativní obsah o obsáhlejší historické statí a lidovou beletrii. Ta pak zcela převládla v 50. letech, kdy se v anonymní redakci upadajícího kalendáře pravděpodobně vystřídali P. J. Šulc (přísp. i jako P. J. Š., T.-ý, T...ý) a F. X. (i F. X. J.) Mašek. Knižní nabídku lidové četby tvořila zprvu zejména nová vydání starších titulů převzatých z produkce jiných tiskáren, k nimž připojili vlastní adaptace i původní tvorbu spolupracovníci nakladatelství V. Filípek (i šifra V. F.-k.), J. Franta Šumavský, J. V. Sommer a další (např. adaptace pověstí „od jistého čitatele jazyka českého“), později též V. R. Kramérius, P. J. Šulc (i šifra P. J. Š. a snad i pseud. Prokop z Háje), od 2. poloviny 50. let F. X. Mašek. Nové adaptace oblíbených předloh nakrátko soustředila ilustrovaná knižnice *Zábavné povídky* (též *Zábavné povídky nově vzdělané*) pro ukrácení dlouhých večerů, zvláště pro venkovské občany (1850, asi 7 sv.). Na formu Palečka se pokusil navázat nenáročný sborníček veršů, povídek, deklamací a anekdot A. V. Truhelky Filigránek, kamarád všech, jenž se rádi smějou a jsou veselí... (3 seš. 1854, pseud. A. V. Truhelkovský). 1848 vydával S. deník Pozor! (s podtit. Večerní list pro město a venek, vyšlo 47 čísel od 15. 8. do 30. 9.). Odpovědným redaktorem byl P. Švanda (redigoval zprvu i jeho německou obdobu Hab Acht!; vyšlo 92 čísel od 1. 8. do 31. 10.), od č. 27 A. V. Rirenšaft, hlavním spolupracovníkem J. J. Řezníček (uveden v č. 1–5, přispíval i později). – Po 1860 omezila tiskárna nakladatelství na nová vydání nejuspěšnějších knížek lidového čtení, lidovou náboženskou literaturu, několik časových a zdravotnědých brožur a některé z kramářských písní (mj. F. Haise), které postupně převládly i v její tiskařské produkci.

KNIŽNICE: Překlady klasiků všech národů a časů, věd a umění (1842); Zábavné povídky (též Zábavné

povídky nově vzdělané) pro ukrácení dlouhých večerů, zvláště pro venkovské občany (1850). ■ Ž DALŠÍ PRODUKCE: J. A. Deveri: Predigten auf alle Sonntage des Jahrs (1822–25); Čtenářský poklad pro milovníky zábavných dějin a pověstí z minulých a nynějších dob (1840, ed. F. B. Tomsa); A. Hansgirk: Katalog českých knih od l. 1774 až do konce r. 1839 (1840); Perle a korálky čili Pověsti a báchorky rozličných světa národů (1840, ed. J. Procházka Devítský); J. S. Tomíček: Básně (1840); B. Jablonský: Básně (1841; i 2., rozšíř. vyd. 1846); J. K. A. Musäus: Němá láska (1841); Kancionál čili Sbírka církevních i domácích, po celý rok naskrz téměř v každé osadě užívaných písní... (1842, ed. J. M. Pohořelý); F. J. Ruběš: Pan amanuensius na venku aneb Putování za novelou (1842); Ch. Reybaud: Lucie (1843); F. A. Rokos: Pastva duchovní pro ovce z pravého ovčince Kristova 1–4 (1843–47, 2., opr. a rozmnož. vyd.); J. Franta Šumavský: Deutsch-böhmisches Wörterbuch 1, 2 (1844, 1846); Enspigl v novějším kabátě se starým čtveráctvím (1850); V. Furch: Písně a balády z války uherské (1850); P. J. Šulc: Křištof Kolumbus čili Odkrytí Ameriky (1851); V. R. Kramérius: Raoul Modrofous aneb Zlaté vejce (1854); A. V. Truhelka: Filigránek, kamarád všech, jenž se rádi smějou a jsou veselí, ať již jsou to staří, mladí, ve všední den, v neděli 1–3 (1854, pseud. A. V. Truhelkovský); J. P. Příbík: Poučlivé zábavy pro květoucí mládež obého pohlaví (1856). ■ PERIODIKA: Ost and West (1837–39); Vlastimil (1840–42); Paleček (1841–47); Hab Acht! (1848); Pozor! (1848). ■ KALENDÁŘE: Neuer Prager Haus-Kalender für Stadt und Land auf das Schaltjahr 1832, pokr. Allgemeiner Haus- und Wirtschafts-Kalender für das... Jahr 1833–38, pokr. Prager Haus- und Wirtschafts-Kalender für das... Jahr 1839–42, pokr. Prager gemeinnütziger Stadt- u. Land-Kalender auf das Jahr 1843–47, pokr. Prager allgemeine Haus- und Wirtschafts-Kalender für das... Jahr 1848, pokr. Constitutioneller Prager Sct. Wenzels-Kalender auf das Jahr... (od 1849); Všeobecný domácí a hospodářský kalendář na... rok 1833–38, pokr. Pražský domácí a hospodářský kalendář na... rok 1839–40, pokr. Pražský všeobecný domácí a hospodářský kalendář na... rok 1841–48, pokr. Pražský svatováclavský kalendář na... rok 1849–63, 1865. ■

LITERATURA: F. Hajniš: Před čtvrt stoletím, alm. Po desíti letech (1863, s. 118); K. Sabina: Paleček a jeho doba, Světozor 1869, s. 318 a 323 → Články literárnědějepisné 2 (1916, s. 155); F. Čenský in Z dob našeho probuzení (1875, s. 83); J. Malý in Naše znovuzrození 1 (1880, s. 42); Č. Zíbrt: Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životu, ČČM 1909, s. 280; R. Březina in Naše první ročenka na rok 1915 (1915); J. Volf: Příspěvky k dějinám českého knihtisku, písmolijectví, knihkupectví a antikvariátu na počátku 19. století, ČNM 1925, s. 23; J. Fiala: Máchův Máj „na oučet vlastní“, Tvar 1994, č. 1.

az

Olga Srbová

* 16. 7. 1914 Polička

† 14. 4. 1987 Praha

Autorka próz pro dospělé i mládež, divadelní historička a kritička, překladatelka z francouzštiny a ruštiny, autorka rozhlasových her, publicistka.

Roz. Srbová, provd. Spalová (takto se převážně podepisovala od 1946, užívala však i rodné jméno, někdy též obě příjmení spojená). – Narodila se jako prostřední ze tří dětí hudebního pedagoga, publicisty a skladatele A. Srby (1881–1961). 1918 byl otec přeložen do Příbrami, kde S. 1920 zahájila školní docházku, v níž od 1922 pokračovala v Praze, kam rodina natrvalo přesídlila. 1925–33 studovala na dívčím reálném gymnáziu „Krásnohorská“ (Minerva) a po maturitě češtinu a francouzštinu na pražské filoz. fakultě (profesoři J. Mukařovský, A. Pražák, F. X. Šalda, V. Tille a M. Weingart); doktorát získala 1936 prací *Vlastnosti nového historického dramatu českého*. Již během studií publikovala povídky, básně a divadelní recenze, od 1934 konala přednášky v rozhlasu a Literárněvědné společnosti a působila (přednášky, instruktáže) v Divadelním studentském ústředí při Svazu českosl. studentstva. 1937–51 byla středoškolskou profesorkou češtiny (1937–38 reálné gymnázium na Žižkově a 1939–40 v Křemencově ul., 1940–45 dívčí reálné gymnázium „Krásnohorská“ a po osvobození gymnázium ve Štěpánské ul., zde též učila ruštině). Zároveň externě vyučovala češtině na dramatickém oddělení státní konzervatoře. K jejím žákům tam patřil pozdější divadelní, filmový a rozhlasový herec J. Spal (1916–81), za nějž se 1946 provdala. 1952 pracovala jako redaktorka ve Státním pedagogickém nakladatelství, 1953–58 v Učitelských novinách. Od 1959 byla redaktorkou literárně-dramatických pořadů a vedoucí vysílání pro děti a mládež v Českosl. rozhlasu (byla tvůrkyní pořadů Pionýrská jitřenka, Vysílejte s námi, Pionýrská pošta, Co to je, když se řekne... aj.). Spolupracovala též s pedagogickými periodiky (Rodina a škola aj.), 1967 byla členkou redakční rady Divadelních novin. Po odchodu do důchodu 1971 se věnovala především divadelní historii.

V tvorbě S. se od počátku projevovala mnohostrannost a rozptýlenost jejích zájmů a záměrů. Debutovala časopisecky verši, ve 30. letech překládala z francouzštiny beletrii i literárně-

vědné stati, zabývala se divadelní kritikou, publikovala podnětnou úvahu o vztahu rozhlasu k ostatním druhům umění a o rozhlasovém slohu a projevu *Rozhlas a slovesnost*. Ve 40. letech se její ambice přenesly na prózu. Román *Co nebylo v třídní knize* je příběh o genezi románu; využila v něm vzpomínek na vlastní studia i zkušeností ze své pedagogické praxe a v retrospektivě, z pohledu hrdinky bilancující uplynulé události s desetiletým odstupem, zobrazila život dívčí oktávy s citovými zmatky a sny, které se střetávají s tvrdou skutečností života. Volný cyklus „obnovených obrazů“ *Létavice*, inspirovaný literaturou i bájnami a legendami od antiky k biedermeieru, je spojen motivy marného hledání a pocitu nenávratnosti času v lidském bytí. V další knize *Není zlato, co se třpytí*, určené dospívající mládeži, vylíčila dobu Ludvíka XIV. v povídkách na náměty Molièrových dramát. Po 2. světové válce se věnovala (kromě překladů z ruštiny) především tvorbě pro rozhlas, který uvedl její původní hry *Probuzená fotografie* (1939), *To je jedno město* (1947) s okupační tematikou, *Dům stárí* (1957) a dramatizace (1937 K. H. Mácha: *Marinka*, 1964 R. Frajerma: *Divoký pes Dingo*). Vydala též několik popularizujících prací, pro mládež *Co to je, když se řekne...*, v níž sebrala materiál ze svých pravidelných rozhlasových relací, a *Malá světová obrazárna*, pro dospělé didaktické úvahy *Umění kolem dítěte*. Teprve v důchodu, kdy se soustředila na svůj celoživotní zájem, divadlo, vytvořila svá stěžejní díla: *Divadlo aneb Snář*, v němž literárně zpracovala memoáry herce E. Kohouta, a *Ságu rodu Budilova*, kde spojením Budilových vzpomínek s jejím vyprávěním, založeným na dobových dokumentech, vznikl ucelený obraz českého divadla za posledních sto let. V rukopise zůstaly drobné autobiografické prózy.

ŠIFRY: os, os., OS., O. S., rb., -spa-, (spa), Spa, Spa., Spa-, -Spa-, (Spa). ■ PŘÍSPĚVKY in: Brázda; Cesta (1930); Čes. dělník (1943); Čin (1934); Dělnická osvěta (1942); Divadelní noviny (1967–70); kat. František Emler (Brno 1975); sb. In memoriam Josefa Hory (Kolín 1945); Lid. noviny (1939–41); Listy pro umění a kritiku (1933–36); mj. 1935 překl. E. Jaloux: *Poznámky o anglickém románě*; Lit. noviny (1935); Nár. osvobození (1932–33); Nár. práce (1939–44); Naše divadlo a zákulisí (1940–41); Naše doba (1940–46); Naše práce (1942–43); sb. Pestré knihy 1 (1946, mj. P. Milovaný hlas); Práce (1945–49); Právo lidu (1938); Přítomnost (1935–37); Ranní noviny (1938); Rodina a škola (1958–76); Rozhlasová a tele-

vizní práce (od 1959); Rozhlasová práce (1961–65); Scéna (1986–87); Slovo a slovesnost (1937); Služba lidu (1962); Studentský časopis (1927–41; zde básnický debut, pak zvláště divadelní kritika); sb. Šest let okupace Prahy (1946); Uboj; Učitelské noviny (1953–60); Úhor (1943); Útok; Večerník Nár. práce (1939–40); Vedoucí pionýrů (1959); Ženské listy; Život (1937; č. 3–4 statě Scénické poznámky autorů, i sep. s tit. Nová česká scéna). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle, umění a jazyce*: Rozhlas a slovesnost (studie, 1941); Co nebylo v třídní knize (R 1943); Létavice (PP 1944); Není zlato, co se třpytí (PP pro ml., 1948); Pomněnky (PP pro ml., 1958, s H. Hodačovou a J. Krulišovou); (podp. O. Spalová:) Umění kolem dítěte (studie, 1958); Co to je, když se řekne... (EE a vyprávění pro ml., 1968, s jinými); Malá světová obrazárna (EE a portréty pro ml., 1971, s P. Spielmannem); Sága rodu Budilova (monografie, 1978). – *Úpravy*: J. Sedláč: Z lavice za katedru. Z pamětí učitele (1960); E. Kohout: Divadlo aneb Snář (vzpomínky, 1975). – *Překlady*: J. Cocteau: Pekelný stroj (1935); A. G. Malyškin: Lidé ze zapadlého kraje (1949); V. Lācis: Bouře 1–3 (1951–53); sb. Pionýrské léto ve městě (1953); sb. Pionýrská organizace v boji za vědomosti a kázeň žáků (1954, s J. Sixtou); N. G. Škljar: Vesnická učitelka (1955); sb. Z praxe mimotřídní a mimoškolní práce v sovětské škole (1957). ■ SCÉNICKY. *Překlad*: L. Marchand: Život je tak krátký! (1937). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Národní čítanka (1939, s jinými). ■

LITERATURA: ● ref. Rozhlas a slovesnost: vz. (V. Zelinka), Zvon 41, 1940/41, s. 502; b. (V. Běhounek), Nár. práce 7. 5. 1941; Mts. (V. Mathesius), SaS 1941, s. 106 ●; ● ref. Co nebylo v třídní knize: K. Milotová, Venkov 25. 4. 1943; J. K. (Kopecký), LidN 8. 5. 1943; F. Götz, Čteme 1943, s. 71; JŠr. (J. Šnobl), Úhor 1943, s. 109; J. Ledlička, Řád 1943, s. 242 ●; ● ref. Létavice: kp. (K. Polák), Nár. práce 30. 7. 1944; K. M. (Milotová), Venkov 5. 8. 1944; J. Machoň, LidN 21. 8. 1944 ●; ● ref. To je jedno město: Brk., NO 10. 12. 1947; zžk (Z. Žižka), Zeměd. noviny 14. 12. 1947; jfm. (J. F. Mölzer), Škola a kultura 1947, s. 280 ●; F. H. (Holešovský): ref. Co nebylo v třídní knize (3. vyd.), Komenský 72, 1947/48, s. 174; ● ref. Není zlato, co se třpytí: J. Pilařová, Kulturní politika 1949, č. 16; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský), Komenský 74, 1949/50, s. 221 ●; ● ref. Umění kolem dítěte: F. Holešovský, Komenský 1959, s. 254; FT, Estetická výchova 1959, s. 127; gs (O. Sus), Kultura 1962, č. 2 ●; bš (M. Bureš): O dětském světě (rozhovor), Svob. slovo 2. 10. 1963; ● ref. rozhlasová dramatizace Divoký pes Dinga: kn (K. Nešvera), Večerní Praha 6. 11. 1964; J. Martinec, RP 14. 11. 1964 ●; ● ref. Sága rodu Budilova: A. Barnett, Pravda (Plzeň) 14. 9. 1978; jf (J. Fischer), Tvorba 1978, č. 32; (Iš) (L. Daneš), LD 13. 1. 1979; F. Soldan, Večerní Praha 31. 5. 1979; L. Klosová, Scéna 1979, č. 2; M. Nyklová, Záběr 1979, č. 7 ●; E. Lisá: k sedmdesátinám, Svob. slovo 13. 7. 1984; R. Lukavský: Krásné jiskření, LD 7. 8. 1987; E. Holečková: Olinka,

Vlasta 1992, č. 37; J. Langer: Když se řekne jméno O. S. Spalová..., Večery pod lampou 1994, č. 10 (sv. 91); P. Sladký in Počátky české rozhlasové teorie, Svět rozhlasu 2002, č. 8; J. Hraše in Kapitoly z historie českého rozhlasového vysílání, Týdeník Rozhlas 2004, č. 9.

sm

Srdce

1901–04

Časopis věnovaný tvorbě českých literátů nejmladší generace.

Podtitul: 1901–03 (roč. 1–2) Měsíčník pro literaturu, umění, vědu a život; 1903–04 (roč. 3) Revue... – *Redaktor*: K. Rožek (roč. 1–2 uváděn i pseud. K. Egor). – *Vydavatel*: 1901–03 (roč. 1–2) K. Rožek (Žamberk, od č. 5–6 roč. 2 Praha-Žižkov); 1903–04 (roč. 3) vydavatelstvo Srdce (P.-Žižkov). – *Periodicita*: 1901–03 (roč. 1–2) měsíčník, 10 čísel od září do června; 1903–04 (roč. 3) čtrnáctideník, 12 čísel od listopadu do dubna, 4 dvojčísla od května do července. – *Příloha*: 1903–04 (roč. 3, od č. 3) V. Otomar: R Reznice (časopisecké vyd. 10. sv. Knihovny Srdce).

K. Rožek s V. Otomarem koncipovali S. s cílem soustřeďovat práce mladých českých beletristů (zpočátku také se snahou posílit mimopražský kulturní život a projevit své sympatie k pokrokařskému hnutí). Programové články (i když ne vždy zcela v souladu s ostatním obsahem), především úvodní Otomarovo prohlášení Naše poslání, přitom formulovaly požadavek tvůrčí svobody a tolerance, vyhlásily odhodlání nastupujících autorů vybojovat si nezávislost a prosazovat umění „kladné syntézy“, založené citovostí tvůrce a niterností výrazu, zdůrazňovaly také zájem o každodenní problémy a společenský život i snahy o povznesení národního vědomí a o kultivaci širších vrstev čtenářů. I když časopis navazoval na modernistické proudy 90. let, jeho protagonisté záhy (oproti kritickému a teoretickému myšlení předchozí generace) deklarovali, a také obhajovali v polemických vystoupeních k statím A. Procházky, J. Karáska ze Lvovic, F. X. Šaldy aj., spíše úsilí o posílení objektivnosti kritiky a protiindividualistické a protikosmopolitní zaměření S., které se stále více přiklápělo k tradičním hodnotám. Výrazem názorové i generační diferenciace bylo nepříznivé redakční stanovisko vůči obdobně zaměřenému (méně

didaktickému a otevřenějšímu) Modernímu životu i vystoupení autorů z nejbližšího okruhu S. (K. Rožek, V. Otomar, J. Müldner, K. Babánek a J. Havlasa) z Kruhu čes. spisovatelů (1904).

S. přinášelo tvorbu širokého okruhu výhradně domácích autorů. V beletristických příspěvcích byla často zvýznamňována (protiměšťácky naladěná) mladost, spojující pocity melancholie, rezignace a momenty snovosti s přibývajícemi výrazy touhy po harmonii, životní síle a plnosti. Postupně se vytrácely osobité tóny a s četnějším výskytem děl dosud nevyhraněných autorů ztrácel časopis na zajímavosti. Poezie v S. se zvolna odkláněla od vlivů symbolismu a od dekadentní pocitovosti, množily se, vedle bohémské ironie, zejména novoromantické a sentimentální postupy, stále zřetelněji působil vliv poetiky J. Vrchlického. *Verše* pravidelně publikovali K. Babánek, A. Brabec, J. S. Holý, V. Krofta, E. Lešehrad, Z. Levín, J. Müldner, J. Opolský, J. Skarlandt, F. Soldan, K. Toman, L. Volenec (pseud. S. Karmen), J. z Wojkowicz. V 1. roč. se objevily také básně O. Březiny, V. Dyka, H. Jelínka a J. Karáska ze Lvovic (podp. Jiří ze Lvovic), ve 3. roč. J. S. Machara. Z básníků se dále představili P. Dejmek, Z. Hásková, R. Hašek, V. Mácha, V. Otomar, J. Ruda (pseud. Martin Věžnar), J. Štemberka, A. Velhartický, A. Wenig (v 1. roč.), L. Arleth, A. Breska, M. Fučík, J. Havlasa, R. Illový, R. Krupička, L. Křikava, J. Lukavský, J. Mach (podp. J. S. Mach), A. Racek, P. Skřivan, L. Suchý, P. Sula, F. Šrámek, Q. M. Vyskočil (v 2. a 3. roč.) aj.; v rubrice *Z nejmladší české poezie* (3. roč.) S. Cyliak, A. Jenne, K. Z. Klíma, V. Páme, V. Rada (pseud. Voj. Luděk), A. Ráz, V. Schüller, V. Váha aj. V prózách se, vedle převládající realisticke popisnosti a naturalistických momentů, objevily také dušezpytné a impresionisticky laděné texty. Autory rozsáhlejších *prozaických* prací, tištěných na pokračování, byli především V. Otomar (i pseud. V. Havran) a K. Rožek (i pseud. R. Karel), dále J. Havlasa, F. Šrámek, O. Štěpánek (pseud. Oldřich Zenith), O. Theer, A. Velhartický, Q. M. Vyskočil, J. z Wojkowicz aj.; k častějším přispěvatelům patřili také E. Lešehrad a J. Müldner; dále byly publikovány prózy A. Brabce, J. Dýmy, R. Haška, A. Hruzy, K. Kamínka, K. Novotného (pseud. Miloslav Silén), G. R. Opočenského, J. Opolského, F. Sekaniny aj., v 3. roč. též J. Ne-

rudy. *Dramatické* texty tiskli A. Brabec, V. Dyk, K. B. Englich, K. Kamínek, J. Müldner, V. Otomar, K. Rožek, L. Suchý a Q. M. Vyskočil. Teoreticky zaměřené články postupně přecházely od hlubších žánrových sond (E. Lešehrad o české moderní kritice, M. Marten o domácí románové tvorbě) k medailonům ceněných osobností (A. Pražák o J. Zeyerovi, V. Dresler o J. Vrchlickém, A. Novák o J. Opolském, F. Sekanina o J. S. Macharovi aj.); sílily lidovýchovné tendence i vlastenecké momenty (Rožkův seriál *Proti krvavým románům*, úvahy o socializaci umění a o tvorbě pro mládež K. V. Prokopa, V. Otomara, P. Skřivana aj.). Ve 3. roč. uváděla M. Sísová pravidelně Nerudovu korespondenci. O problematice školství, studentského života, regionů, o literatuře pro mládež a odborných textech (v rubrikách *Školství*, *Mimo beletrii*, *Literatura dětská* aj.) psali především K. Rožek (i pseud. R. Karel, šifry K. R., R.) a V. Otomar (i pseud. Valášek a pod vl. jm. O. Viglic), dále F. K. Bakule, A. Pražák, F. Sekanina (šifra F. S.), F. X. Zdařil aj. Prostor věnovaný kritice se zvolna zmenšoval a ztrácel vyhraněnost. O české beletrii, především mladých autorů, soustavně referovali (1. a 2. roč. rubrika *Kritika*, 3. roč. širěji koncipovaná rubrika *Literatura*) V. Otomar (i pseud. Valášek, šifry O. V., V. a pod vl. jm. O. Viglic), K. Rožek (i pseud. R. Karel, šifry K. R., R.), V. Zanáška a F. X. Zdařil (i šifra F. K. Zd.); častěji také V. Dresler, J. Müldner, A. Pražák, M. Sísová (i šifra ms.), O. Theer a J. z Wojkowicz; uveřejněny byly též příspěvky L. Arletha, R. Haška, J. Havlasy, J. Karáska ze Lvovic, J. Krecara, M. Martena aj. Zahraničním literaturám i kulturním událostem byly věnovány pravidelné rubriky (postupně *O cizích literaturách*, *Literatura slovanská*, *Literatura neslovanská*, *Literatura překladová* aj., v nichž posléze převážilo zaměření na slovanské a především ruské umění), do kterých vedle Otomara a Rožka hojněji psali A. Bačkovský (pseud. J. Rowalski, šifra J. R.), O. Theer, dále J. Krecar, A. Pražák, V. Zanáška, F. X. Zdařil aj. Ve všech ročnících měla své místo i divadelní kritika: M. Čtrnáctý (i šifra M. Č.), V. Dresler, K. Rožek (i šifra K. R.), J. Ruda (pseud. J. Horáček, šifry J. H., J. Hor.), M. Sísová a V. Zanáška, i šifra -mat.; ve 3. roč. též hudební (M. Čtrnáctý, J. Horáček) a výtvarná kritika: E. Bém (i podp. E. Bém-Inultus), M. Sísová. Jednotlivá čísla pravidelně uzavíraly noticky, komentáře, polemické poznámky a anonce (v rub-

rikách *Drobné zprávy a Zprávy a poznámky*), zpočátku též rubrika *Bibliografie našich spolupracovníků*. – Beletrie kmenových autorů časopisu vycházela též v přidružené Knihovně Srdce (1901–04, 11 sv.).

LITERATURA: Amicus: Od 1. září t. r. počal K. Rožek..., Zvon 1, 1900/01, s. 623; L. Horák (A. Procházka): Generace, MR 1902/03, sv. 14, s. 161 → České kritiky (1912) + (šifra L. H.) Na můj článek Generace, MR 1902/03, sv. 14, s. 277 + Pro domo na adresu S., tamtéž, s. 279; J. Mahen: Marnou práci koná v S. ..., Moderní život 1903, s. 159; R. T. (Těsnohlídek): Kronika, tamtéž, s. 256; T. E. Tisovský: S., V boj! 1903, č. 47; F. Skácelík in Krásná setkání (1970, s. 44); L. Merhaut in Cesty stylizace (1994).

lm

Alois Srdce

Působnost 1914–1949

Pražské nakladatelství původní a přeložené beletrie, zprvu se zaměřením na literaturu přelomu 19. a 20. století, od 20. let zejména na soudobou poezii a esejistiku (hlavně divadelní), ve 30. letech pak na humoristickou prózu; knihkupectví, antikvariát, komisionářství.

Alois S. st. (1852–1905) byl zaměstnán v Nár. knihkupectví E. Petříka (zal. 1862), 1881–86 byl knihkupcem v Třeboni a 1887 po návratu do Prahy převzal od dědiců Petříkovu firmu, kterou převedl na své jméno i s tradičním označením Nár. knihkupectví. 1892–95 měl závod též pobočku v Chrudimi. Kromě knihkupectví provozovala firma do 1918 rovněž významné komisionářství (na přelomu století zastupovala na 30 venkovských knihkupectví). Po S. smrti vedla závod vdovským právem M. Srdcová (roz. Bílová, † 26. 7. 1918 ve věku 58 let). Alois S. ml. (* 21. 5. 1888 Praha, † 31. 1. 1966 Dobříš) absolvoval nižší gymnázium v Křemencově ul., 1903–06 se vyučil v plzeňském knihkupectví J. Hauser, po návratu do Prahy pracoval jako účetní, od 1913 jako náměstek v rodinné firmě, kterou počátkem 1914 od matky převzal. 1918 se vzdal komisionářství (v té době zastupoval na 50 venkovských firm) ve prospěch vznikajícího Obchodního družstva čes. knihkupců a ke knihkupectví, které patřilo k nejlepším v Praze, připojil nakladatelství. A. S. ml. se intenzivně účastnil profesního života, působil v četných funkcích ve Svazu knihkupců a nakladatelů, Grémium

knihkupců a nakladatelů pražských i v Klubu moderních nakladatelů Kmen, který 1926 spoluzakládal. Od poloviny 30. let vstupovali postupně do závodu i S. synové Alois nejml. (* 1921), Miroslav (1923–1968) a Václav (* 1928). V listopadu 1948 byl do nakladatelství dosazen zmocněnec ministerstva informací a osvěty P. Choc a v březnu 1949 bylo likvidováno. V říjnu 1949 byl A. S. s oběma staršími syny zatčen a krátce internován a v listopadu t. r. byla i na jeho knihkupectví uvalena národní správa družstva Kniha lidu. A. S. byl zaměstnán 1950–52 v antikvariátu Orbis, 1952–58 v antikvariátu n. p. Kniha. – Firma sídlila na Novém Městě nejprve v později zbořeném domě čp. 76 (Spálená 24), v květnu 1907 byla přemístěna do čp. 93 (dnes Spálená 23) a v květnu 1910 do čp. 92 (dnes Spálená 21).

Nakladatelskou činnost zahájil A. S. ml. 1914 pokusem o časopis Literární svět, rozvinul ji však až po převratu 1918 v nekomerčním edičním programu zprvu inspirovaném zejména knižnicemi kruhu Moderní revue (nově vydával zejména jejich překladové tituly) a produkci J. Floriany, jejíž prodej zprostředkovával. Žánrově nevyhraněná knižnice *Kruh četby zábavné a vzdělávací* (1919–33, 34 sv.), kterou redigoval zprvu kmenový spolupracovník nakladatelství E. Lešehrad (vydal v ní i svůj výbor z prací O. Březiny), přinášela původní drobnější beletrii i esejistiku (A. Hoffmeister, J. Karásek ze Lvovic, J. J. Paulík, Z. Záhoř) i překlady z francouzštiny (R. Boylesve, P. Drieu la Rochelle, G. Duhamel, B. Fay, G. Flaubert, P. Géraldy, F. Jammes, Ch.-L. Philippe, R. Rolland, P. Valéry, A. Villiers de l'Isle Adam a výbor Z francouzské poezie současné od symbolismu po dadaismus od H. Jelínka), němčiny (H. Heine, H. von Kleist), angličtiny (Th. De Quincey, J. Galsworthy, E. A. Poe), latiny (G. V. Catullus, Q. Horatius Flaccus, M. V. Martialis), švédštiny (P. Hallström) a bengálštiny (R. Thákur). Do knižnice *Divadelní umění* (1928–34, 5 sv., red. K. Engelmüller) přispěli kromě jejího redaktora E. Konrád a G. Schmoranz s profily L. Dostalové, M. Hübnerové, H. Kvapilové, A. Sedláčkové a E. Vojana. Knižnice *Filozofické statě* (1929, 1 sv., red. F. Pelikán) přinesla jen separátní otisk úvahy svého redaktora. Mimo knižnice vycházela zejména do konce 20. let původní básnická a esejistická díla (mj. prvotiny S. Kadlece Svatá rodina a V. Závady Panychida), z cizích ve větším rozsahu práce J. K. Jero-

me a Rachilde. Humoristickou prózu, vydávanou zprvu mimo knižnice, soustředily na sklonku odbytové krize 30. let *Srdcovy knihy dobré nálady* (1935–48, 44 sv.). Zprvu v nich vycházely překlady hodnotné světové, převážně soudobé humoristické tvorby (A. Bennett, R. Bradford, H. M. Clamp, H. Falk, E. Kästner, S. Lewis, E. Linklater, O'Henry, P. G. Wodehouse aj.), které od pronikavého úspěchu knihy J. Žáka Študáci a kantoři (1937) doplňovala tvorba původní: postupně Alarich, V. Hlaváček, J. Škába, F. Kocourek, K. Horký, P. Lovrič, J. Trojan, J. Štembera, V. Neff, O. Hanuš, J. Lada, F. Vavřincová, V. Peroutka (pseud. M. Bílý), R. Deyl a G. Maydl (pseud. M. Jíra). Soubory spisů (vesměs torza) zahájily Spisy F. Nietzsche (1920–29, 4 sv.). Následoval 2. a 3. svazek Spisů S. K. Neumanna (1921–22, 2 sv.), které S. vydal po dočasném autorově rozchodu s nakladatelstvím Fr. Borový. Od 1930 vycházelo v nakladatelství složitě komponované Souborné dílo E. Lešehrada: Básnické dílo (1930–40, 15 sv., sv. 1–6 1931–32 pod názvem Kosmická pouť 1, 2), Prozaické dílo (1933–34, 3 sv., red. M. Novotný), Eseje a studie (1934–41, 9 sv., red. M. Novotný) a Divadelní hry (1936–37, 3 sv.). Většinu posledních svazků (1937–41) a některé svazky dodatkového cyklu Básnické překlady (red. M. Novotný) vydal autor vlastním nákladem a A. S. byl jen jejich komisionářem. Četná překladová produkce soustředila kolem nakladatelství kvalitní překladatele (O. Dubský, J. Fischer, O. Fischer, M. Hlávka, H. Jelínek, S. Jílovská, O. Jiráni, M. Kalašová, H. Kosterka, O. Levý, J. Mach, B. Mathesius, I. Schulz, J. Skalický, R. Thonová, L. Voigt aj., v edici knih dobré nálady k nim přibylí Z. Hofmanová, L. Suchý a L. Špačková). – Časopis Literární svět (red. V. Zív, vyšla jen 2 č. 1914) byl pokusem o bibliografický věstník s literárním zaměřením. Kromě přehledu současné knižní produkce přinesl bio-bibliografické medailony jubilujících a zemřelých autorů (J. Arbes, J. S. Machar, F. Mistral, K. Půlpán, A. Sova), ukázky z vydaných knih a bibliofilsky zaměřené tematické bibliografie. – Nakladatelství proslulo péčí o vnější podobu svých publikací. Kmenovým výtvarníkem byl zprvu C. Bouda, na grafické úpravě a ilustracích se dále podíleli H. Böttinger, V. H. Brunner, J. Čapek, R. Hála, A. Hoffmeister, J. Jelínek, M. Kaláb, F. Kobliha, J. Lada, A. Moravec, F. Muzika, J. Rambousek, K. Svolský, J. Štyrský, J. Šváb

aj. Humoristickou četbu ilustrovali zejména O. Mrkvička, V. Rada a O. Sekora. Kvalitní tisk zajišťovaly zprvu zejména tiskárny F. Obzina ve Vyškově a V. a A. Janata v Novém Bydžově, později převážně Průmyslová tiskárna a Orbis v Praze.

KNÍŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Kruh četby zábavné a vzdělávací (1919–33); Divadelní umění (1928–34); Filozofické statě (1929); *Srdcovy knihy dobré nálady* (1935–48). ■ **SIOUBORNÁ VYDÁNÍ.** *Čestí autoři:* E. Lešehrad, S. K. Neumann. – *Cizí:* F. Nietzsche. ■ **Ž DALŠÍ PRODUKCE.** *Původní práce:* A. Macek: Mé Čechy a jiné básně (1918); J. Karásek ze Lvovic: Obrácení Raymonda Lulla (1919); P. Křička: Bílý štít (1919); O. Štorch-Marien: Červené milování (1919); R. Weiner: Škleb (1919); R. I. Malý: Jasnýma očima (1920); E. Lešehrad: Člověk a země (1920) + Věčný milenec (1927); O. Levý: Inkvizitor (1920) + Romantická duše (1923) + A. de Vigny (b. d., 1929); Z. Kalista: Vlajky, Barevná romance (1925); R. Broj: Větrný mlýn (1926); E. Svoboda: Obrany a útoky (1926); J. Šnobr: Modré vlny (1926); O. Březina: Z díla (1927); S. Kadlec: Svatá rodina (1927); F. Tábořský: Legenda staronová (1927); V. Závada: Panychida (1927); F. Zavřel: Hora Venušina (1928); A. S. Mágr, O. Pick: Chvilé s Otokarem Březinou (1929); E. Bass: To Arbes nenapsal, Vrchlický nebasnil (1930) + Umělci, mecenáši a jiná čeládka (1930); E. Janský: Něco z chodníku a něco modrého z nebe (1930); E. Synek: Muži mezi sebou (1930); V. Bidlo: Skrytá pohoří (1931); M. Rutte: Divadlo a doba (1931); sb. Otokar Fischer (1933); sb. Emanuel Lešehradovi k 15. listopadu 1937 (1937). – *Překlady:* A. Gide: Oscar Wilde (1918) + Návrat ztraceného syna (1919); K. Hamsun: Blouznivci (1918) + Matka země (1922); G. K. Chesterton: Nevinnost otce Browna (1918) + Létací hostinec (1919); J. London: Syn vlkův (1918); G. Duhamel: Život mučedníků (1919); J.-K. Huysmans: Marta (1919) + Tam dole (1919); S. Mallarmé: Relikviář (1919); Rachilde: Pohlavní hodina (1919) + Srdce mlýna, Napodobení smrti (1919) + Její jaro (1929); J. K. Jerome: Tři muži na toulkách (1919) + Deník dvou poutníků (1925) + Henry pozoruje lidi (1927) + Jalové myšlenky lenivého člověka (1927) + Všechny cesty vedou na Kalvárii (1927) + Oni a já (1930) + Nájemník z třetího poschodí (1931) + Dům (1932) + Pavel Kelner (1935); J. Péladan: Umění státí se mágem (1920); J. Romain: Na nábrežích Villet (1920); I. Goll: Nový Orfeus (1921); R. Thákur: Záblesky z Bengálska (1921); H. G. Wells: Tono-Bungay (1925); S. Freud: Tři úvahy o sexuální teorii (1926); B. Nušík: Ramazanské večery (1926); B. Björnson: Povídky 1–3 (1927–30); S. Jesenin: Jiná země (1927); P. Morand: 1900 (1933). ■ **PERIODIKUM:** Literární svět (1914). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih nakladatele a knihkupce A. S. (1931); Knihy nakladatelství A. S. (1934). ■

LITERATURA: Z. Pokorný: A. S. – analýza vydavatelské produkce (1987, diplom. práce, Fakulta žurnalistiky UK, s bibliografií). ■ f. (O. Fischer): Z galerie nakladatelů 3. A. S. (epigram), Tvorba 1, 1925/26, s. 72; P. (V. Poláček): Knihomilové pod lupou 5. A. S., knihkupec a nakladatel, Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 55; A. S. in Krize české knihy? (anketa), RA 2, 1926/27, s. 117; pal. (P. Laichter): Nový čin (o knižnici Divadelní umění), Naše doba 35, 1927/28, s. 432; Dr. F. K. (Kocourek): Hovory s nakladateli 3. A. S., Přítomnost 1932, s. 453; ● k padesátinám A. S.: jr., NL 21. 5. 1938; ž. (L. K. Žižka), Českosl. knihkupec 1938, s. 161; -ühl- (B. Mühlstein), NO 21. 5. 1938; an., Polední list 21. 5. 1938; an., Prager Presse 21. 5. 1938; -ý (K. Nový), Panoráma 1938, s. 175 ●; b.-: Opravdu knihy dobré nálady, Pozor 12. 6. 1938; J. Šr. (Šnobl): Srdcovy dobré knihy, Masarykův lid 1938, s. 269; an.: Sedmdesátka A. S., Svob. slovo 21. 5. 1958.

az

Jakub Srnec z Varvažova

† 11. 1. 1586 *Praha*

Sběratel přísloví, latinský humanistický básník.

Psán i Srnecius, Sernecius, Srnovec, Srnovec Rokycanský, Rochesanus, Rokiczanus, Warwaziwinus. – Pocházel ze zámožné rodiny rokycanských měšťanů. Studoval na univerzitě v Lipsku (od 1535) a v Praze (1539 bakalářem, 1541 mistrem). 1543 se stal členem konzistoře podobojí. Věnoval se lékařským studiím, ale úspěchu došel hlavně v soukromé škole pro výchovu šlechtické mládeže, kterou zřídil. Asi od 1548 byl ženat, 1549 získal erb a přídomek. Jako přední staroměstský měšťan působil v 50. letech v městské správě, v 60. letech byl konšelem, 1561 primasem. 1562 se stal radou nad apelacemi. Stýkal se s univerzitními humanisty i se Sixtem z Ottersdorfu. 1580 uzavřel druhý sňatek, t. r. byl povýšen do rytířského stavu. Pohřben byl v kostele sv. Mikuláše na Starém Městě.

Pro potřebu své školy sestavil sbírku asi 700 českých přísloví, která učil vykládat latinskými sentencemi stejného významu. Sbíрка došla velké obliby, byla znovu vydána 1599, čerpal z ní J. A. Komenský pro svou Moudrost starých Čechů, 1705 vyšla rozmnožena F. Horným, stala se J. Dobrovskému a A. Pišelymu základem pro Českých přísloví sbírku (1804). S. z V. psal příležitostné latinské básně.

KNÍŽNĚ: Apophoreta aliquot in Epiphaniis Domini, amicis dedicata... (1557); Epithalamion generoso et magnifico... Ladislao seniori a Lobkovitz... (1563); Carmen in natalitiis Domini... (1564); In electionem novi magistratus... universitatis Pragensis designatique rectoris... M. P. Codicilli (1582); Dicteria seu proverbia Bohemica ad phrasim Latinorum accomodata atque per centurias quondam in usum scholae privatae distributa... (1582); Carmen de aeterna Dei sapientia... (jednolist, b. d.). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 642 – 15 645; in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982). ■ LITERATURA: H. J. (I. J. Hanuš): Historie příslovních sbírek slovanských a zvláště českých, ČČM 1851, s. 126; J. Jireček in Rukověť 2 (1876); M. Řehořovský: J. S. z V., ČČM 1900, s. 559; V. Flajšhans: Staročeské sbírky přísloví, ČČM 1908, s. 289 + Komenského Moudrost a její knižné prameny, Sborník filologický 1917, s. 62; M. Heřman in ed. J. Dobrovský: Českých přísloví sbírka (1963) + in Josef Dobrovský a české příslovnictví (1968); in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982).

jk

Jos. M. Srp

Působnost 1883–1904

Nakladatelství v Praze-Karlíně, které pokračovalo v knižnicích divadelních textů pro ochotníky a pořadatele besed zaniklého karlínského nakladatelství Jos. Mikuláš a spol.

Bývalý společník karlínského nakladatelství Jos. Mikuláš a spol. (1882–83) Josef S. (* 15. 2. 1833 Praha, † 31. 8. 1898 Karlín, dnes Praha-Karlín; psal se též J. M. Srp) převzal 1883 část nákladu společné firmy (druhou převzal R. Storch) a 20. 4. 1884 založil vlastní nakladatelství *Jos. M. Srp* (nakladatelskou koncesi pro Karlín získal 1885, knihkupeckou pro Prahu 1894, firmu označoval též *Josef Srp*, *Josef M. Srp*). Pokračoval v převzatých divadelních knižnicích předchozí firmy, k nimž připojil časopis Jevišť. Koncem 80. let 19. století se pokusil nabídku rozšířit i o další divadelní potřeby pro ochotníky (lícidla, rekvizity apod.), jen s obtížemi však čelil konkurenci moderněji orientovaného karlínského nakladatelství stejného zaměření M. Knapp (zal. 1881). Po smrti zakladatele převzal závod syn Josef S. ml. (* 22. 3. 1871 Heřmanův Městec, † po 1939), za jehož vedení nakladatelská činnost prakticky ustala. 1. 6. 1905 odevzdal J. S. ml. skladovanou produkci firmě B. Kočí a stal se jejím zaměstnancem. Nepro-

vozované knihkupecké koncese J. S. st. využil B. Kočí k otevření vlastního knihkupectví. – Firma sídlila v Praze-Karlíně čp. 240, Královská (dnes Sokolovská) tř. 27 (1886–87 v čp. 268, Královská tř. 3).

J. S., který nakrátko získal ke spolupráci J. V. Friče, pokračoval především v populární knižnici divadelních her *Divadelní ochotník* (1884–98, nové sbírky sv. 210–258, red. J. V. Frič, od 1886, sv. 217 J. Srp). S podtitulem Repertorium soukromých divadel přinášela převážně nenáročný repertoár celovečerních her i jednoaktovek. Původní tvorbou přispěli mj. F. J. Andrlík, F. Heran, F. Hrdý, J. Junghans, A. Karbus, V. J. Kavka (pseud. Sudimír Pražský), L. Král, O. Křišťof, K. L. Kukla, F. Lorbeer, B. Mellanová, F. L. Menhard (podp. X. Menhard Litoměřický), T. Náhlavská, O. Pinkas, J. J. Stankovský, J. E. Šlechta, K. Voittl, F. Vratislav, E. Züngel (šifra E. Z.), překlady a adaptacemi cizích předloh zejména G. Eim, J. V. Frič, J. B. Kühnl, E. Pešková, A. Pulda, J. J. Stankovský. Vedle převažujících her německých a francouzských (mj. J. R. Benedix, A. Dumas st., A. de Musset, G. Ohnet) byla zastoupena i tvorba ruská a chorvatská. V nových vydáních vycházely starší rozebrané svazky, některé v nakladatelských úpravách (mj. sv. 30: E. Raupach, Mlýnář a jeho dítě, 1895). Jednoaktovky komediálního rázu soustřeďovalo pokračování knižnice *Besední divadlo* (1886–98, sv. 21–54, red. J. Srp), do níž původní tvorbou přispěli mj. F. S. Čech, O. Hamerský, J. Horálek, E. Chvátal, J. F. Javůrek (pseud. B. Allegri), J. John, V. Smutný, K. Šimůnek, z cizích zde vyšli italští, ruští a zejména polští autoři (S. Koźmian, J. I. Kraszewski aj.). Několik svazků v obou knižnicích obsadily zbytky nákladu her zaniklého nakladatelství Brožík a Janke. Drobnější scénické útvary vycházely po sešitech v souboru *Vybrané sólové výstupy, komické scény a popěvky* (1887–99, 38 seš., red. J. Srp), dodatečně soustředěného do 8 svazků (poslední neúplný). – Čtrnáctideník *Jeviště* (roč. 1–20, 1885–1904, zprvu s podtitulem *List pro zájmy divadelní a spolky pěvecké i zábavní*) koncipoval jeho první redaktor J. V. Frič jako odborný list zaměřený kromě ochotnických souborů i na profesionální české scény, zejména pražské Nár. divadlo (1885, roč. 1, do č. 12, od č. 9 do č. 13 byl jako hlavní spolupracovník uváděn C. L. Frič, od č. 13 převzal redakci J. Srp st.). S časopis zcela podřídil potřebám nakladatelství, změniv

jej na vzdělávací a informační list pro ochotníky (od 1888, roč. 4, č. 1 s podtitulem *List pro zájmy divadla ochotnického a přátel jeho, českých besed a spolků zábavních*, od 1888, roč. 4, č. 7 jako měsíčník). Populární naučné články o divadelním provozu, ochotnické dramaturgii, dějinách divadla apod. psali zejména J. Srp (též šifra J. M. S.), J. E. Šlechta (šifra J. E. Š.), E. M. Šváb. Dokumentární význam si zachovala informativní část (měsíční přehledy repertoáru ochotnických divadel, referáty o představeních, zprávy z jednot, medailony a nekrology). Povídkami, črtami a vzpomínkami s ochotnickou a divadelní tematikou v rubrice *Fejeton* přispívali spolupracovníci nakladatelství. Časopis (od 1898, roč. 14, č. 9 jej redigoval J. Srp ml.) zanikl 1904, roč. 20, č. 12. Přílohu *Jeviště* pro předplatitele tvořily zprvu 2 svazky *Divadelního ochotníka*, později (do konce 1898, roč. 13) i svazky dalších knižnic nakladatelství.

KNÍŽNICE: *Divadelní ochotník* (1884–98); *Besední divadlo* (1886–98); *Vybrané sólové výstupy, komické scény a popěvky* (1887–99). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: *Nové sólové výstupy a popěvky Jindřicha Mošny* 3 (1883); *Sólové výstupy a popěvky Josefa Frankovského* 1 (1886); *Čadkovy sólové výstupy* (1891); J. Mikuláš Boleslavský: *Divadelní škola* (1894, nově upravil J. Srp). ■ PERIODIKUM: *Jeviště* (1885–1904). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih k dostání v knihoskladu a nakladatelství J. M. S. v Praze Karlíně... (1886); Seznam knih k dostání v knihoskladu a nakladatelství J. M. S. v Praze Karlíně... vydaných nákladem bývalého knihkupectví Jos. Mikuláše a spol. a nakladatele J. M. S. v Karlíně (1891); Úplný katalog divadelních her, komických výstupů, operet, zpěvů, merend a knih deklamatorních vydaných bývalými nakladatelstvími Jos. Mikuláše a spol. a J. M. S. v Karlíně, nyní v majetku nakladatelství B. Kočího (1905). ■ LITERATURA: an.: nekrolog J. S. st., Typografia 1898, s. 187.

az

Jakub Sršeň

* 3. 7. 1800 *Chocenice* u Kouřimi

Autor příležitostné básně.

Rolník a školní dohlížitel v Chocenících. Další životopisné údaje nejsou známy.

U příležitosti korunovace rakouského císaře Ferdinanda I. na českého krále 1836 napsal báseň *Národní Otčenáš*. Mezi 23 čtyřveršové sloky s přízvukným rytmem a sdruženým rýmem,

oslavující panovníka a žádající o podporu českého rolnictví, věd, umění a školství, jsou postupně vkládány části modlitby Otčenáš. Drobné motivy z bible, antické mytologie i české historie ukazují na autorovo vzdělání, či alespoň sečtělou. Do Rozličností Pražských novin přispěl školním proslovem a drobnou zprávou.

PŘÍSPĚVKY in: *Obrazy života* (1859, ukázka z Národního Otčenáše); *Rozličnosti Pražských novin* (1829–30). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie:* Národní Otčenáš. Císaři rakouskému Ferdinandovi I., králi českému toho jména V. ... (B 1836) → in J. Tůma: *Paměti osad na Kouřimsku* (1915). ■

LITERATURA: J. V. Jaroš (A. Waldau): *Samoukové české poezie, Obrazy života 1859*, s. 20 (s citací tří slok Národního Otčenáše); J. Tůma in *Paměti osad na Kouřimsku* (1915, s. 80).

lk

Michal Srubjan

* 28. 10. 1870 *Krumvř* u Hustopeč

† 14. 12. 1908 *Praha*

Autor humoristicky laděných povídek a črt ze Slovácka usilující o realistické zachycení osobitosti regionu.

VI. jm. Martin Prügel; psán též Prigl, Prygl, Prigel, Prygel. Jako datum narození bývá mylně uváděno 2. 10. – Syn šafáře v císařském Rovinském dvoře u Klobouk u Brna. Základní školu S. vychodil v rodišti, gymnázium absolvoval v Břeclavi. Na matčino přání odešel studovat teologii do Brna, kde si při obsluhování kostelního zvonu přivodil úraz páteře. Po rekonvalescenci pokračoval ve studiu ve Vysokém Mýtě, ale pro nechůť stát se knězem bohoslovectví nedokončil a natrvalo se rozešel i se svou rodinou. V polovině 90. let se usadil v Praze a žil z řádkových honorářů jako externí přispěvatel časopisů a novin. Kromě národopisných próz, fejetonů a literárních recenzí (zpočátku zásluhou J. Herbena především pro deník *Čas*) psal referáty o kauzách živnostenského soudu. Zemřel, vysílen bohemským životem a dlouhou nemocí (pravděpodobně rakovina kostí), ve všeobecné nemocnici na Vinohradech.

Časopisecky S. debutoval 1893 jako student bohosloví v Brně v *Lid. novinách* (pseudonym, k němuž byl tehdy nucen sáhnout, užíval jako literárního jména i nadále). V jeho rozsahem nevelké prozaické tvorbě převažuje zvyko-

slavná tematika z oblasti moravskoslovenského pomezí na jižní Moravě. V drobných povídkách a črtách usiloval o realistické ztvárnění folklorních projevů na slovácké vesnici (svátky a lidové slavnosti) podle ročních období. Rázovitost života slováckých vinařů a zemědělců zvýrazňoval hojným využíváním nářečí a oživoval humorným podtextem vyprávění. Osmnáct původně časopisecky publikovaných, fejetonisticky laděných próz S. soustředil v knižním souboru *Obrázky ze Slovácka*. Kritika ocenila věrohodné zachycení místního koloritu; národopisný význam mají texty nebo úryvky textů jinde nedochovaných lidových písní. K vydání byly údajně připraveny další dvě knihy S. povídek ze Slovácka. S. prózy korespondují s tvorbou soudobých autorů inspirovaných folklorem jihomoravského regionu (J. Herben, bratři Mrštíkové, G. Preissová).

PŘÍSPĚVKY in: *Čas* (od 1895); *Dobrá kopa; Hlas národa* (1896–1905, i příl. *Nedělní listy*); *Lid. noviny* (1893, debut); *Nár. listy* (1896–1907, i příl. *Nedělní zábavná příloha*). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie:* *Obrázky ze Slovácka* (PP 1899; *P Slovácká láska* 1941 in *Tři ze Slovácka*, ed. B. Beneš Buchlovan, s PP K. L. Jelínka a F. Horenského). ■

LITERATURA: ● ref. *Obrázky ze Slovácka:* V. (F. V. Vykoukal), *Světovzor* 33, 1898/99, s. 588; an., *NL* 25. 8. 1899; -2b-, *Samostatnost* 1899, s. 339; J. Hradil, *Obzor lit. a umělecký* 1899, s. 175; -RN-, *Lumír* 28, 1899/1900, s. 72; an., *Rozhledy* 9, 1899/1900, s. 279 ●; ● nekrology: an., *Čas* 15. 12. 1908; an., *Večerní LidN* 15. 12. 1908; -o- (R. J. Kronbauer), *Máj* 7, 1908/09, s. 181; F. V. Vykoukal, *Osvěta* 1909, s. 282 ●; B B B (B. Beneš Buchlovan) in *Tři ze Slovácka* (1941); J. Mikulič: *Sté výročí narozenin M. S., Od Hradské cesty 1970*, s. 90 + (šifra jmč.) *Povídkař z Hanáckého Slovácka, Moravskoslezská orlice* 1991, č. 42–43; J. Horák: M. S. (Martin Prygl), *Malovaný kraj* 2000, č. 6.

pš

Václav Stach

* 16. 10. 1754 *Přeštice* u Klatov

† 24. 5. 1831 *Videň* (Rakousko)

Autor příležitostných veršů a několika sbírek duchovních písní, překladatel; první novočeský propagátor časomíry, odpůrce Dobrovského prozodického systému a normativního přístupu k umělecké tvorbě; josefinisticky smýšlející katolický kněz, autor a překladatel spisů podporujících náboženskou snášlivost a výchovu lidu v duchu osvícenského racionalismu.

Podepisoval se též Wácslaw S. – Syn měšťana a řezníka v Přesticích. Po absolvování obecné školy v rodišti odešel 1766 na jezuitské gymnázium do Klatov (mezi jeho učiteli byl mj. I. Cornova), v němž setrval až do zrušení jezuitského řádu 1773. Měl v úmyslu odejít k jezuitům do Ruska, ale pro nesouhlas rodičů se rozhodl zůstat ve vlasti a pokračovat ve studiu. Po ukončení tzv. filozofie v Praze (učitelé J. Stepling a S. Vydra, ve své budoucí literární i duchovní orientaci významně ovlivněn K. H. Seibtem) pokračoval na teologii a 1781 byl vysvěcen. Zřejmě krátce působil jako vychovatel a kaplan v Praze, patrně 1783 získal místo zámeckého kaplana ve Slabcích u Rakovníka. Pro své josefinistické smýšlení byl však již 1786 ustanoven profesorem české pastorální teologie v nově zřízeném generálním semináři v Hradisku u Olomouce (od léta 1787 byl jeho představeným J. Dobrovský). Po zrušení této instituce v souvislosti s úmrtím císaře Josefa II. 1790 přešel do arcibiskupského semináře v Olomouci, kde přednášel pastorální teologii a etiku. 1799 byl z ne zcela jasných důvodů penzionován. Zprvu žil v Olomouci, soukromě vyučoval a vypomáhal kázáním v kostele sv. Mořice. Krátce snad pobyl v Jihlavě a kolem 1820 odešel do Vídně (kontakty s F. D. Trnkou, 1829 setkání s K. A. Vinařickým) do kláštera sv. Michala. Pochován byl údajně na hřbitově sv. Marka ve Vídni.

Básnickou tvorbu S. započal dnes nezvěstnými veršovanými bajkami (z 1782), jejichž rukopis údajně odevzdal S. Rožnayovi při jeho návštěvě Prahy pro prešpurské noviny. Psal příležitostně básně na vlastenecké události *Něco pro českou literaturu...* (polemika s Dlabáčovou básní), *Svátek českého jazyka...* (oslava prvního českého divadelního představení v Nosticově divadle) a k oslavě císařského dvora či církevních představitelů (*Píseň pro český národ...*, *Píseň pro moravský lid...*, *Ke Klopstockově Zpěvačce*); parafrázi Klopstockovy ódy *Ihr Tod* (Na smrt Marie Terezie) přispěl do Thámova almanachu *Básně v řeči vázané*; verši se připojil k tehdy rozšířené protinapoleonské válečné agitaci (rukopis sbírky *Vlastenské písně*, kolem 1800). Jako kněz spatřoval své hlavní poslání v duchovní tvorbě. Sestavil tři sborníky náboženských písní: *Písně křesťanské pro slabeckou osadu...*, *Nábožné písně pro katolického měšťana a sedláka...* (s podrobnou předmluvou o odlišnostech křes-

ťanské a židovské víry a jejich zpěvů, zvláště o žalmech) a *Písně na slavnost Těla Kristova...*; sám napsal asi 400 duchovních písní. Neschopnost vyrovnat se s kritikou J. Dobrovského, který poukázal na některé formální nedostatky S. veršů, zvláště rýmů, vedla S. k napsání útočné, sarkasticky laděné básně *Divný oučinek potěhu* (asi 1797), v níž se postavil proti Dobrovského přízvucné prozodii a obhajoval tradiční způsoby veršování. Dílo o 13 000 verších, rozsahem nemající u nás patrně dotud obdoby, zůstalo však v rukopisu; pouze jeho část byla posléze převedena do sbírky *Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli*. Tato sbírka obsahuje četné původní básně rozmanitého obsahu: duchovní, lyrické oslavující přírodu a lásku, vlastenecké (ukázky z rukopisu *Vlastenské písně*), humoristické, historickou epiku aj. Literárněhistorický význam mají verše o prozodických a obecnějších uměleckých otázkách (např. básně *Otázky a strany nového veršovství*, *Prosba k Umce o český hexametr*). V opakovaném požadavku básnické svobody a původnosti (S. odmítal napodobování antických vzorů) i v připomínce „básnického génia“ se poprvé v novočeské literatuře objevily (byť nesoustavně a vyvolány osobní averzí vůči Dobrovského autoritativnosti) s kritikou normativní tendence v umění i první náznaky romantické koncepce básnictví. S. dokazoval neuměleckou povahu, monotónnost a nepřírozenost přízvucné poezie puchmajerovců, vlastenecky vyzvedal básnické vlohy českého jazyka a doporučoval k napodobení sylabickou a časoměrnou poezii starší české literatury (V. Benedikt z Nudožer, J. A. Komenský, V. J. Rosa aj.). Také v rukopisné práci *Harmonie* a dobrozvučnost jazyka českého kritickým přirovnáním německého, řeckého a latinského s ohledem na prozodickou jejich povahu vyložena... (kolem 1806), odborném pojednání doplněném ukázkovými básněmi, S. propagoval časomíru, dokládal údajnou neplatnost přízvuku v češtině a poukazoval na možnosti využití antických prozodických pravidel. S. obranu časomíry ocenila generace jungmannovců (např. J. Jungmann a hlavně K. Vinařický, který uveřejnil S. básně z *Harmonie*, ovšem ve značné formální úpravě, a F. L. Čelakovský). S. původní básnické práce nevynikají uměleckou kvalitou. Psal sylabicky, časoměrně, ale i přízvucně či zcela bez prozodických pravidel. Verše tvořil často emotivně, bez snahy o formální dokona-

lost. Zabýval se i básnickým překladem. Byl celoživotním obdivovatelem F. G. Klopstocka; přeložil a upravil četné jeho básně, z nichž nejvýznamnější je prozaický překlad (s veršovanými vložkami) Mesiáše (z 1804–06), rovněž dochovaný pouze v rukopisu. Přes svůj celkově vlažný poměr ke katolicismu se rozhodl pro dílo hluboké zbožnosti a mysticismu, na němž mohl vyzkoušet lexikální a básnické možnosti českého jazyka. Překládal doslova, vypomáhal si slovy ze starší české, též barokní duchovní tvorby (překlad je obecně považován za nejzdařilejší dílo před nástupem jungmannovské školy). Češtinou se v posledních letech života zabýval i teoreticky. Jeho vztah k mateřštině byl střízlivý; přes opakovaná uznání kvality českého jazyka si uvědomoval jeho nedostatky pro uměleckou i vědeckou práci. V rukopisu zanechal studii Kritický výklad pomatených českých gramatik, reagující na díla Pelclova, Thámova a Dobrovského, v níž požadoval větší ohled k mluvenému jazyku. V kapitole O dobropisebnosti (inspirovan zřejmě také Klopstockovou ortografií) se vyslovil pro zjednodušení pravopisu. V rukopisu se dále zachovaly práce O duchu hebrejské poezie (adaptace z J. G. Herdera), Pověsti ze starých věků a texty kázání. – Významnou část S. literární tvorby představují česky psané odborné práce a překlady z oboru křesťanské věrouky a lidovými. V duchu osvícenství a josefinismu jimi S. prosazoval náboženskou snášenlivost a bojoval proti pověrám, předsudkům a zostalosti lidových vrstev. Ač katolík, neváhal se postavit na obranu napadané evangelické víry. Proti katolizujícímu překladu Pařížkovu vydal nový doslovný překlad křesťanské mravouky luterána G. F. Seilera Náboženství nedospělých. Dílem osobní statečnosti byl S. překlad Roykova spisu Historie velikého sněmu kostnického, který snahou vyložit Husovo působení a kostnický sněm z osvícenského stanoviska vyvolal nevoli konzervativních katolických kruhů (S. předmluvy určené katolickým kněžím a sedlákům byly přijaty ostře kriticky). Také v *Psaní školního mistra*... S. obhajoval evangelickou věrouku v polemice s knihou V. Rokose Důkaz, že kazatelé augšpurského a helvetského vyznání nejsou kněží (1785). Výchově lidu byl určen S. překlad knihy dánského luterána J. F. Feddersena a především původní práce *Příručka Učitele lidu*, která vedle článků z různých vědních oborů, prosazujících

racionální výklad skutečnosti, přinesla poučení o nových formách kázání, v jejichž centru stojí místo dogmatiky praktické otázky života lidu, výchova k mravnosti, pracovitosti, k modernímu hospodaření, proti pověrám apod. Pro potřebu výuky pastorální teologie na generálních seminářích přeložil spis F. Giftschütze (na jeho jazykové úpravě se podílel také J. Dobrovský). Vydáním Komenského Labyrintu světa se S. připojil k dobovým editorům starší české literatury, zvláště období „zlatého věku“, kultivujícím jazykovou kulturu a poukazujícím k humanistické tradici české literatury. Rukopis knihy Život Marie Panny, matky Pána našeho Ježíše Krista, uvedený v Jungmannově Historii, nebývá v literatuře spojován se S. jménem.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Charvát, Petr Záchodský z Slevizu, Podbělovský, Václav Charda, Václav Petřín, Václav Petryna; V. S., V. S-h, V. St. ■ PŘÍSPĚVKY in: alm. Básně v řeči vázané (1785, ed. V. Thám); ČČM (1829–30); Čechoslav (1821); Prvotiny pěkných umění (Videň 1813); – posmrtně: ČČM (1836); F. L. Čelakovský in Malý výbor z literatury české (1851); Čes. včela (1836–37); J. Jireček in Antologie z literatury české 3 (1872); J. Jungmann: Slovesnost (1845); Květy (1835–37); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Něco pro českou literaturu milovníkům básní obětováno (B 1782, pseud. Podbělovský); Písně křesťanské pro slabec-kou osadu k veřejným a domácím službám božím (BB 1785); Svátek českého jazyka na den provozování Štefanového Odběhlce v pražském Vlastenském divadle. Dne 20. ledna 1785 (B 1785, s K. I. Thámem a V. Thámem → M. Kačer: Václav Thám, 1965); Svátek českého jazyka na den druhého provozování Štefanového Odběhlce v pražském Vlastenském divadle od Bondynské společnosti německých herců, dne 25. ledna 1785 (B 1785, s K. I. Thámem a V. Thámem); Nábožné písně pro katolického měšťana a sedláka k veřejným a domácím službám božím na všechny církevní slavnosti a památky (BB 1791); Píseň pro český národ k vítání a korunování krále českého Leopolda Druhého – Pražanům obětovaná od pravého Čecha (B 1791); Píseň pro moravský lid na přivítanou císaře Leopolda Druhého a slavnou korunovací Jeho v Praze šestého září roku 1791 jakožto krále českého a markraběte moravského (B 1791); Písně na slavnost Těla Kristového, pak o celem umučení v posledních dnech života jeho a o vzkříšení, víře a důvěrnosti (BB 1799); Ke Klopstockově Zpěvačce – An die Klopstocks Sängerin (B 1801, an.); Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli (BB 1805, ed. K. I. Thám). – *Náboženské a lidovými. práce*: Psaní školního mistra Petra Záchodského z Slevizu k obraně evangelických učitelů a svobodného učení evangelického proti nedůvodnému důkazu, že učite-

lové evangeličtí nejsou kněží... (1786); Příručka Učitele lidu 1, 2 (1787, an., i překl. a upr.). – *Překlady*: K. Royko: Historie velikého sněmu kostnického 1, 2 (1785, pseud. Václav Petryn); G. F. Seiler: Náboženství nedospělých (1785); J. F. Feddersen: Kniha mravů křesťanských pro měšťana a sedláka (1786); F. Giftschütz: Počátkové k veřejnému v c. k. zemích předepsanému vykládání pastýřské teologie 1, 2 (1789–90); Život Pána Ježíše pro děti (1791). ■ **KO-RESPONDENCE**: J. Jakubec: Dopis V. S. z r. 1785 a V. Tháma z 1787 Jiřímu Ribayovi, LF 1924, s. 286; P. Krivský: Dopisy V. S. Josefu Dobrovskému (z 1782–87), Časopis Vlastivědné společnosti v Olomouci, ř. společenskovední, r. 60, 1969/70, č. 2–3 a (z 1786–87), Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1972, s. 95; in sb. Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung (J. V. Zlobickému před 1792, 1806–07; 2004, ed. V. Petrbock). ■ **USPOŘÁDAL**: A. VYDAL: J. A. Komenský: Labyrint světa a ráj srdce (1782). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 2439, 2440, 2705, 4814, 14903, 15284, 15 648–15 659. ■ **LITERATURA**: K. Sabina: V. S., jeho doba a spisy (1870); J. Wagner: V. S. Literární pozůstalost (LA PNP 1998). ■ J. Hubálek in Důkaz, že katolíci i pod jedním způsobem života těla a krve Páně požívají (1785); J. Dobrovský: ref. Něco pro českou literaturu..., Literarisches Magazin 1786, Zweites Stück (2), s. 137; in Sprosté katolické rozvržení nad opovázlivostí Václava Petryna, překladatele historie Roykovské (1791); J. Dobrovský: Böhmisches Prosodie (posouzení S. Nábožných písní...), in F. M. Pelcl: Grundsätze der böhmischen Grammatik (1795, s. 238); J. J. Czikkann in Die lebenden Schriftsteller Mährens (Brno 1812, s. 163); Š. Hněvkovský in Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozodii v šesti listech (1820, s. 17 a 109); K. V. (Vinařický): Literární listy 3, ČČM 1829, sv. 4, s. 75; K. S. (Sabina): Stoleté památky literární, Lumír 1863, s. 1220 a pokr.; an. (J. Barák): V. S. Připomínka, Svoboda 10. 10. 1870 (s. 443); an.: V. S., NL 11. 10. 1870; an.: Kdy se V. S. narodil?, Květy 1870, s. 383; A. Rybička: V. S. (Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii), ČČM 1872, s. 215; V. Zelený: V. S., „starý veršovec“ (s úryvky z koresp.), Osvěta 1873, s. 482 a pokr.; J. Jireček in Rukověť 2 (1876, s. 244); F. Bačkovský: O prvých dvou českých básních novověkých, Lit. listy 1884, s. 26 + in Kněží katoličtí o písemnictví novočeské zasloužili 1 (1890, s. 73); Slavík (F. A. Slavík): Obrana staročeského veršovství od V. S., ČMM 1891, s. 155; J. Král: O prozodii české, LF 1893, s. 420; A. Novák: Ohlasy Klopstocka v literární činnosti V. S., LF 1903, s. 31; an.: 150. výročí..., Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 310; J. Bartocha: Čeština na bývalé univerzitě a stavovské akademii v Olomouci (1905, s. 15); M. Hýsek: S. překlad Mesiáše, ČMM 1906, s. 27; V. Řezníček: Josef Dobrovský a V. S., ČČM 1906,

s. 472; A. Kraus in Husitství v literatuře, zejména německé 2 (1918, s. 168) + Kdo zavinil novinářskou češtinu v Husových listech, NŘ 1924, s. 48; V. Flajshans: Ještě slůvko o tzv. novinářské češtině, tamtéž, s. 82; F. Cínek in K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870 (1934, s. 59); J. Drábek in Moravský generální seminář 1784–1790 (1946, s. 56); L. Dýmal: Josef Hrdina, učitel češtiny na olomouckém lyceu, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1948, s. 55; bs (B. Slavík): Vlastenectví obrozeneckého kněze V. S., LD 28. 1. 1951; T. Měšťánek: V. S. a jeho Příručka Učitele lidu (K počátkům českého filozofického myšlení nové doby), SPFF Brno, ř. B – filoz., 1973, č. 20; B. Slavík in Od Dobnera k Dobrovskému (1975, s. 178); A. Křišťan: Počátky pastorální teologie v českých zemích (2004).

lk

Emilie Stambolieva viz Emílie Bednářová

Stan

1929–1930

Moravský literární list mladých autorů převážně regionálního významu, s význačným podílem autorů slovenských.

Podtitul: 1929 (roč. 1) Měsíčník přátel literatury a umění; 1930 (roč. 2) List přátel umění a kultury. – *Redaktoři*: 1929 (roč. 1) J. Sekera; 1930 (roč. 2) J. Sekera a J. Zamazal (výtvarná část) s O. Zemkem (č. 1–6) a J. Ošmerou (č. 7–10). – *Odpovědný redaktor*: A. Kučík. – *Vydavatel*: Vydavatelské družstvo Stan, Břeclav. – *Periodicita*: měsíčník (kromě prázdnin), 10 čísel ročně, z toho občas dvojčísla.

S. měl předchůdce v břeclavském časopise Fujara (několik čísel vyšlo 1926), který byl zaměřen na spolupráci mladých autorů z Čech, Moravy a Slovenska a redigoval ho J. Sekera (pseud. J. S. Starkoč) s K. Nekulou (pseud. Rostislav Orný) a J. Zatloukalem. Již 1927 začal v Břeclavi vycházet další časopis Tvar (přispívali do něho i někteří z autorů zaniklé Fujary), byl však záhy přenesen do Prahy a obsahově se vzdálil následujícímu listu. Na Fujaru navázal 1929 S., projektovaný opět jako revue širší, zejména moravsko-slovenské spolupráce mladé generace a vedený J. Sekerou. S. získal podporu tehdejšího městského tajemníka v Břeclavi, mecenáše umělců A. Kučíka, jenž po celou dobu vycházení odpovídal za jeho redakci. Při časopise se zdařilo vydávat i stejnojmennou knižnici.

S. publikoval hlavně básně a drobné prózy, v menší míře kulturní glosy, později také větší kritické stati. Autoři patřili převážně k mladé generaci regionálních osvětových pracovníků, učitelů, překladatelů aj., kteří většinou v téže době nebo nedlouho předtím debutovali (R. Habřina, B. Kafka, J. Koudelák, J. Ošmera, F. Ptašínský, F. Směja, J. Spáčil, Z. Spilka, V. Stupka, O. Zemek aj.). Mnozí z přispěvatelů včetně hlavního redaktora působili jako pedagogové nebo úředníci na Slovensku a patřili často k propagátorům slovenské literatury v Čechách a česko-slovenské vzájemnosti (J. Hušková-Flajšhansová, V. Kopečný, L. Kühn, J. Landa, Z. V. Přibík, J. Rybák, J. Zatloukal, L. N. Zvěřina). V této souvislosti přinesl časopis i řadu příspěvků slovenských autorů. – *Verše* v S. publikovali: S. Cyliak, B. Kafka, V. Kopečný, J. Koudelák, K. Nekula, J. Ošmera, Z. V. Přibík, J. Spilka, Z. Spilka, P. Tichý (podp. M. Husová), J. Zatloukal, O. Zemek, L. N. Zvěřina aj.; slovenští autoři F. Král, E. B. Lukáč, M. Pišút; z pozůstalosti byly tištěny básně A. Guotha. *Prózami* přispěli J. Dvořák, M. Glabazňová, R. Habřina, F. Horečka, J. Landa, Z. V. Přibík, J. Rybák, J. Sekera, F. Směja, J. Spáčil, J. Zatloukal, L. N. Zvěřina aj.; ze slovenských autorů P. Jilemnický, M. Urban, G. Vámoš; z pozůstalosti otištěna povídka A. Guotha. *Kritické glosy a informace* (rubriky *Poznámky, O knihách*) psal nejčastěji J. Ošmera (i šifra J. O.), pak i J. Sekera (šifra S.), O. Zemek (i šifra O. Z.), L. N. Zvěřina (i šifra L. N. Z.) aj., o divadle např. F. Ptašínský. V 2. roč. věnoval časopis v kritické části pozornost širší umělecké problematice, zejména výtvarné (zásluhou spolu-redaktora, malíře J. Zamazala), ale také hudební (L. Kundera) aj.; z větších literárních statí to byl nekrolog Č. Jeřábka Za Lvem Blatným, recenze Durychova Bloudění od J. Křivance, jubilejní článek o A. Novákovi od V. Stupky, stať o Křižovatkách E. B. Lukáče od O. Zemka, Kapitoly o ruském písemnictví A. Vrzala. Ojedinelé přinesl S. překlady (O. F. Babler, P. Jilemnický). Součástí bývala výtvarná příloha i reprodukce v textu. – V přidružené knižnici Stan (1929–30) vycházely převážně práce přispěvatelů časopisu, včetně slovenských (vedle K. Nekuly, Z. V. Přibíka, J. Sekery, O. Zemka aj. též např. P. Jilemnický, F. Král, E. B. Lukáč).

LITERATURA: V. P. (Prokůpek): Nový literární časopis, Venkov 23. 4. 1929; an.: Nové časopisy, Venkov

7. 5. 1929; jz (J. Zamazal): Umělecký měsíčník S., LidN 19. 1. 1930; -vp- (V. Prokůpek): Moravská skupina mladých spisovatelů a výtvarníků..., Venkov 26. 2. 1930; an.: Ž časopisů, Index 1930, s. 35; J. Ošmera: Moravské literární časopisy, Panoráma 1935, s. 2; J. Mikulíč: Břeclavská léta spisovatele J. Sekery, Od Hradské cesty 1971/72, s. 170; J. Ošmera: Literární Břeclav, sb. Jižní Morava, sv. 9, 1973, s. 195.

es, et

Jan Staněk

* 29. 5. 1828 *Poříčí* (P. nad Sázavou)

† 23. 5. 1868 *Podolí* (Praha-P.)

Autor básnické sbírky ovlivněné Čelakovského ohlasovou poezií a odborných chemických a didaktických prací.

Literární práce podepisoval vlasteneckým jménem Ivan Bohdan Staněk, výjimečně J. Božidar Staněk, ostatní (odborné práce) také J. B. Staněk, Jan B. (Baptista) Staněk. – Po absolvování gymnázia na Starém Městě v Praze se rozhodl pro studium práv, které však pro politickou činnost v revolučních letech 1848–49 nedokončil. Později vystudoval chemii (žák F. Rochledera); během studia navštívil několik evropských chemických laboratoří, mj. v Paříži a zejména ve Vídni, kde přednášel a publikoval výsledky svého bádání v oboru chemické analýzy rostlinných látek. Krátce působil jako asistent na katedře chemie pražské univerzity, 1856 se stal suplentem a 1857 profesorem chemie na české reálné škole v Praze v Panské ul. Měl styky s okruhem českých literátů (mj. 1856 podporoval B. Němcovou). V 60. letech se krátce věnoval také politice: 1861 byl zvolen poslancem do zemského sněmu a do říšské rady, kde zastával federalistické stanovisko, 1863 vlastnil a redigoval politický list Pozor (načas v redakci zastupován V. A. Crhou a V. Filípem). 1864 byl jmenován profesorem chemie na pražské polytechnice, kde pak působil až do smrti. Jako člen přírodopysného odboru Čes. muzea se mj. podílel 1858 na chemických zkouškách Libušina soudu k důkazu jeho pravosti. Zemřel na zápal plic, 1870 mu byl odhalen pomník na Vyšehradském hřbitově.

S. jediná sbírka *Básně* vyšla již za jeho studentských let. Vedle reminiscencí na rodiště (básně Lutov, Mírosava) obsahuje konvenční ohlasovou (vliv jihoslovenské lidové písně

a F. L. Čelakovského, k němuž se S. manifestálně přihlásil i vzpomínkovou básní v Lumíru (1852), sentimentální a vlasteneckou poezii a překlad tří chorvatských básní P. Preradoviće. Jednotlivé S. básně byly otištěny v dobových společenských zpěvnících a v časopisu Lumír. Později se věnoval pouze odborné práci z oboru chemie a didaktiky jejího vyučování.

PŘÍSPĚVKY in: sb. České písně (1856); Jahresbericht der k. k. Oberrealschule in Prag – Roční zpráva c. k. čes. vyšší reálné školy v Praze za škol. rok 1856, ...1857 (čl. Školy reálné a školy hospodářské, O způsobu vyučování v lučbě ve třetí třídě nižší reálné školy); Lumír (1851–52); Pozor (1863); Sitzungsberichte der mathem.-naturw. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň); sb. Věvec písní českých (1849); dále časopisy přírodovědné řady vídeňské Akademie věd; – posmrtně: sb. Šestero zpěvů (1871); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: Básně (1851). – *Ostatní práce*: Chemie všeobecná 1, 2 (1858, 1860). ■ **REDIGOVAL noviny**: Pozor (1863). ■

LITERATURA: x x x: Vys. rozhodnutím ministeria vyučování (o S. odborných pracích), Pražské noviny 6. 4. 1856; J. Neruda: J. S., Humorist. listy 1887, s. 139 → Podobizny 3 (1954, s. 199).

lk

Josef Staněk

* 15. 2. 1887 *Měrovice nad Hanou* u Kojetína
† 7. 7. 1947 *Brno*

Literární historik a kritik, autor literárních příruček a stručných popularizačních monografií, editor, překladatel z angličtiny a němčiny.

Vystudoval české gymnázium v Olomouci (1898–1906) a filoz. fakultu v Praze (1906–1911, obory čeština a němčina, doktorát 1916 prací *Evropa Svatopluka Čecha. Rozbor literárněhistorický*). Učil na gymnáziu v Přerově (1911–20) a na mužském učitelském ústavu v Brně (od 1920), jehož se stal 1935 zatímním správcem a 1936 ředitelem. 1941 byl z politických důvodů penzionován; 1945 byl reaktivován a koncem 1946 opět pověřen funkcí ředitele. Byl jednatelem, 1930–36 předsedou Moravského kola spisovatelů a spolubudovatelem jeho vydavatelského Družstva; přednášel v lidových extenzích a rozvíjel širokou osvětovou činnost.

V monografii o Březinovi projevil S. schopnost hlubší analýzy literárního díla, pedagogic-

ké a osvětové zaměření jej však vedlo k tomu, že se věnoval popularizaci některých literárních osobností drobnými spisky (o J. Sumínovi, F. Palackém, J. S. Macharovi nebo K. Elgartu Sokolovi). Dále psal o české i světové literatuře příručky pro školy i širší veřejnost, zaměřené na základní faktografii, které leckdy vycházely v nových doplněných vydáních. Řídil také několik edic přinášejících četbu pro školy a díla rozšiřující obzor čtenářů. Po léta referoval o knižních novinkách v tisku, zvláště v Lido-vých novinách a v revuích (Čes. osvěta) i v rozhlase. Překládal z angličtiny a němčiny dobrodružnou četbu a poučné publikace.

ŠIFRY: J. S., J. St., J. St., S. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Almanach Hlávkovy studentské koleje 1904–1934 (1934); Čes. osvěta (1924–33); Hlasy z Hané (Prostějov 1922–23); Jihočes. přehled (Čes. Budějovice 1928); Kolo (Brno 1930–36); Lid. noviny (1920–44); Listy filologické (1918); Lit. kruh (Mor. Ostrava 1935); Niva (Brno 1921); Památník k 60. výročí Stát. reál. gymnázia v Přerově (1931); Písmke v trní (Brno 1929); Obzor (Přerov); Pozor (Olomouc); Rozhledy (1934); Stan (Břeclav 1929–30); Stráž Moravy (přl. Hlídky nár. výchovy a osvěty, Olomouc 1925); sb. Vlastivěda střední a severní Moravy 2 (Přerov 1934–35; 1934 Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě, i sep.; 1935 Přehled naukové literatury novější doby, s J. Krumpholcem, i sep.); Výr. zpráva Stát. čes. mužského ústavu učitelského (Brno 1925). ■ **KNIŽNĚ.** *Práce o literatuře, kultuře a jazyce*: Jiří Sumín (přednáška, 1915); Otokar Březina (studie, 1918, spolu s E. J. Durycha; 1929 samost. upr. vyd. studie J. S.); Naše národní obrození (přehled. stať, 1921); František Palacký (přehled. stať, 1922); Dějiny literatury české pro školy střední i soukromé studium (1923, několik dalších upr. vyd.); Rukověť dějin literatury české pro obecní knihovny (1923; 1930 upr. a rozšíř. vyd. s tit. Přehled československé literatury pro knihovny); J. S. Machar (přehled. stať, 1924); Giordano Bruno, mučedník římské inkvizice (životopis, 1924, též překlad ukázek z díla O nekonečném vesmíru a světech); Obsahy z literárních děl nověských (1927, s F. Pulcem a S. Sahánkem); Karel Elgart Sokol, člověk a dílo (monografie, 1930, s Ant. Veselým); Dějiny světové literatury pro školy i soukromé studium (1932); Přehled dějin světové literatury pro školy měšťanské (1936, 2. vyd.; 1. vyd. nezjišť.); Německá literatura k maturitě (1936); Německá mluvnice pro školy i soukromé studium (1936). – *Překlady*: J. London: Syn vlkův (1918) + Bílý den (1920); F. Kahn: Mléčná dráha (b. d., 1921); Ch. Darwin: O původu druhů (1923, výtah) + Původ člověka (1923, výtah). – *Ostatní práce*: Příručka k přijímacím zkouškám do učitelských ústavů a odborných škol (1936, s J. Parmou). ■ **REDIGOVAL časopis**: Kolo

(1930, s J. Ciprem); *knižnice*: Nový názor (1923–24), Knihovna středoškolské četby (1928–32, s F. Pulcem a S. Sahánkem), Středoškolská četba německá (1929–30). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. Langer, J. Kopta, R. Medek: Legionářské povídky (1928); Lidová lyrika československá (1929); Výbor z lidové epiky československé a jihoslovenské (1929); Závěšova píseň milostná (1931, bibliof.); K. H. Mácha: Máj (1932); Slovanské pohádky (1933); J. A. Komen-ský: Křaťt umírající matky jednoty bratrské (1935); Ruské byliny (1935); F. L. Čelakovský: Ohlas písní ruských (1936); Výbor z lyriky A. Heyduka, J. Neru-dy, J. V. Sládka a J. Vrchlického (1936). ■

LITERATURA: ● ref. Otakar Březina: F. Klein-schnitzová, Čes. věda 2, 1915/18, s. 381; rd. (R. Wei-ner), LidN 22. 11. 1918; (poz), Národ 1918, s. 559; -tr. (G. Winter), Akademie 23, 1918/19, s. 71; Š. Jež, Cesta 1, 1918/19, s. 855; D. S. (Stříbrný), ČČM 1919, s. 280 ●; V. F. Suk: ref. Rukověť dějin literatury české pro obecní knihovníky, Úhor 1924, s. 12; J. V. Klíma: ref. Dějiny literatury české pro školy střední i soukromé studium, Střední škola 1925, s. 196; ● ref. Otakar Bře-zina (2. vyd.): K. Polák, PL 26. 1. 1930; A. N. (Novák), LidN 20. 4. 1930 ●; ● ref. Karel Elgart Sokol: Š. Jež, Lumír 57, 1930/31, s. 278; -och- (F. S. Procházka), Zvon 31, 1930/31, s. 378; ne. (A. Novák), LidN 10. 1. 1931; AMP (A. M. Piša), PL 13. 1. 1931; ● ref. Dějiny světové literatury...: ip (J. Cipr), Kolo 1932, s. 54; fl., Řád 1, 1932/33, s. 48 ●; ● ref. Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě: -och- (F. S. Procházka), Zvon 35, 1934/35, s. 306; B. Slavík, LidN 3. 5. 1935 a 26. 1. 1936; B. Pernica, LidN 30. 3. 1939 ●; V. Stupka: Za Dr. J. S., Kolo 11, 1946/47, s. 165.

pp

Ladislav Staněk

* 24. 1. 1842 *Praha*

† 27. 9. 1884 *Praha*

Lyrický básník, ovlivněný zvláště poezií A. de Mus-seta, epigramatik.

Nejmladší syn lékaře a spisovatele Václava S., jeho matka Karolina (roz. Reissová) byla sestrou vychovatelky a spisovatelky B. Rajske. V rodině V. S. se konaly vlastenecké besedy, udržovaly se přátelské a literární styky s ob-rozenci, zvláště s B. Němcovou, J. V. Fričem (V. Staněk byl jeho strýcem a kmotrem), J. Kol-lárem, K. A. Vinařickým aj. – S. nejprve navště-voval soukromý vyučovací ústav, od 1854 stu-doval českou vyšší reálku v Praze (učitelé A. Gindely, J. Wenzig, K. V. Zap; prázdniny opa-kovaně trávil u K. A. Vinařického v Týně n. Vlt.). 1859 nastoupil na Polytechnickou školu v Pra-

ze (zaměření na mechaniku, doložen do 1861). 1865 byl jako strojní inženýr a konstruktér za-městnán v Grussonově strojárně v Magdebur-ku, zde sestrojil lodní dělo řízené hydraulic-kým strojem. Válka ho donutila 1866 k návratu do Prahy, kde pracoval jako konstruktér v Daňkově továrně (již dříve zde byl volenté-rem), 1867 pobýval studijně čtyři měsíce v Pa-říži (model jeho konstrukce byl předveden ja-ko exponát na světové výstavě); poté byl údajně opět zaměstnán v Německu. S. již od mládí propadal hluboké melancholii, pesimis-mu a podrážděnosti (dispozice zděděná po matce), přesto se však ještě v 80. letech doká-zal starat o těžce nemocnou sestru a pečoval o výchovu jejího syna B. Šetlíka (1859–1911; vydal vl. nákladem S. básně). Když začal trpět silnými bolestmi hlavy a ochabováním zraku a nemohl se nadále věnovat práci konstrukté-ra, odjel 1881 do Itálie, jižní Francie a Paříže. Itálii navštívil opět 1883 společně s přítelem advokátem V. Braunerem, bratrem malířky Z. Braunerové. Přátelské kontakty udržoval s J. V. Sládkem a J. Zeyerem, od 1870 se blíže přátelil s rodinou malíře S. H. Pinkase, ze styku s ní čerpal duševní sílu a vyrovnanost. Smrt A. Pinkasové ho hluboce zasáhla (inspirovala S. cyklus básní *Srpen* 1882). Z obavy před hro-zícím šílenstvím se zastřelil.

Již jako student reálky S. publikoval v Poutní-ku od Otavy historickou povídku *Huertova po-msta* (dobrodružný příběh o lásce, zradě, mstě a odpuštění se odehrává v Písku 1619–20), za kterou byl odměněn cenou mladých měšťanů píseckých. S. jedinou knihu *Básně Ladislava Staňka* (1885) posmrtně uspořádali J. V. Sládek a J. Zeyer, biografický úvod napsal J. Vrchlický. Sbírka obsahuje básně epické, charakteristické romantikou heroismu (*Králův milenec* a *Ko-zák a paša*), ozvuky národních písní (*Zmatek*, *Výstraha*), epigramatická hravá a jadrná čtyř-verší s nápaditým rýmem (*Pařížskému krejčí-mu*). Její součástí jsou i S. překlady H. Murgera z knihy *Ze života pařížských bohémů* (Píseň Marcelova) a A. de Musseta (písně z komedií a lyrika). Těžšíste souboru představuje však ly-rika ovlivněná mussetovskou deziluzí, umoc-něná výsměšným gestem lhostejnosti vůči transcendentním hodnotám a nevírou v život posmrtný, zvláště v básních z posledních let (*Srpen* 1882, *Závěť*, *Amen*), kde S. věčně, ale básnický účinně rozvíjí motivy hrobů, záhuby a sebevraždy. Knižně publikoval překlad Mo-

lièrovy veselohry o jednom jednání. – S. tragický život inspiroval A. Klášterského k básnické povídce *Ze zápisníku mrtvého* (Květy 1911, knižně mírně změněno 1917), jejíž závěrečná část parafrázuje a ve třech slokách i cituje S. báseň *Amen*. Báseň *Výstraha* (1870) byla zhuďebněna V. Hřímálým (1872).

ŠIFRA: L. St. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** *Poutník* od Otavy (Písek 1859, P Huertova pomsta); – posmrtně: ant. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl* (2000, ed. I. Wernisch). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie* (posmrtně): *Básně Ladislava Staňka* (1885, ed. J. V. Sládek a J. Zeyer). – *Překlad:* Molière: *Skroměl čili Domnělý rohoun* (1875). ■ **KORRESPONDENCE:** J. Vrchlický: *Předmluva* (B. Šetlíkovi a neznámému adresátovi z 1883–84), in *Básně L. S.* (1885); in K. A. Vinařického *Korespondence a spisy pamětní 3* (Vinařickému z 1857–59; 1914, ed. V. O. Slavík). ■

LITERATURA: ***: *Volné zábavy hudební* (glosa o uvedení S. básně *Výstraha*), NL 24. 4. 1872; J. Vrchlický in *Básně L. S.* (1885); ● ref. *Básně L. S.*: J. J. T. (Toužimský), *Pokrok* 1. 1. 1886, J. Herben, *Rozhledy lit.* 1, 1886/87, s. 167; F. Zákrejs, *Osvěta* 1888, s. 287 ●; *Cestovní deník Z. Braunerové* (2003, ed. M. Šámal).

vfr

Václav Staněk

* 4. 9. 1804 *Jarpice* u Slaného

† 19. 3. 1871 *Praha*

Autor odborné přírodovědné a lékařské literatury, spolutvůrce české lékařské terminologie, organizátor české vědy a společenského života.

Syn sedláka. Jako dítě byl na dva roky poslán do Litoměřic a Chomutova, aby se pocvičil v němčině. Piaristické gymnázium absolvoval ve Slaném. 1824 odešel do Prahy na tzv. filozofii a lékařství (promován 1832). Po ukončení studia se stal asistentem v pražské porodnici u A. Jungmanna, ale ještě t. r. byl vyslán jako okresní lékař do míst postižených choleroou epidemií, kde působil po celý rok. Po neúspěšném pokusu získat místo úředního lékaře se 1833 usadil v Praze jako soukromý praktický lékař (1845 odmítl z rodinných důvodů nabídku na místo osobního lékaře srbského knížete Alexandra Karageorgeviče). Lékařskému oboru se věnoval i vědecky a organizačně. Publikoval množství odborných prací, byl mimořádným členem KČSN a členem muzejního „přírodnic-

kého“ sboru, spoluzakladatelem Spolku čes. lékařů a krátce redaktorem *Časopisu lékařů českých*. Hlásil se k jungmannovskému vlasteneckému programu a snažil se šířit a kultivovat český vědecký jazyk. Podílel se na ustavení české lékařské terminologie (od 1851 byl členem komise vedené P. J. Šafaříkem a spolupracovníkem německo-českého *Slovníku lékařské terminologie*) a vydal některé staročeské písemné památky z oboru lékařství; 1869–70 byl děkanem lékařské fakulty. Činný byl i politicky, 1848 byl zvolen (za okres zlonický) za poslance českého zemského i (za okres budyňský) říšského sněmu. Jeho „domácí salon“ byl významným kulturním a politickým střediskem vlasteneckého života (pro styky s M. P. Pogodinem, S. S. Uvarovem a S. Vrazem byl S. vyšetřován a podroben policejnímu dohledu). Pohřben byl na Olšanských hřbitovech. – S. byl strýcem (a kmotrem) J. V. Friče; jeho manželka Karolina (roz. Reissová) byla sestrou spisovatelky B. Rajske. Syn Ladislav S. byl básník. Ke S. rodině patřilo i šest dětí manželů Čelakovských, jež po smrti rodičů adoptoval.

Základem S. literární tvorby jsou česky psané odborné články a knihy z oboru lékařství, přírodovědy a techniky. Největšího uznání dosáhl svými pracemi *Základové pitvy...* a *Pitevny atlas...*, jejichž vznik byl iniciován J. S. Preslem, a *Přírodopisem prstonárodním...*, který vyšel v rámci Malé encyklopedie nauk nakladem Matice české. S. vědecké práce významně přispěly k vytvoření české vědecké terminologie. Ve 30. a 40. letech se S. věnoval také beletrii. Časopisecky (např. *Čes. včela*) uveřejnil několik básnických pokusů, převážně milostnou lyriku, a cestopisný příspěvek o návštěvě Bělehradu, již uskutečnil spolu s P. J. Šafaříkem (*Cesta z Prahy do Bělehradu srbského*).

ŠIFRA: Dr. St. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** *Časopis lékařů českých* (mj. 1864 *Poslední nemoc F. L. Čelakovského a její předchůdcové*); *ČČM* (1838–49); *Čes. včela* (1834–39); *Krok* (1831, 1839); *Květy* (1834–39, 1845); *Nár. noviny* (1849); *Poutník* (1847, *Cesta z Prahy do Bělehradu srbského*); *Pražské noviny* (1848–49); *Pražský všeobecný kalendář* (1843–44); *Světovzor* (1834–35); *Vlastimil* (1842–44); *Živa* (1855). ■ **KNIŽNĚ.** *Odborné práce:* *Krátký přehled lebosloví s přidaným objasněním smyslů (organa) i zábyvů mozku* (b. d., 1840); *Pitevny atlas do desatera tabul sestavený* (b. d., 1840, s kresbami F. Bělopotockého); *Základové pitvy (anatomie) čili Soustavný rozbor a popis těla lidského a jednotlivých jeho částek* (1840); *Přírodopis prstonárodný čili Popsání zvířat,*

rostlin a nerostů vedle tříd a řádů jejich (1843, přílohy Obrazy ku Přírodopisu); Slovník lékařské terminologie (1863, s jinými); O vychovávání dětí v prvním věku (b. d.). – *Překlad*: E. Schmalz: Snadné navedení, jak by se hluchoněmota v prvních letech dětských poznala, jak by se jí předejít mělo (1846).

■ KORESPONDENCE: an.: Několik listů spisovatelů a vlastenců českých k Antonínu Markovi (z 1854), ČČM 1887, s. 75; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2, 3 (Vinařickému z 1839–56; 1909, 1914, ed. V. O. Slavík); in Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 3 (Čelakovskému z 1842–49, A. Čelakovské z 1845–48; 1915, ed. F. Bílý); in Dopisy československých spisovatelů Stan-ko Vrazovi a Ljudevitu Gajovi (Vrazovi z 1841–48; 1923, ed. K. Paul); in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 4 (Vinařickému z 1861; 1925, ed. J. Šafránek); N. Macurová: Listy voličům. Dopisy V. S. voličům ze zasedání říšského sněmu ve Vídni a v Kroměříži (z 1848–49), Tvar 1998, č. 13; in Daniel Sloboda. Dokumenty 2. Korespondence s přáteli 1 (Slobodovi z 1850–52; 2001, ed. Z. Fišer); in Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery 4 (z 1839–61; 2004, ed. Z. Fišer). ■ REDIGOVAL časopis: Časopis lékařů českých (1865–69, s A. Tomsou a J. B. Ceypem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Rhazesovo Rané lékařství (1864, s K. J. Erbenem); Saličetova Raná lékařství (1867, s K. J. Erbenem a J. Jirečkem). ■

LITERATURA: Y. Dörflová: V. S. (1804–1871). Soupis osobního fondu (LA PNP 2003, na obálce 2002). ■ Dr. Krčmář (J. Krčmář): ref. Základové pitvy..., Denice 1840, sv. 1, s. 313; an.: ref. Pitevní atlas..., tamtéž, s. 315; Výjimky z dopisu F. Palackého do V. S., Čes. včela 1840, s. 365; an.: Dr. lékařství V. S., Světozor 1869, s. 254; ■ nekrology: an., Květy 1871, s. 102; an., Pražský deník 22. 3. 1871; an. (J. Barák, dub.), Svoboda 1871, s. 152 ■; E. Jelínek: Vzájemnost slovanská v Čechách, Koleda 1879, s. 56; an.: Některé listy z korespondence Jana Kollára v letech 1816–1851, ČČM 1893, s. 185; in Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 3, 4 (1915, 1933, ed. F. Bílý a V. Černý); I. Liškutín: MUDR. V. S., J. Ev. Purkyně, V. Náprstek, sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946, s. 41); in Listy L. Štúra 1, 2 (1954, 1956, ed. J. Ambrož); J. V. Frič in Paměti 1–3 (1957–63, ed. K. Cvejn); L. Hlaváčková: V. S. Ze života českého praktického lékaře u nás v minulém století, Časopis lékařů českých 1969, s. 993; N. Macurová: Listy voličům. Dopisy V. S. voličům ze zasedání říšského sněmu ve Vídni a v Kroměříži, Tvar 1998, č. 13; V. Macu-
ra a J. Novotný in sb. Salony v české kultuře 19. století (1999); Z. Fišer in Daniel Sloboda. Dokumenty 2. Korespondence s přáteli 1 (2001, dopis Staňkovi z 1850); Y. Dörflová: Zapomenutý lékař dr. V. S., sb. Ztěžklá křídla snů. Ženy v české literatuře. Lit. archiv 35–36, 2003–04, s. 455.

lk

Karel Stanislav

* 16. 11. 1907 *Motyčín* (Kladno–Švermov)

† 5. 12. 1963 *Praha*

Dramatik a prozaik, zprvu autor triviální lidové četby, později soustředěný na sociální a dobová tendenční témata.

Vl. jm. Otmar Gatschä; zpočátku se podepisoval také O. Gatschä-Čestínský. Pseud. K. Stanislav, který používal od 1949, přijal později za své občanské jméno. – Otec byl pomocným úředníkem, matka Alberta G., roz. Eichlerová (* 1876), nadšená divadelní ochotnice a příležitostná herečka divadla Uranie, se ve Vídni vyučila fotografkou; na počátku století ojedinele publikovala verše a povídky v ženských časopisech. Základní školu S. absolvoval v Praze, Čistě a Kněževsi v Rakovníku. Studium na reálném gymnáziu v Praze-Žižkově záhy, s ohledem na hmotné poměry v rodině, opustil a absolvoval obchodní školu se zaměřením na družstevnictví a národní hospodářství; teorii i praxi družstevnictví se poté věnoval dlouhodobě. 1924–26 pracoval ve Stavebním družstvu státních a jiných veřejných zaměstnanců v Praze-Bubenci a 1926–46 v Obecně prospěšném stavebním a bytovém družstvu pro Vyšehrad. 1926–28 působil zároveň jako redaktor finančně-hospodářského týdeníku Burzovní kurýr (od 1927 Hospodářský zpravodaj). Těsně před okupací se začal věnovat práci pro rozhlas, navázal kontakt se skupinou rozhlasových pracovníků kolem V. Müllera a F. Kožíka. Po válce hojně spolupracoval i s rozhlasem na Slovensku. 1945 se aktivně zúčastnil Květnového povstání a následně odjel na dlouhodobou brigádu do pohraničí. V další pracovní činnosti mu zabránila těžká plicní choroba, která u něho vedla k trvalé invaliditě. Od 1946 se věnoval pouze literatuře. S. často cestoval (navštívil mj. Německo, Rakousko, Švýcarsko, Itálii, skandinávské země, SSSR, Maďarsko, Rumunsko).

S. začal publikovat velmi časně (zřejmě z existenčních důvodů) nenáročné lidové romány a novely se společenskou a milostnou tematikou, s napínavým, leckdy až nepravděpodobným dějem a jednoduchým morálním posláním (*Buddhova soška*, *Román Edvarda Běla*, *Kletba zlata* aj.). K této části své tvorby se později nehlásil. Počínaje románem z prostředí stavebnictví *Město na pochodu* v jeho tvorbě neustále sílil sociální a společenskokritický

aspekt, přerůstající v období po únoru 1948 až v psaní na tzv. společenskou objednávku, která ovlivňovala zaměření i vyústění jeho dramatických i prozaických pokusů, odehrávajících se v dobově aktuálních prostředích (vesnice, pohraničí, stavba, továrna). Milostné vztahy a pracovní problémy mladých lidí zobrazil v prózách knihy *Cesta do života*, postoje tzv. „včerejších lidí“, tj. měšťáků neidentifikujících se s poúnorovým režimem, zachytil v dramatu *Dům na rozcestí*; podobně hra *Samota Nadějov* usilovala zachytit proměny v pohraničí po osvobození a po 1948 na základě ideologicky schematizovaných konfliktů a rozporů. Jiná S. díla (*Stavěli zedníci*, *Návštěva nepřichází*) vytvářela prototyp socialisticky angažovaného zábavního umění provázeného satirickou kritikou nešvarů. Prostá zábavná funkce převládla v komedii o mladých lidech hledajících byt (*Nebe za pár tisíc*) a v prozaickém „živočichopisu“ majitelů vozu Spartak (*Spartakovci aneb 40 HP proti všem*). S. napsal též několik veršovaných jednoaktových loutkových pohádek pro děti, v nichž se silnou didaktickou tendencí zpracoval (popř. aktualizoval) převážně tradiční pohádkové motivy (*Pohádka o nemocné princezně*, *O chytrém Honzovi*, *Jak švec chytal smrt* aj.). Je rovněž autorem původních rozhlasových her, které nezřídka byly podkladem pro pozdější jevištní přepracování (mj. Světová cena, 1940; Srdce na zámek, 1942; Poutník po hvězdách, 1942; Štěstí naruby, 1943; Bludný peníz, 1943; Zulaja, 1944; Sen o pravdě, 1944; Akord svědomí, 1948; Myši díra, 1948; Doubrovové, 1948; Dvojí žár, 1949; Nejkrásnější domeček, 1949; Voroncovka, pro děti, 1954; Zvuk X, 1957; Návštěva nepřichází, 1958; Černý Paul, pro ml., 1959; Příběh deseti hodin, 1960; Samota Nadějov, 1961; Žlutá věž, slov., 1961; Človíček, 1963; Bez pozlátka, 1964; Děda Míchačka, b. d.; Hvězda na hvězdě, pro ml., b. d.; Starík Listopad, pro ml., b. d.), a úprav (W. Shakespeare: Hamlet, 1945; I. Stone: Clarence Darrow obhájí, 1950; A. Vaněček: Sklářská bouře, pro ml., 1962); slovenský rozhlas uvedl v průběhu 2. pol. 50. let estrádní pásma Mamičko, nekupuj rákosku!, Zazpíval slaviček, zazpíval falešně, Diplomát a Radost je kupovat. Podle S. námětů byly natočeny filmy Štika v rybníce (1952), Dům na rozcestí (slov., 1960) a televizní hra Putnaří (1963). Ve strojopisných kopiích uložených v knihovně Divadelního ústavu v Praze se zachovaly hry Doubravěcký

doktor, Město na pochodu, Oblaka v dlani, Pan starosta, Poutník po hvězdách, Satyrův pláč (vše b. d., 40. léta), Samota Nadějov (1949), Necukrují jen hrdličky (b. d., přelom 40. a 50. let, dramatizace vlastní P. Srdce a řepa ze souboru Cesta do života), Služba veřejnosti (b. d., přelom 40. a 50. let), Moře smíchu (1951, s K. Effou).

PSEUDONYM: Otmar Čestínský. ■ PŘÍSPĚVKY in: Burzovní kurýr, pokr. Hospodářský zpravodaj (od 1926); sb. Prameny víry (1943); Ochotnické divadlo (přil., 1961 D. Samota Nadějov); Plamen (1963); Právo lidu (1936). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (podp. O. Gatschä-Čestínský): Trojí vítězství (P 1924); V čem je štěstí (P b. d., 1927); Román Edvarda Béla (R 1927); Smíření (R 1927; upr. vyd. 1928); Buddhova soška (PP b. d., 1929); Poslední oběť (PP b. d., 1930); Kletba zlata (R b. d., 1930); (podp. O. Gatschä): Město na pochodu (R 1943); Svatohorské povídky (BB 1948); (podp. K. Stanislav): Žlutá věž (D b. d., 1949, i prem.; pův. jako rozhlasová hra); Stavěli zedníci (D 1950, prem. 1949 s tit. Doubrovové; přeprac. verze 1951 v úpravě E. R. Zolara jako hudební veselohra s tit. Štika v rybníce, i prem., texty písní J. Aplt, hudba B. Čipera; pův. jako rozhlasová hra); Kdo s koho? (D pro ml., 1953); Cesta do života (PP 1954); Cesta lososů (D 1954, i prem.); Pohádka o nemocné princezně (D pro ml., 1955; 1960 in Čtyřlístek z pohádek, 1962 in Dvě pohádky); Pohádka o zlém hajném (D pro ml., 1955; 1960 in Čtyřlístek z pohádek s tit. O zlém hajném, 1962 in Dvě pohádky); O třech sestřích (D pro ml., 1956; 1957 in Trojlístek z pohádek); Velký dům (D 1956; přeprac. vyd. s tit. Dům na rozcestí 1957, i prem.); Omyl profesora Somola. Zvuk X (D 1957, prem. 1958; pův. jako rozhlasová hra); Janek hastrmánek (D pro ml., 1957; 1960 in Čtyřlístek z pohádek s tit. Pohádka o Jankovi hastrmánkovi); Trojlístek z pohádek (DD pro ml., 1957; obs. loutkové hry: O chytrém Honzovi, O třech sestřích, Jak švec chytal smrt); Návštěva nepřichází (D 1958, prem. 1960 s tit. Dědeček nestárne; pův. jako rozhlasová hra); Spartakovci aneb 40 HP proti všem (P 1958); Honza a loupežnice (D pro ml., 1958); Čtyřlístek z pohádek (DD pro ml., 1960; obs. loutkové hry: Pohádka o nemocné princezně, Pohádka o Jankovi hastrmánkovi, Tři přání, O zlém hajném); Dvě pohádky (DD pro ml., 1962; obs. loutkové hry: Pohádka o nemocné princezně, Pohádka o zlém hajném); Samota Nadějov (D 1962, i prem.; pův. jako rozhlasová hra); Nebe za pár tisíc (D 1962, i prem., s M. Trinnerovou, texty písní P. Šoltész, hudba R. Trinner). – *Ostatní práce*: Tajemství burzovního úspěchu (příručka, b. d.; 2. vyd. 1929, podp. O. Gatschä); Jak píšeme rozhlasovou hru? (příručka, 1944, podp. O. Gatschä). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Hvězdné večery (1944, úprava rozhlasové hry Poutník po hvězdách); Nejste příbuzní? (1961). ■

LITERATURA: Fer.: ref. Román Edvarda Běla, NO 18. 12. 1928; Petrus (J. Petrus): ref. Poslední oběť, Čes. osvěta 27, 1930/31, s. 318; K. P. (Polák): ref. Město na pochodu, Nár. práce 27. 2. 1944; ● ref. Stavěli zedníci: J. Kopecký, LidN 18. 6. 1950, příl., a 22. 7. 1950; J. Janovský, LidN 11. 2. 1951; bs (B. Slavík), LD 20. 3. 1951; V. S. (Semrád), Práce 22. 3. 1951 ●; ● ref. Cesta lososů: L. Vaňková, Divadlo 1954, s. 605; J. Hájek, LitN 1954, č. 26 ●; ● ref. Dům na rozcestí: jtg (J. Träger), Svob. slovo 20. 6. 1957; V. Semrád, Večerní Praha 21. 6. 1957; ra (M. Rampa), Mladá fronta 25. 6. 1957; M. Valvoda, Průboj 19. 10. 1957; S. Machonin, LitN 1957, č. 27; J. Hájek, Divadlo 1957, s. 779; (dš) (D. Šajtar), Červený květ 1959, s. 39 ●; ● ref. Omyl profesora Somola: D. Šafaříková, Práce 5. 5. 1958; (ej) (E. Janský), Zeměd. noviny 28. 5. 1958 ●; ● ref. Návštěva nepřichází: aj (J. Jungwirth), Zeměd. noviny 21. 2. 1959; F. Bráblík, Stráž míru 1959, č. 34; JBS (J. B. Svrček), Svob. slovo 21. 1. 1960; (frý), LD (Brno) 28. 1. 1960; E. Janský, Program Městského divadla Kladno 1961 ●; ● ref. Nebe za pár tisíc: H. Červená, Večerní Praha 18. 1. 1961; M. Marklová, LD 19. 1. 1962 ●; an.: ref. insc. Nejste příbuzní?, Rozvoj 12. 7. 1961; ● ref. Samota Nadějov: V. Semrád, Ochotnické divadlo 1961, s. 86; F. Sehnal, Rozvoj 27. 3. 1963; J. Beránek, Průboj 2. 6. 1963 ●; ● nekrolog: (ej) (E. Janský), Zeměd. noviny 11. 12. 1963; Z. V. (Vavřík), LitN 1963, č. 50; J. Hájek, Plamen 1964, č. 2; -kg-, Rozhlasová práce 1964, s. 170 ●; V. Cach: k 60. výr. nar., Plamen 1967, č. 11; fk (F. Kožík): k 10. výr. úmrtí, Tvorba 1973, č. 49.

jz, mv

Stanislav ze Znojma

* po 1360 *Znojmo*

† 1414 *Jindřichův Hradec*

Filozof a teolog, autor latinsky psaných spisů, jeden z představitelů českého reformního hnutí.

Latinsky se psal Stanislaus de Znoyma. – Narodil se pravděpodobně jako syn váženého znojemského měšťana. 1382 začal studovat artistickou fakultu vídeňské univerzity, ale asi po roce přešel na pražské vysoké učení (1385 bakalář, 1388 mistr v oboru svobodných umění). Do 1404 působil na pražské artistické fakultě jako učitel a examinátor, v zimním semestru 1395/96 ve funkci děkana (kromě toho zastával na fakultě i jiné úřady: 1392 collector pecunie, tj. výběřčí peněz), 1395 je doložen jako spoludržitel klíčů od univerzitní pokladny. 1392 zahájil studium na teologické fakultě

pražské univerzity (1403 titul baccalaureus formatus, pravděpodobně 1404 doktorát teologie). 1404 byl rektorem pražské univerzity, nejpozději od 1405 vyučoval na teologické fakultě jako profesor. 1396 dosáhl kněžského svěcení, 1410–12 se uvádí jako držitel kanovnického benefícia u kaple Všech svatých na Pražském hradě. Během 90. let 14. století soustředil kolem sebe skupinu žáků a spolupracovníků (Š. z Pálče, J. Hus, Jakoubek ze Stříbra aj.), s nimiž promýšlel podněty soudobého filozofického a teologického myšlení, zaměřeného na nápravu církve a společnosti. V centru zájmu tohoto kruhu spočívalo dílo anglického učenice a reformátora J. Viklefa. S. ze Z. nepřekračoval na rozdíl od Viklefa pozice umírněného filozofického realismu a neztotožnil se plně s Viklefovými názory na křesťanskou církev, přesto byl od 1403, kdy obhajoval oprávněnost studia Viklefova díla, považován německými mistry na pražské univerzitě za vůdce proviklefovské skupiny a podezírán z kacířství. 1407 jej mistr L. Meistermann zažaloval u římského papeže Řehoře XII. s odůvodněním, že zastává Viklefovo heretické (tj. remanenční) pojetí svátosti oltářní. 1408 se S. ze Z. na výzvu kardinála Ugoccione de Urbino, pověřeného vyšetřováním případu, vypravil spolu se Š. z Pálče na cestu do Říma, v Bologni však byli uvězněni a propuštěni až během února 1409 v souvislosti s přípravou pisánského koncilu. Vyšetřovací komise i pisánským koncilem v červnu zvolený papež Alexander V. prohlásili věroučnou stanoviska S. ze Z. za pravověrná. Po návratu do Prahy se S. ze Z. stále více názorově rozcházel s J. Husem a Jakoubkem ze Stříbra, kteří akceptovali radikální Viklefovy myšlenky (zvláště chápání církve jako neviditelného společenství předurčených ke spasení) a programově spoléhali na podporu světské moci; S. ze Z. naproti tomu chápal církevní reformu jako úkol církve samotné. K definitivní roztržce, která výrazně ovlivnila situaci na pražské univerzitě i v celém státě, došlo 1412. Když představitelé znepřátelených skupin nedosáhli 1413 kompromisu, vypověděl král Václav IV. S. ze Z. a jeho spolupracovníky na teologické fakultě z království. S. ze Z. poté nalezl útočiště na Moravě (patrně u paní Kateřiny z Kravař). 1414 se rozhodl účastnit kostnického koncilu, pro který vypracoval spis *Contra XLV articulos I. Wyclef* (Proti 45 Viklefovým článkům), na samém počátku cesty do Kostnice však zemřel.

S. ze Z. patřil ke stoupencům novoaugustiniánského filozofického směru a hájil ve Viklefových intencích názor o obecném in re. Je to patrné v traktátu *De universalibus* (O obecních, krátce před 1400), pokládaném v moderní době po několik desetiletí omylem za dílo Viklefovo. Za nejvýznamnější práci S. ze Z. se považuje o něco mladší traktát *De vero et falso* (O pravdivém a nepravdivém), zabývající se sémantikou oznamovacích vět; toto dílo významem překračuje rámec české středověké filozofie. Téměř ve stejné době vzniklo filozoficko-teologické pojednání *De felicitate* (O štěstí), soustřeďující se na podstatu eschatologické blaženosti a způsoby, jak jí dosáhnout. Příčinou S. potíží v církevních kruzích se stal remanenční traktát *De corpore Cristi* (O těle Kristově, sepsán 1403); po ostré kritice autor 1405 dílo rozšířil o druhou část, v níž se přidržel pravověrného chápání oltářní svátosti. Traktát *De gracia et peccato* (O milosti a hříchu, sepsán 1410) rozebírá na základě Viklefova schématu sedm hlavních hříchů a řeší problematiku jejich závažnosti i adekvátních trestů; svým tématem úzce souvisí se snahami reformního hnutí. Hlavními díly závěrečné fáze života S. ze Z. jsou traktáty polemizující s eklesiologickými názory J. Husa (*De Romana ecclesia*, tj. O římské církvi) a s eschatologickými představami Jakoubka ze Stříbra (*De Anticristo contra magistrum Iacobellum de Misa*, tj. O Antikristu proti M. Jakoubkovi ze Stříbra). Tyto texty vydávají svědectví o napětí, které vládlo mezi učitelem a jeho bývalými žáky. Hypotézu, že S. ze Z. sepsal traktát *De ecclesia* (O církvi), se nepodařilo prokázat (za autora protihusovského díla je tak nadále považován Š. z Pálče). Značnou část tvorby S. ze Z. tvoří práce sepsané v rámci pedagogické činnosti na univerzitě (výklady, kvestie).

EDICE: in Iohannis Hus et Ieronimi Pragensis Opera et monumenta (Norimberk 1558; kázání Vos testimonium perhibebitis); in Magnum oecumenicum Constantiense concilium 3 (Frankfurt n. M., Lipsko 1698, s. 212, ed. H. von der Hardt; traktát Contra XLV articulos I. Wyclef); in Historia et monumenta Iohannis Hus... (Frankfurt n. M. 1715; kázání Vos testimonium perhibebitis); J. Loserth in Hus and Wiclif (1884, s. 293; list paní Kateřině z Kravař); in Archiv für österreichische Geschichte 1889, s. 322 a pokr. (ed. J. Loserth; traktát Alma et venerabilis); in J. Wyclef: Miscellanea philosophica 2 (Londýn 1905, ed. M. H. Dziewicki; traktát De universalibus,

mylně připisovaný J. Viklefovi, a traktát Tres modi respondendi); J. Sedlák in Eucharistické traktáty S. ze Z. (1906; traktáty De eucharistia a De corpore Christi; první z nich → in Miscellanea husitica Ioannis Sedlák, 1996); in Hlídka 1911, příl. č. 7–8, s. 47 a příl. č. 11–12, s. 83 (ed. J. Sedlák; kázání Contra quinque articulos Wyclef a traktát De Romana ecclesia, obojí → in Miscellanea husitica Ioannis Sedlák, 1996); in Hlídka 1913, s. 780 (ed. J. Sedlák; kázání Amice, ascende superius); in Studie a texty k náboženským dějinám českým 1915, č. 3, s. 369 a pokr. (ed. J. Sedlák; Recommendatio theologiae, Principia in IV. libros Sententiarum); J. Sedlák in M. Jan Hus (1915; traktát De universalibus realibus); in Studie a texty k náboženským dějinám českým 1919, s. 12 (ed. J. Sedlák; traktát De sancta trinitate); Mistra S. ze Z. De vero et falso (1971, ed. V. Herold); in Mediaevalia philosophica Polonorum (Vratislav 1974, ed. S. Sousedík; traktát De felicitate); De gracia et peccato (1997, ed. Z. Silagiová). – *Překlady do češtiny* (ukázky in): Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení 1 (1981). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Trřiška in Literární činnost předhusitské univerzity (1967); P. Spunar in Repertorium auctorum Bohemorum provecum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans 1 (Vratislav 1985; zde též dubiosa, deperdita a dokumenty, na jejichž stylizaci se S. ze Z. podílel s jinými autory). ■ LITERATURA: J. Sedlák: Eucharistické traktáty S. ze Z. (1906 ← Hlídka 1906). ■ V. Royt: S. ze Z. a jeho rod, ČMM 1869, s. 141; J. Loserth: Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung 4. Die Streitschriften und Unionsverhandlungen zwischen den Katholiken und Hussiten in den Jahren 1412–1413, Archiv für österreichische Geschichte (Viedeň) 1889, s. 287; J. Sedlák: Eucharistické traktáty S. ze Z., Hlídka 1906, s. 6 a pokr. + Spis S. ze Z. De Antichristo, Hlídka 1907, s. 1 → Miscellanea husitica Ioannis Sedlák (1996) + S. ze Z. na Moravě, Hlídka 1907, s. 173 a pokr. → Miscellanea husitica Ioannis Sedlák (1996); A. Vrbka: S. ze Z., Hus's Lehrer, Znaymer Tagblatt 1909, č. 113–115, 1910, č. 160–161; J. Sedlák: Latinské spisy katolické proti Husovi, Hlídka 1912, příl. s. 47 a 83 + Kázání při exequiích za arcibiskupa Mikuláše Puchníka, Hlídka 1913, s. 778 + Po stopách Husových odpůrců, Studie a texty k náboženským dějinám českým 1914, č. 2, s. 141 + S. in cepce a Chvála teologie, Studie a texty k náboženským dějinám českým 1915, č. 3, s. 369 + in M. Jan Hus (1915); V. Novotný in M. Jan Hus. Život a učení 1, sv. 1, 2 (1919, 1921); O. Odložilík in M. Štěpán z Kolína (1924, s. 47; k autorství kázání Spiritu ambulante); M. Heitzman: Jana Wyclifa traktat De universalibus i jego wpływ na uniwersytet praski i krakowski (mylná atribuce díla J. Viklefovi), Archiwum Komisji do badań Historii Filozofii w Polsce (Krakov) 2, 1926, s. 130; S. H. Thomson: Some Latin Works Erroneously Ascribed to Wyclif, Speculum (Cambridge

Mass.) 1928, s. 382; E. Stein: Wiklif a tzv. výstřední český realismus, ČCH 1946, s. 55; F. M. Bartoš in Čechy v době Husově. České dějiny 2, sv. 6 (1947); P. de Vooght in Hussiana (Louvain 1960); F. Kavka s jinými in Stručné dějiny Univerzity Karlovy (1964); J. Tříška in Literární činnost předhusitské univerzity (1967, soupis díla) + Příspěvky k středověké literární univerzitě, AUC Praha. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 9, sv. 2, 1968, s. 9; F. Šmahel: „Universalia realia sunt haeresis seminaria.“ Filozofie pražského extrémního realismu ve světle doktrinnálně institucionální kritiky, ČsČH 1968, s. 797; W. Seňko in Rękopisy Biblioteki seminarium duchownego w Pelplinie (Varšava 1969); P. Spunar: Bohemika v Pelplině, LF 1970, s. 289; S. Sousedík: Pojem „distinctio formalis“ u českých realistů v době Husově, Filozofický časopis 1970, s. 1024; V. Herold in Mistra S. ze Z. De vero et falso (1971); J. Tříška in Studie a prameny k rétorice a k univerzitní literatuře (1972); S. Sousedík: S. von Z. († 1414). Eine Lebensskizze, Mediaevalia Philosophica Polonorum (Vratislav) 17, 1973, s. 37 + S. de Z. Tractatus De felicitate, tamtéž 19, 1974, s. 65; J. Tříška in Rétorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku (1975); V. Herold, M. Mráz: K dialektice ideových zdrojů a společenského působení českého filozofického myšlení doby předhusitské, Filozofický časopis 1976, s. 721; J. Tříška in Starší pražská univerzitní literatura a karlovská tradice (1978); W. Brandmüller: Fata libelli. Eine Hussitica-Handschrift aus Neapel, Annuario Historiae Conciliorum (Paderborn) 11, 1979, s. 142; V. Herold, M. Mráz: Zur Geschichte des tschechischen philosophischen Denkens der vorhusitschen Zeit, Mediaevalia Philosophica Polonorum (Vratislav) 24, 1979, s. 21; F. Šmahel in Verzeichnis der Quellen zur Prager Universalienstreit 1348–1500 (Vratislav 1980); J. Tříška in Životopisný slovník předhusitské univerzity 1348–1409 (1981); V. Herold in Pražská univerzita a Wyclif (1985); F. Šmahel in Husitská revoluce 2 (1993); M. Svatoš s jinými in Dějiny Univerzity Karlovy 1 (1995); Z. Silagiová in ed. S. de Z.: De gracia et peccato (1997); S. Sousedík in Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa (1998); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do r. 1400 (2000); Z. Kaluza: La création des universaux selon Jean Hus (A propos de la question Utrum omne testimonium fidei), sb. Septuaginta Paulo Spunar oblata (70+2) (2000); P. Soukup: Rytíři ducha na pražské univerzitě, sb. Evropa a Čechy na konci středověku (2004); J. Kejř: Protihusovský traktát De ecclesia a jeho autor, in Z počátků české reformace (2006, s. 182).

pc

Josef Jiří Stankovský

* 11. 11. 1844 *Kamenná Vysoká* (Vysoká)
u Příbrami
† 10. 12. 1879 *Praha*

Dramatik, usilující na přelomu 60. a 70. let 19. století o českou podobu reprezentativní historické činohry a zároveň plodný spisovatel situačních veselohr a frašek; v próze autor lidových povídek a románů, spojujících rušný romantický děj s pestrým líčením dobového prostředí, překladatel, teatrolog a publicista.

Psán i Staňkovský. – Pocházel ze zámožné rodiny, otec byl ředitelem velkostatku Vysoká; po smrti své ženy (1847) působil na panství ve Statenicích u Prahy, 1849 se znovu oženil a zakoupil velké hospodářství v Čelákovicích. S. absolvoval Akademické gymnázium v Praze, dva roky studoval práva a pak žil hlavně v Čelákovicích, kde sice vypomáhal ve správě rodinného majetku (do 1869, kdy otec statek prodal a přesídlil do Prahy), především se však věnoval svým divadelním zájmům. Působil mezi ochotníky v Čelákovicích (1868 zde založil ochotnický spolek), pak v Občanské besedě v Karlíně a zejména na Smíchově (byl členem družiny hrající U zlatého anděla, k níž náležela řada později známých profesionálních herců) a zároveň psal a překládal hry, naplňuje nenáročný, na malých scénách snadno proveditelný repertoár. 1868 patřil k zakladatelům Divadelní jednoty, od 1868 byl též členem výboru Českomoravských jednot ochotnických, od 1869 členem literárního odboru Umělecké besedy, od 1877 pak Jednoty dramatických spisovatelů a skladatelů českých. Do zaměstnání nastoupil 1870 jako úředník v bance Slavie, ale brzy je opustil a věnoval se jen literatuře a divadlu, k němuž ho plně připoutal i sňatek (1870) s dcerou P. Švandy ze Semčic a E. Peškové Marii (po S. smrti se podruhé provdala za dramatika a divadelního podnikatele A. Koldinského a později se stala koncesionářkou a pak ředitelkou Švandova divadla). S. se podílel na divadelních aktivitách svého tchána v Plzni i v Praze, 1872 založil vlastní divadelní společnost a převzal po J. Hofovi arénu Na Komotovce na Žižkově. V podnikání zde ani později při kočování na venkově neuspěl a prodělal při něm celé své jmění. Do Prahy se vrátil 1875 a věnoval se psaní povídek a románů. V posledních čtyřech letech života byl vážně

nemocen, stále obtížněji se pohyboval a nakonec ho vedle ochrnutí postihla i slepota; tehdy své práce diktoval z lůžka manželce. – Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

S. literární činnost byla neobyčejně extenzivní: českému divadlu 60. let pohotově doplňoval repertoár vlastními veselohrami, fraškami, aktovkami, sólovými výstupy a deklamacemi a též překlady i aktualizujícími úpravami zvláště německé dramatické produkce. Všechny své původní veseloherní práce od prvotiny *Literární nádeníci* zakládal na situační komice, jejíž zkonvenčené prostředky (záměna postav a z toho plynoucí nedorozumění, umělé intriky a léčky apod.) stereotypně opakoval; některé z her skládal ve sdruženě rýmovaných verších. Jednoaktovky měly často charakter příležitostných žertů těžících z narážek na aktuální dobové okolnosti, pokusy o náročnější veselohru (*Malý král, Ve Versaillu*) navazovaly na E. Bozděchem zprostředkovanou podobu situační komedie o malicherných příčinách dějinných událostí. Historickou truchlohrou *Žebřáci* se S. tématem (boj Nizozemska proti Španělsku v 16. stol.) i jeho zpracováním začal za značné kritické pozornosti (J. Durdík, V. Guth, O. Hostinský, J. Neruda aj.) do dobových snah o reprezentativní historické drama velkého stylu (V. Hálek, J. J. Kolár). Aktualizující pojetí hlavního konfliktu (obrana ohrožené svobody) spojil s milostným příběhem a přitom zahrnul dramatický děj přemírou romaneskních motivů, bizarních zápletek a efektních scén. Na úsilí o náročnější repertoár Prozatímního divadla se S. podílel i překlady španělských komedií zlatého věku (P. Calderón de la Barca, A. Moreto y Cabaña) prostřednictvím oblíbených německých adaptací; z básnických překladů k jeho nejvýznamnějším patří uvedení Fausta N. Lenaua. O dějiny českého divadla se zasloužil hlavně *Divadelním slovníkem* a jeho *Doplňkem*. Podal v nich soupisy divadelního repertoáru knižně vydaných i jen hraných her do 70. let 19. století včetně her loutkových, silvestrovských, besedních a kupletních na všech pražských i předměstských scénách. V 70. letech, hlavně v době, kdy pro nemoc už nemohl působit u divadla, psal až překotně povídky a romány uveřejňované v časopisech a populárních lidových knižnicích. Převahu mezi nimi měla povídka situovaná do historie a založená na bohatě rozvinutém ději, v jehož složité konstrukci se uplatňovaly zkonvenčené motivy

romantické prózy (zlovolná intrika, tajemná minulost určující vztahy postav, odložené či ukradené děti, domnělí cikáni, sourozenci, kteří se poznají až v dospělosti, utajení rodiče apod.). Příběh, v němž vedle fiktivních vystupuje vždy řada historických postav, se odehrával v obsáhle (často na základě studia literatury nebo archivních dokumentů) popisovaném prostředí, přibližovaném též přímo poučujícími vložkami uvnitř epického vyprávění. Svůj stěžejní román *Dobrodruzi* věnoval době Rudolfa II.; na barvitém pozadí historických reálií v něm líčil morální úpadek domácí šlechty vlivem zhýralých cizáckých dobrodruhů sbíhajících se do rudolfínské Prahy; jako jejich protihráče zpodobil vlastenecky nezištné pány sdružené kolem V. Budovce. Faktů z lokální historie Čelákovic využil v povídce z bělohorské doby *Vnučka farářova*, znalostí získaných studiem počátků českého divadla v 80. letech 18. století pak v rozsáhlé povídce *Vlastencové z Boudy*, která se stala jeho nejznámějším dílem (v dramatizaci V. Nejedlého se též dlouho udržovala na ochotnickém repertoáru). Fiktivní hrdinové díla (ušlechtilý hrabě, podporovatel vlasteneckých snah a osiřelá šlechtická tajemného původu) jsou i se svým romantickým příběhem lásky včlenění mezi skutečné postavy pražského divadelního světa a podřízeny rozvinutému líčení prvních projevů klíčícího národního vědomí, jehož nositeli jsou nadšenci z Boudy. Umělé dějové konstrukce charakterizují i S. pokusy o prózu ze současnosti, povídku *Milovský reformátor* (o boji tolerantního katolického kněze s maloměstskými šosáky) a román *O slávě herecké*, zachycující situaci českého divadla 60. let. Tragický životní příběh talentovaného chlapce z pražské řemeslnické rodiny, který je přes nepřízeň poměrů osudově přitahován divadlem a zároveň ničen poměry, které v něm panují, se přibližoval skutečnému románovému žánru také rozvedeným, drsně reálným zobrazením tehdejšího divadelního prostředí plného intrik a protekcionářství v Praze a nedůstojného živoření kočovných společností na venkově. V povídkách a „pohádkách pro velké děti“, posmrtně vydaných pod titulem *Drobné povídky*, se S. nově inspiroval žánrem nerudovské arabesky: se smyslem pro lokální kolorit města popisoval osudy originálních pražských figurek a líčil charakteristické epizody z divadelního světa. Všechny S. prózy byly nezahaleně tendenční: přímočaře

a často až násilně zdůrazňovaly morální sílu původních ideálů Francouzské revoluce a v ději stranily projevům osvěty, pokroku a názorové tolerance. Kladnými postavami v nich byli často protestanti, negativními zejména jezuité představovaní jako intrikáni a původci zla, a to už od S. mladistvých satirických veršů (*Jezovitské melodie*), pro něž byl jejich vydavatel J. Mikuláš tři týdny vězněn. V tomto duchu sestavoval S. i své populárně historické kompilace (*Král – bídák, Odboj Nizozemska proti Filipu II.*), které vznikaly v souvislosti s materiálovou přípravou jeho historických her. Ne zcela jasně zůstává autorství anonymního spisku o pronásledování čarodějnic *Oběti pověry*, které F. Strejček v monografii O Svatopluku Čechovi (1908) připisal tomuto autorovi, 2. vydání však vyšlo pod jménem J. J. Stankovského. V rukopisu zůstaly mj. truchlohra Český bratr, veselohra Hraběnka Dubarryová, překlad Calderónovy hry Veřejné tajemství, autobiografické zápisky První léta mého dětství a dvousvazkový soupis Repertoár českého divadla (z 1851–67).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Diavolo (Paleček, roč. 5), Josef Jiří Polabský, Josef Polabský, Polabský, St. Jiný; J. J. S., J. J. St., J. S., J. St. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. Thalia (1868–70; mj. aktovka Z etikety a Aforismy ze Shakespeara); Čes. včela (1876–79; 1879 aktovka Malý král); Dělník (1868); Koleda (1877–78); Květy (1870–71; 1870 překl. Starošpanělské písně, stať O dramatickém básnictví Španělů, 1871 stati Příspěvek k historii repertoáru českého divadla 1844–66 a Goldoni); Lumír (1873); Nár. listy (1870, 1873, 1878); Nový besedník 1, 2 (1869, 1871); Obrazy života; Paleček (1876–79; mj. cyklus humoresek Ze zápisů kočujícího divadelního ředitele); Plzeňské noviny (1873); Posel z Prahy (1878–79; 1879–80 R Dobrodruzi); sb. Sólové výstupy Jindřicha Mošny 1 (1876); sb. Příruční kniha pro divadelní ochotníky, zvláště pro ředitele a pořadatele her a pro spolky českých divadelních ochotníků vůbec (1867); Světozor (1870–72, 1877–78; 1877 P Z dob první perzekuce); Svoboda (1870); Školník (1864); – posmrtně: Almanach Matice divadelní... (1881); Zábavné listy (1881); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, populárně historické a teatrologické práce*: Literární nádeníci (D 1864, prem. 1867); Braniboři v Čechách (D 1866, i prem.); Není doma (D 1867); Jezovitské melodie (BB 1867, pseud. Josef Jiří Polabský); Divadelní popěvky (1867, s H. Grunertem); Divadelní ředitel (D 1867); Hej Slované! (D 1867, i prem.); Hrajete v šachy? (D 1867); Už ho máme! (D 1867, prem. 1868); Muzikanti (D 1868); Nepokradeš! (D 1868, dle E. Justa); Dědoušek (D 1868); Před bálem (sólo-

vý výstup, 1868); O Sylvestru (D 1869); Nedejme se! (D 1869 zákaz, vyšlo 1870, i prem. s tit. Šosy a copy aneb Vystřkov a jeho honorace); Král – bídák (populárně hist. práce, 1871; upr. vyd. 1932, ed. M. Heřman); Oběti pověry. O čarodějnictví a pronásledování jeho v zemích křesťanských (populárně hist. práce, 1871, an., dub.; vyd. 1921 podp. Jos. Jiří Stankovský); Božena od Klicpery (D 1872, prem. 1868); Z dvorní etikety aneb Smrt na trůnu (D 1872); Odboj Nizozemska proti Filipu II. (populárně hist. práce, 1872); Slavnostní doslov k představení J. K. Tyl: Strakonický dudák (B 1873); Žebráci (D 1874, prem. 1872); Maxmilián Rumpal, prachatický primátor (R 1875; upr. vyd. 1932, ed. M. Heřman); Vnučka farářova (P b. d., 1876); Divadelní slovník (1876); Doplněk k Divadelnímu slovníku (b. d., 1877); Král a biskup (R b. d., 1876; po konfisk. b. d., 1887); Vlastencové z Boudy (R 1877; upr. vyd. 1931, ed. M. Heřman); Milovský reformátor (P 1878); O slávě herecké (R 1879); Proslovy (BB b. d., 1879); – posmrtně: Dobrodruzi (R 1880); Starý pavouk (P b. d., 1880); Drobné povídky (b. d., 1881, ed. O. Mokřý); Kronika divadla v Čechách (b. d., 1881, dokončil J. L. Turnovský); Malý král (D 1881, prem. 1880); Samá ženidla (D 1884, podle starší látky); Ve Versaillu (D 1884, prem. 1882); Oběti víry (P 1905 ← Světozor 1877); Kéž bych byla mužem (sólový výstup, b. d., 1907). – *Překlady, volné překlady a úpravy her*: G. H. von Putlitz: Politika v lese (1863); K. A. Görner: Manžel bez ženy (1865); J. F. Bayard: Musí na venek! (1865) + Šestnáctiletá královna (1876); V. Hugo: Bídníci (1867); R. Benedix: Něžné přibuzenstvo (1868); A. Moreto y Cabaña: Dona Diana (1868); L. Thiboust: Sklenice čaje (1868); S. Schlesinger: Ošklivá paní (1868) + V pátek (1868) + Domáci špehoun (1869); Ch. Birch-Pfeiffer: Růžena a Růženka (1869); E. Scribe: Sálický zákon (1869, s A. P., tj. Puldou); J. Rosen: Staré hříchy (1870); P. Calderón de la Barca: Život pouhý sen (1870) + Don Gutierre, lékař své cti (1871); L. Gruber (Anzengruber): Farář z Podlesí (1871); N. Lenau: Faust (1872); F. Coppée: Stávka kovářů (1874); Lockroy (H. Ch. Simon), E. Cormon: Poustevníkův zvonek (1874, hudba A. Maillart); H. Müller: Se stupně k stupni (1874); L. Halévý, H. Meilhac: Modrovous (1874, šifra J. St., s E. Z., tj. Zünglem, hudba J. Offenbach) + Krásná Helena (1875, hudba J. Offenbach); A. Wilbrandt: Arria a Mesalina (1875); E. Mautner: Matka před soudem (1875); F. Bodenstedt: Písně Mirzy-Saffyho (1876); F. Halm: Flučík (1877); H. Grunert: Matčina píseň aneb Ve službách cizích lidí (1878, pseud. J. Polabský); K. Costa: Zuzančin pan kaprál (1879); – posmrtně: E. Pohl: Milion aneb Dukátový strýček z Ameriky (1881); R. Benedix: Zatykač aneb Který je ten pravý (1881); L. Gruber (Anzengruber): Román mladé paní (1881). – *Souborná vydání*: Divadelní hry (J. Mikuláš, 1881, 3 sv.); Spisy výpravné (F. Šimáček, 1897–98, 2 sv.); Spisy (Hladík a Ovesný, 1931–32, 3 sv., ed. M. Heřman). ■ SCÉNICKY. *Hry*:

Do zbraně! (1867); Pan režisér (Lublaň 1868); Krakonoš (1871); Jiřina aneb Pasovští v Praze (1875). – *Překlady a adaptace*: F. von Wahl: Ženich provdává svoji nevěstu (1866); R. von Gottschall: Pitt a Fox (1869); T. Gassmann: Dychánek (1869); G. Roeder: Panna jezerní (1871); E. Pohl, H. Wilken: Vlastní silou (1871, s E. Zünglem); L. Gruber (Anzengruber): Sedlák krivopřísežník (1872); J. Weilen: Hrabě Horn (1875); an.: Dcera harfenice (1878); – posmrtně: P. A. C. de Beaumarchais: Figarova svatba (1881). – *Úpravy*: J. K. Tyl: Kryšpín a kmotra (1871) + Zlatohlav a tvrdohlavá žena (1871); F. B. Mikovec: Záhuba rodu přemyslovského (1872). ■ KORESPONDENCE: V. Kosnar: Z mého archivu 6 (J. L. Turnovském b. d.), Venkov 20. 7. 1911. ■ REDIGOVAL *edice*: Bibliotéka operních a operetních textů (1874–76), Romány a povídky původní i cizojazyčné (1876–79). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (sb.): Sólóvé výstupy, žerty a deklamace 1, 2 (1871, 1872); Nový deklamátor (1879). ■

LITERATURA: H. Kokešová: J. J. S. 1844–1879 (soubpis pozůstalosti, LA PNP 1998). ■ ● ref. Hej Slovane!: -ř (F. V. Jeřábek), NL 4. 2. 1867; an., Politik 5. 2. 1867; an. (J. Arbes), Čes. Thalia 1867, s. 43 ●; ● ref. insc. Literární nádeníci: J. N. (Neruda), NL 16. 2. 1867 → České divadlo 3 (1954, s. 184); an., Politik 17. 2. 1867; -th (V. Guth), Pražský deník 18. 2. 1867; an. (J. Arbes), Čes. Thalia 1867, s. 52 ●; ● ref. insc. Do zbraně!: -th (V. Guth), Pražský deník 12. 4. 1867; J. N. (Neruda), NL 13. 4. 1867 → České divadlo 3 (1954, s. 209); an., Politik 13. 4. 1867; an. (J. Arbes), Čes. Thalia 1867, s. 84 ●; ● ref. insc. Božena od Klicpery: J. N. (Neruda), NL 29. 4. 1868 → České divadlo 3 (1954, s. 330); uh (V. Guth), Politik 29. 4. 1868; an., Pražský deník 3. 5. 1868; an., Květy 1868, s. 143 ●; an. (J. Arbes): ref. Šosy a copy (Nedejme se!), Čes. Thalia 1870, s. 118; ● ref. insc. Krakonoš: an., NL 6. 6. 1871; V. G. (Guth), Pokrok 13. 6. 1871 ●; an. (S. Heller): ref. Král – bídák, NL 13. 9. 1871; ● ref. insc. Žebřáci: O. H. (Hostinský), Pokrok 26. 11. 1872 → Studie a kritiky (1974, s. 366); J. N. (Neruda), NL 28. 11. 1872 → České divadlo 4 (1958, s. 242); uh (V. Guth), Politik 3. 12. 1872; D. (J. Durdík), Světozor 1872, s. 583 → Kritika (1974, s. 312); F. Zákrejs, Osvěta 1873, s. 75 ●; E. Bozděch: J. J. Kaňkovský, chvalně známý spisovatel český (pamflet na S. kompilace), Pokrok 3. 11. 1872; an.: ref. Maxmilián Rumpal..., Podřipan 1875, č. 17; ● ref. Divadelní slovník: an., Čes. včela 1876, s. 95; F. Doucha, ČČM 1876, s. 766 + První doplněk..., ČČM 1877, s. 401 ●; B. Čermák: ref. překl. F. Bodenstedt, Čes. včela 1876, s. 160; ● ref. Vlastencové z Boudy: an., Lumír 1877, s. 559; Δ (J. Neruda), NL 7. 12. 1877 → Literatura 2 (1961, s. 299); B. Čermák, Čes. včela 1878, s. 14; an., Světozor 1878, s. 38; E. Krásnohorská, Osvěta 1878, s. 792; L. Čech, Koleda 1878, s. 102 ●; an. (J. Neruda): J. J. S., Humorist. listy 1879, s. 186 → Podobizny 1 (1951, s. 159); E. Krásnohorská: ref. Milovský reformátor, Osvěta 1879, s. 256; ● ref. O slávě herecké: an., Pražský deník 23. 2. 1879;

F. V. Vykoukal, Posel z Prahy 17. 4. 1879; an., Politik 6. 5. 1879; J. L. Turnovský, Pokrok 27. 9. 1879; P. Sobotka, Osvěta 1879, s. 782; Chp (F. Chalupa), Světozor 1879, s. 203 ●; ● nekrology: an., NL 12. 12. 1879; Δ (J. Neruda), tamtéž → České divadlo 5 (1966, s. 359); J. L. Turnovský, Pokrok 12. 12. 1879; an., Čes. noviny, dříve Posel z Prahy 12. a 13. 12. 1879; an., Čes. včela 1879, s. 383; O. Mokřý, Osvěta 1880, s. 182; an., Světozor 1880, s. 58; an., Koleda 1880, s. 15 ●; E. Ludvík: ref. Drobné povídky, Lit. listy 1881, s. 68; F. Schulz: ref. Dobrodruzi, Osvěta 1881, s. 278; ● ref. insc. Ve Versaillu: an., Pražský deník 9. 11. 1882; C. M. (C. S. Moudrý), Divadelní listy 1882, s. 322; F. Zákrejs, Osvěta 1885, s. 472 ●; P. Skřivan: Matice lidu 1867–1889 (ref. Oběti pověry, Maxmilián Rumpal..., Odboj Nizozemska...), Vlast 6, 1889/90, s. 316 a 792; E. Pešková: Upomínka na J. J. S., Pražský deník 10. a 17. 12. 1893; J. Arbes: Kufr nebožtíka bratra (k polemice E. Bozděcha se S. o původu prvních dramatických her a o autorství ref. o Bozděchovi v Čes. Thalii 1870; psáno 1892), in Theatralia 2 (b. d., 1916, s. 7); -t in J. J. S.: Vlastencové z Boudy (1916); E. Rippl: Wallenstein in der tschechischen Literatur (Malý král), Germanoslavica 2, 1932/33, s. 529; hjk (Z. Hájek): Vzpomínka na J. J. S., LidN 11. 11. 1944; V. Kovařík in J. J. S.: Vlastencové z Boudy (1971); J. Špaček: Život a dílo Jiřího S. a jeho vztah k Čelákovcům, Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ 1976, s. 47; V. Kovařík in Slavní a zapomenutí (1983).

II

Staré letopisy české

15.–17. století

Soubor vzájemně souvisejících rukopisů, převážně česky, částečně i latinsky zachycujících české dějiny, hlavně události od konce 14. století do 2. poloviny 20. let 16. století.

Název S. I. č. vytvořil F. Palacký. Na základě textové příbuznosti označil jednotlivé rukopisy velkými písmeny A–O (varianty malými písmeny). Texty nalezené později byly již čistě mechanicky označeny písmeny P–Ž. Dosud je známo 34 rukopisů. – Zakladatelem S. I. č. se stal 1432 či krátce po tomto datu neznámý husitský měšťan žijící na Starém Městě pražském, který (veden snahou zanechat svědectví o době, jejíž převrtnost pocítoval) pořídil latinské zápisky o událostech 1419–32. Chronologicky i žánrově navázal na starší spis Cronica (Chronicon) Bohemorum, stručný kompilativní přehled českých dějin, evidující pozoruhodné události od bájného příchodu praotce Če-

cha do 1416. Stejně jako *Cronica Bohemorum* má i prvotní text S. I. č. (nejlépe dochovaný v tzv. *Chronicon Treboniense*) charakter prostých analistických záznamů. Spojením zápisů pražského husitského měšťana s *Chronicon Bohemorum* vznikl hutný přehled české historie od mytických počátků až k časům husitských bouří. Práce získala značnou odezvu, byla záhy přeložena do češtiny a postupně prodloužena až do 1440, aniž ztratila ráz analů (rukopisy A, a, Q, D, V). O přeměnu S. I. č. z analistického tvaru do podoby kroniky se 1459–60 zasloužil další neznámý pražský měšťan, spjatý s činností univerzitních kališnických kolejí v okolí Betlémské kaple, nejspíš koleje Laudovy či Rečkovy. (Někteří badatelé jej přímo ztotožňují s významným husitským politikem a hejtmanem M. Laudou z Chlumčan, Laudovo autorství druhé redakce S. I. č., uchované např. v rukopisech E, F, se však za daného stavu pramenů nedá prokázat.) S analistickým zněním S. I. č. se seznámil v kodexu, který vedle základního textu dila (včetně *Chronicon Bohemorum*) obsahoval rovněž český překlad Světové kroniky štrasburského kanovníka J. Twingera z Königshofen. Při pročitání kodexu pojal nápad přepracovat základní analistický text S. I. č. tak, aby zároveň i časově navázal na Twingerův spis. Z tohoto důvodu rozšířil základní verzi S. I. č. o vlastní vzpomínky i komentáře a čtenářům adresoval předmluvu, v níž dílo prohlásil za pokračování práce Twingerova českého překladatele Beneše z Hořovic. Původní záměr, vyličení činů římských králů a císařů od smrti Karla IV. (1378) do současnosti, nedokázal naplnit: v zásadě se přidržel prvotního textu S. I. č. a skončil rovněž rokem 1440, jeho zásluhou však byly S. I. č. ze suchých analů transformovány v českou zemskou kroniku, psanou v národně kališnickém duchu a oživenou osobními vzpomínkami a názory. Tímto způsobem se zrodilo jádro S. I. č., na které navazovali další autoři a redaktori. Ti již respektovali žánr zemské kroniky a postupně vyličili dění v Čechách až do 1527. Přesné zjištění podílu jednotlivých kronikářů i redaktorů je pro období po 1440 ve stadiu výzkumu, vynikají však mezi nimi tři výrazné osobnosti. Jsou jimi autor souvěkých záznamů z let 1448–70, náležející ke stoupencům Jiřího z Poděbrad (patrně v rukopisu P), a dva pražští kališníční měšťané, píšící za panování jagellonské dynastie (nejúplněji v rukopisech G, L, M).

Druhý z nich dovedl svůj text k začátku 1524; zápisy o následujících letech (až do 1527) jsou jen stručnými dodatky. Práce uvedených kronikářů tvoří základní osu S. I. č. v tom smyslu, že na sebe více či méně organicky navazují. V čisté podobě ale tato osa nikdy neexistovala, neboť v souvislosti s tím, jak v 2. polovině 15. století získávaly na popularitě, rozrostly se S. I. č. o řadu původně samostatných historických spisů. Z nich k nejvýznamnějším patří deníkové záznamy o letech 1436–48 z pera pražského utrakvisty, zřejmě univerzitního absolventa a člena staroměstské kanceláře (pojatý např. do textu R). V poslední třetině 15. století byly do S. I. č. začleněny východočeské analý let 1416–41, práce některého královéhradeckého husitského měšťana, ne-li přímo městského písaře J. Krušinky (relativně samostatně zachovány v rukopisech B, b a zakomponovány i do rukopisu S¹). Vedle těchto spisů pronikly do S. I. č. i kratší práce věnované obvykle jedné události či životním osudům jedné osoby. V odborné literatuře se pro ně vžilo označení relace. Rodily se vesměs z aktuální potřeby, a proto k jejich hlavním znakům náleží apologetická a agitační tendence (pozornost si vysloužily zejména relace o smrti J. Želivského, o knězi Michalovi a knězi J. Bechyňkovi). Postupně se S. I. č. rozrostly také o původně samostatné práce, které starší události husitské revoluce zveličovaly a ve snaze oslavit jejich protagonisty se rozcházely s historickou realitou, takže pozvolna přerůstaly v pověsti, např. podání o Václavu IV., líčení nikdy neuskutečněného Žižkova tažení do Uher, pověst o božím trestu, který stihl Zikmunda Lucemburského za popravu J. Roháče z Dubé apod. (jsou obsaženy hlavně v mladších rukopisech R, L, M). Nebylo výjimkou, že do některých mladších rukopisů S. I. č. byly integrovány též části jiných historiografických spisů (např. Husitské kroniky Vavřince z Březové), aktuální časové verše a popěvky (např. Verše proti kališníkům z 1483 v rukopisu M) i listový a listinný materiál, jenž měl doložit pravdivost kronikářských tvrzení (např. v rukopisech G a M).

Jako celek byly S. I. č. dílem polyfunkčním. Od svého vzniku až do 20. let 16. století plnily aktuální konfesijně-politické poslání tím, že vykládaly dějinné události z pohledu národně českého utrakvistického měšťanstva a zároveň obhajovaly husitský výklad nedávné minulosti

proti katolickým interpretacím. Od konce 15. století jednotlivé rukopisy S. I. č. stále více zdůrazňovaly klíčovou politickou roli měst jak v husitské revoluci, tak v poděbradské době. V mocenském zápasu, který mezi královskými městy a šlechtou probíhal v 1. čtvrtině 16. věku, zřetelně sympatizovaly s názory městského stavu, v jehož prospěch uváděly četné historické argumenty. Kromě toho byly S. I. č. vnímány jako neoficiální pražská městská kronika i jako česká zemská kronika. Tento trend lze sledovat již záhy po 1470, kdy v řadě kodexů (přínejmenším jedenácti) S. I. č. bezprostředně navázaly na kroniku P. Pulkavy z Radenína, čímž vznikl celek objímající českou minulost od příchodu Čechů na Říp až na práh současnosti. Spojení s Pulkavovým dílem se v situaci, kdy neexistovalo celistvé domácí zpracování české historie, ukázalo nosnější než snahy sloučit S. I. č. s kronikou t. ř. Dalimila. Postavení české zemské kroniky si S. I. č. ve svazku s Pulkavovou kronikou udržely téměř po celou 1. polovinu 16. století. Prosazující se humanistické písemnictví i změna čtenářského vkusu je však antikvovaly; v tom je možné spatřovat hlavní důvod, proč tehdy nedošlo k vydání některého z četných rukopisů tiskem. Poté, co byla 1543 distribuována Hájkova Kronika česká (vytištěná 1541), jejíž sdělnost, zábavnost a umírněný katolicismus v zásadě akceptovali i nekatoličtí čtenáři, přestaly S. I. č. plnit funkci oblíbené zemské kroniky a stále více byly chápány a využívány jako pramen pro poznání českých dějin husitského a jagellonského období. Tímto způsobem k nim během 16. století přistupovali již M. Kuthen ze Šprinsberka, V. Hájek z Libočan, P. Lupáč z Hlaváčova a D. Adam z Veleslavína. Epilogem někdejší slávy S. I. č. bylo jejich dožívání v soukromých reprezentačních sbornících, plnicích na rozhraní 16.–17. století i funkci sbírek písemného materiálu k české minulosti (rukopisy N, Y, L, M). Pro badatele od 2. poloviny 18. století až do naší současnosti S. I. č. představovaly a představují především významný narativní pramen k osvětlení české historie let 1376–1527 i k pochopení mentality husitského a pohusitského měšťanstva. Kromě toho mají nezanedbatelnou literární hodnotu. Ta je přirozeně nejnížší v analistických pasážích, zřetelně však vyniká v sevrěných příbězích, nezřídka směřujících k poučení i pobavení publika (např. vyprávění o Václavu IV.), v relacích, v některých téměř

reportážních črtách (např. pohřeb Ladislava Pohrobka, volba Jiřího z Poděbrad českým králem) a v subjektivních výpovědích a partiích vzpomínkového charakteru, které S. I. č. řadí na samotný počátek české měšťanské historiografie i písmácké tradice (o tom výmluvně svědčí začlenění dvou textů S. I. č. do známých Pamětí M. Dačického z Heslova a jeho předchůdců). Přes svůj nesporný historický a literární význam postrádají S. I. č. úplnou kritickou edici. Osvícenská a raně obrozenecká vydání (pořízená zásluhou G. Dobnera, F. M. Pelcla, J. Dobrovského a J. N. Zimmermanna) zpřístupnila, z dnešního hlediska ovšem nanejvýš problematicky, pouze několik jednotlivých textů. Metternichovská cenzura i ovzduší jungmannovské fáze národního obrození vážně poznamenaly Palackého pokus o souborné vydání 19 tehdy známých rukopisů (největší závada této edice spočívá v umělé archaizaci textů, motivované snahou o rekonstrukci původního znění nedochovaných archetypů). Historik J. V. Šimák své rozsáhlé přípravné práce ke kritické edici (chystané pro řadu Prameny dějin českých) nedokončil. Nejlepší vědecké zpřístupnění S. I. č. tak posud představují vydání vratislavského a křižovnického rukopisu pořízená F. Šimkem, nejnověji pak edice textů nejstarší analistické vrstvy.

EDICE: in Monumenta historica Boemiae nusquam antehac edita... 4 (1779; rkp. P¹, ed. G. Dobner); in Scriptores rerum Bohemicarum 2 (1784, rkp. A, ed. F. M. Pelcl a J. Dobrovský); Pokračování kroniky Beneše z Hořovic neb Příběhů Země české od léta Páně 1393 až do 1470 sběhlých (1819, rkp. F, G, P, ed. J. N. V. Zimmermann); Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili Pokračování v kronikách Příbka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané (1829, redakce rkp. A–O, ed. F. Palacký) → Dílo Františka Palackého 2 (1941, reed. vyd. z 1829, poznamenaná zásahy nacistické cenzury, ed. J. Charvát); in Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen 1 (Videň 1856, Chronicon Treboniense, ed. K. Höfler); in M. Dačický z Heslova: Paměti 1, 2 (1878, 1880, rkp. a¹ a Dač., ed. A. Rezek); S. I. č. z Vratislavského rukopisu (1937, rkp. R, ed. F. Šimek); in M. Dačický z Heslova: Prostopravda, Paměti (1955, rkp. a¹ + rkp. Dač., ed. E. Pražák); S. I. č. Z Rukopisu křižovnického (1959, rkp. G, ed. F. Šimek, úvod a vysvětlivky s M. Kaňákem); in M. Dačický z Heslova: Paměti (1996, rkp. a¹ a Dač., ed. J. Mikulec); S. I. č. Texty nejstarší vrstvy (2003, ed. A. M. Černá, P. Čornej, M. Klosová). – *Překlad do nové češtiny*: Ze S. I. č. (1980, novočes. překl. vyd. z 1829, ed. J. Kašpar, J. Porák). ■

LITERATURA: J. Dobrovský in Literarische Nachrichten von einer... Reise nach Schweden und Russland (1796); F. Palacký in Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber (1830); B. Dudík in Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte (1852); J. Jireček: Zpráva o rukopise nyní Krakovském Starých letopisů českých, Památky archeologické a místopisné 3, 1858/59, s. 237; I. J. Hanuš: Příspěvky k historii literatury české 1, ČČM 1861, s. 107; F. Bezold in König Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten bis zum Ausgang des dritten Kreuzzugs 1 (Mnichov 1872); F. Tadra: Žaltář poděbradský a Kronika česká, rukopisy bývalé knihovny olešnické, Věstník KČSN 1886, s. 142; K. Krofta: O poměru tzv. Kroniky treboňské k S. I. č., Věstník KČSN 1897, č. 9 + Ještě jednou o poměru tzv. Kroniky treboňské k S. I. č., ČČH 1899, s. 248; F. Mareš: Chronicon Treboniense, ČČH 1899, s. 135; J. Kapras: Rukopisy děčinské, ČČM 1904, s. 340 a pokr.; J. V. Šimák: Prameny a pomůcky Hájkovy, Sborník prací historických. K 60. narozeninám... Jaroslava Golla (1906) + O Starých letopisech, NL 20. 2. 1909 + Nový kronikář český. Kritický příspěvek k S. I. č., ČČH 1910, s. 191 + Kde byl Žižka pochován?, ČČH 1912, s. 7 + O kronice Martina Kuthena ze Šprinsberka, ČČM 1914, s. 389 + Studie ke S. I. č., Věstník ČAVU 1918, s. 171 + K dějepisectví doby husitské, ČČH 1920, s. 168; F. M. Bartoš: Z husitského a bratrského dějepisectví 2, ČČM 1920, s. 6; V. Novotný: O hlavních pramenech dějin doby husitské, sb. Žižkova doba. Cyklus přednášek k pětistému výročí smrti Žižkovy 1 (1924); J. Pekař in Žižka a jeho doba 1–4 (1927–33); F. M. Bartoš: Z muzejních a jiných rukopisů Starých letopisů, ČNM 1928, s. 208 + Po stopách neznámých rukopisů Starých letopisů, Jihočeský sb. historický 1949, s. 92 + Z husitského a bratrského dějepisectví, Sborník historický 1954, s. 83 + Z politické literatury doby husitské, tamtéž 1957, s. 21; M. Kaňák, F. Šimek in ed. S. I. č. z Rukopisu křižovnického (1959); F. M. Bartoš: Po stopách nejmladšího Starého letopisce, Sborník historický 1962, s. 71; J. Tichý: Husitika v rukopisech knihovny Národního muzea, ČNM 1951, s. 34; J. B. Čapek: K vývoji a problematice bratrstva orebského, Jihočeský sb. historický 1966, s. 92; J. Kolár: Píseň o bitvě před Ústím. K dobovým konkretizacím děl starší české literatury, ČLit 1967, s. 110; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 1 (1973; upr. vyd. 1997, s. J. Markem); J. Šůla: S. I. č. 15. století a jejich královéhradecká větev, Sborník NM, ř. C – lit. hist., 1975, s. 37; Z. Blechová: K autorství rukopisu M S. I. č., LF 1975, s. 220 + Verše proti kališníkům z roku 1483, LF 1976, s. 231; W. Baumann in Die Literatur des Mittelalters in Böhmen. Deutsch-lateinisch-tschechische Literatur vom 10. bis zum 15. Jahrhundert (Mnichov, Vídeň 1978); an. (F. Šmahel): Epilog husitské revoluce. Pražské povstání 1483, Acta reformationem Bohemicam illustrantia 1 (1978); J. Podlešák: Hájkovy prameny k dějinám hu-

sitství, Jihočeský sb. historický 1979, s. 224; R. Heck: Czasy Karola IV. we wrocławskim rękopisie Starych latopisów czeskich, SPFF Brno, ř. C – hist., 1980, č. 27; J. Kašpar in ed. Ze S. I. č. (1980); P. Čornej: Žižkova bitva u Malešova 7. června 1424. Příspěvek ke kritice S. I. č., Jihočeský sb. historický 1980, s. 152 + K projevům nacionalismu ve S. I. č., Husitský Tábor 1981, s. 41 + Nad Palackého edicí S. I. č., Slavia 1982, s. 69 + Geograficko-politický horizont kronikářů doby husitské, Husitský Tábor 6–7, 1983–84, s. 83 + Problémy vydávání starší české literatury, Slavia 1984, s. 186 + in Rozhled, názory a postoje husitské inteligence v zrcadle dějepisectví 15. století (1986) + in Tajemství českých kronik (1987; rozšíř. a přeprac. vyd. 2003) + Staré letopisy ve vývoji české pozdně středověké historiografie, AUC Praha. Philosophica et historica. Studia historica 1, 1988, 33 + Bitva před Ústím nad Labem ve starší české a německé tradici, tamtéž 5, 1995, s. 9; M. Bláhová: Česká historiografie v husitské revoluci – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela 2 (1994) + in Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota, ed. Staročeská kronika t. ř. Dalimila 3 (1995); J. Janáček in M. Dačický z Heslova: Paměti (1996, ed. J. Mikulec); P. Čornej in ed. S. I. č. (2003).

pč

Josef Starý

* 4. 6. 1912 Louny

† 16. 5. 2000 Dobříš

Lyrický básník ulpívající ve vypjatém tragismu, poplatný různým poetickým vzorům.

Od 1923 studoval na reálce v Lounech, od 1926 v Pardubicích (mat. 1930), kam se rodina přestěhovala. 1931–36 navštěvoval právnickou fakultu v Praze. Od 1936 působil jako právník v Pardubicích, od 1937 na různých místech (mj. v Hradci Králové) jako zaměstnanec Českosl. státních drah, 1949–52 obchodní ředitel ústředního ředitelství, 1952–53 náčelník Ústecké dráhy. 1953–58 byl děkanem dopravní fakulty Vysoké školy železniční v Praze (1959 prof.), 1958–59 prorektorem Vysoké školy dopravní v Praze a 1965–68 Vysoké školy dopravy a spojov v Žilině (psal i učebnice). 1959–65 pracoval v různých ministerských komisích, 1968–71 byl ministrem dopravy ČSR, 1971–76 náměstkem ministra dopravy ČSSR. 1971–88 působil i v komisích ČSAV. – Syn Zdeněk S. (* 1949) se zabývá kontaktní lingvistikou a metodologií jazykovědy.

Verše i drobné prózy publikoval časopisecky již za studií. Prvotina *Chlapecké jaro* kolísá mezi závislostí na tradiční poetice a ovlivněním dobou poezii, zejména J. Hory (úsilí o magickou dikci, motivy uplývajícího času). Ulpívá však na dekorativních obrazech samoty, mučivé lásky, ničivého osudu, smrti ap., vypjatý subjektivismus přináší lítostivé nálady zlých předtuch, váhání či únavy z intelektuální a smyslové přesylenosti; obraznost zůstává u transparentních významů a konvenční metaforiky (tesklivé monotónní ladění je dynamizováno jen v momentech usilovného nihilismu či ojedinělého hledání východiska). Sbírka *Požár času* byla poznamenána válečnými zkušenostmi. V titulní cyklické skladbě S. předložil symbolický příběh antického vyvržence Hérostrata ve snaze dobrat se motivů lidského jednání a sdělit diskutabilní tezi, že zlo v dějinách přináší nejnešťastnější jedinci. Mnohdy až násilná stylizace sbírky do podoby polofantazijních záznamů S. vidin a psychických stavů a sklon k meditacím s obecným humanistickým poselstvím rozkládají strukturu básní do nepravidelných, málo členěných veršů, rozvleklých souvětí s abstraktními pomysly, jež značně zatemňují S. intenci.

PŘÍSPĚVKY in: Lid. noviny (1934–37); Lumír (1936–39); Ranní noviny (1934, 1936); Rozhledy (1935–37); Studentský časopis (1929–34); Vlast (1930); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Chlapecké jaro (BB 1934); Požár času (BB 1946). – *Ostatní práce*: Základní nauka o železnicích (1955); Komerční provoz železnic 1, 2 (1956, 1957); Předmět a metoda komerčního provozu železnic (Bratislava 1968) aj. ■

LITERATURA: ● ref. Chlapecké jaro: AMP. (A. M. Píša), PL 20. 10. 1934; A. N. (Novák), LidN 19. 11. 1934; H. Bonn, Studentský časopis 14, 1934/35, s. 171; V. Knapp, LitN 7, 1934/35, č. 6; J. B. Č. (Čapek), Čin 1935, s. 235; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 61, 1934/35, s. 452; K., Magazín DP 3, 1935/36, s. 30 ●; ● ref. Požár času: lk (L. Kudrna), Rovnost 11. 10. 1946; Mar. (V. Maršíček), Práce 8. 11. 1946; jj. (J. Janů), Svob. noviny 26. 11. 1946; G. (F. Götz), NO 7. 3. 1947; V. Černý, KM 1947, s. 266 ●.

jip, vpb

Karel Starý

* 24. 10. 1831 Vepřová u Chotěboře
† 9. 12. 1898 Praha

Autor přírodovědných próz, překladatel německé popularizující přírodovědné literatury.

Gymnázium absolvoval v Německém (Havl.) Brodě, filoz. fakultu v Praze, kde také až do svého odchodu do důchodu (1897) bez přerušování působil. Od 1859 učil na české reálné škole, kde se věnoval vedle přírodovědy naukám o vedení domácnosti a hospodářství, od 1863 pak na městské vyšší dívčí škole. Patřil ke spolupracovníkům Riegrova Slovníku naučného, kam psal články zejména ze zoologie.

S. byl prvním českým významnějším autorem beletrizovaných přírodovědných prací, zejména pro mládež. Vedle poučných odbornějších pojednání psal pohádky o květinách, vyprávění o léčivých a zhojbných účincích rostlin, o přírodních úkazech, zpracoval i témata národních pověr a jejich vztahu k přírodovědě. Pojímal je jako putování za dobrodružstvím přírody, které skýtá poučení, možnost kultivace jednotlivce i národního celku a ušlechtilější zábavu. Ve třech svazcích *Obrazů z přírody* podal čtivou formou takřka na pomezí lyrizované prózy personifikovaná vyprávění o zvířatech a květinách i jiných přírodních jevech. Ve čtyřsvazkovém souboru *Život zvířat* sestaveném „dle nejlepších pramenů“ se zaměřil na tělesné i duševní zvláštnosti zvířat a jejich příběhy oživoval dialogizovanými rozhovory, mezi nimi i situačním a slovním humorem (jezevec – flegmatický blátošlap). V knize přírodovědných obrázků *Veselé prázdniny* je v ústřední novele do cyklického střídání ročních období zasazeno vyprávění o zážitcích malého chlapce na venkovském statku i o dění v okolní přírodě. Ve svěží venkovské idyle *Jestřáb* se S. nejvíce sblížil s beletristickými postupy; humorně laděný příběh líčí prohrěšek ševce proti sedmému přikázání. Knížky S. byly současníky oceňovány jako důležité prameny k výuce přírodopisu i pro literární hodnotu, a to pro nápadité a živé líčení přírodního dění i osobitý vyprávěcí sloh. S J. V. Jahnem přeložil základní souhrnné popularizující dílo německého přírodovědce F. Schoedlera *Knihy přírody*.

ŠIFRY: K. S., K. St. ■ PŘÍSPĚVKY in: Beseda učitelská (1871); Boleslavan (1861); Jasoň (1859–60, debut); alm. Kytice (1859); Lada (1861–63); Lumír (1860); alm. Máj (1862, P Rak); Obrazy života (1859–62); Poutník od Otavy (Písek 1858); Rodinná kronika (1862); Studentské listy (1881); Štěpnice; Výr. zpráva Vyšší dívčí školy hlavního města Prahy za škol. rok 1878/79 – ...1895/96; Živa (1858–60). ■ KNIŽNĚ. *Přírodovědné prózy*: Obrazy z přírody 1–3 (1862, 1863, 1864); Život zvířat 1–4 (1872, 1873,

1874, 1878; ve 2. vyd. jednotlivá pojednání samost. pro ml.: 1894 *Ze života opic*, 1896 *O hmyzožravcích*, 1896 *O netopýrech*, 1896 *O šelmách kočkovitých*, 1897 *O šelmách kunovitých*, 1897 *O šelmách medvědovitých*, 1897 *O šelmách psovitých*; *Zábavy přírodopisné k prospěchu mládeže československé* (1877); *Veselé prázdniny* (b. d., 1881); *O světle* (1885); – posmrtně: *Ze života hmyzu* (1913); *Jestřáb* (1913). – *Překlady* (i úpravy): Schoedlerova Kniha přírody obsahující veškeré nauky přírodní (1865, s J. V. Jahnem; samostatně pojednání: 1864 *Nerostopis*, geognozie a geologie; 1865 *Botanika čili Rostlinosloví a rostlinopis*, 1866 upr. vyd. pro školy s tit. *Botanika čili Přírodopis rostlin*; 1865 *Zoologie čili Živočichosloví a živočichopis*; souhrnné vyd. 1869–70 s tit. *Kniha přírody 1, 2: 1. Fyzika, astronomie a chemie*, přel. J. V. Jahn, 2. *Mineralogie, geognozie, geologie, botanika, fyziologie a zoologie*, přel. K. S.); A. D. Bernstein: *O výživě lidského těla a o důležitých potravinách našich* (1868). – *Ostatní práce*: *Fyzika pro vyšší dívčí a jiné střední školy* (1869); *Stručná tělo- a zdravotvěda pro školy a pro domácnost* (1874). ■

LITERATURA: Δ (J. Neruda): ref. alm. Máj na rok 1862, Čas 3. a 4. 12. 1861 → Literatura 1 (1957, s. 274); ● ref. *Obrázky z přírody*: an., Lada 1862, s. 167; an., Osvěta 1, 1862/63, s. 40; an., Boleslavan 3, 1862/63, č. 4 ●; T. (J. Tichý): ref. *Život zvířat*, Beseda učitelská 1872, s. 297; -d.-: ref. *Veselé prázdniny*, tamtéž 1881, s. 7; H.: ref. *O šelmách kočkovitých*, Školský věstník (Kolín) 1897, s. 25; an.: ref. *Ze života opic*, tamtéž 1894, s. 40; ● nekrology: an., Pražský deník 10. 12. 1898; an., Světozor 33, 1898/99, s. 79; an., Lit. listy 20, 1898/99, s. 103; an., Beseda učitelská 1899, s. 20 ●; ● ref. *Ze života hmyzu*: *Promyk* (H. Sedláček), Úhor 1913, s. 172; an., PL 6. 7. 1913 ●; J. Šulc: *Některé myšlenky o literatuře zábavněpoučné pro mládež*, Úhor 1914, s. 35 a 52; Č.: *Zapomenuté dílo* K. S., Venkov 7. 11. 1941.

mhs

Polykarp Starý

* 26. 1. 1858 *Plzeň*

† 23. 5. 1907 *Praha*

Autor fantastických a společenských povídek a novel, dramatik.

Absolvoval gymnázium v Plzni. Po studiích lékařské fakulty (MUDr. 1884) pracoval jako vojenský lékař v Praze, v Kotoru (zde léčil černohorskou knížecí rodinu), Krivosiji, Hradci Král., Těšíně a opět v Praze. Stal se vrchním štábním lékařem. 1886 byl jmenován plukovníkem. 1887–1902 podnikal cesty po Itálii, Francii, Anglii, Německu, Dánsku, Belgii a Holand-

sku. Patřil k literárnímu kroužku tvořenému P. Albierim, J. Antošem, G. Dörflem, A. Kouklem a J. O. Veselým. Byl zakládajícím členem Nakladatelského družstva Máje. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Časopisecky (hlavně Čes. včela, Lumír) publikoval S. zejména drobnou prozaickou tvorbu (arabesky, humoresky, novely, novelety, povídky), jejíž podstatnou část uspořádal do sbírky *Z arény žití*. Většinou v nich zásah nadpřirozena proměňuje banální děj (často s milostnou zápletkou, zprvu konvenčně rozvíjenou a někdy zdůrazněnou i používáním klišé) v kuriózní a dobrodružný příběh naplněný fantaskním iracionálním (S. si pohrává též s motivy módní paravědy), který vrcholí v originální, ironické pointě. Téma svedené nezkušené dívky a reakce pokryteckého měšťáckého prostředí na její poklesek zpracoval nejprve v povídce *Dceřin hřích*; v dramatu *Magdalena* je obměnil jako příklad manželské krize, kterou překoná láska a odpuštění. – V literatuře jsou zmíněny ještě nepublikované hry Samaritán a Zlatá nevěsta, 1880 byla v Nár. listech ohlášena spolu s dalšími dvěma hrami aktovka Jak se manžel masí, v inscenaci však byla v Českém divadle nahrazena jinou. S. je též autorem několika odborných lékařských pojednání.

PSEUDONYMY: Mařenka Polykarpová, Polykarp. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. včela (1879–80); Květy (1891); Lumír (1879–82); Nár. listy (1886, 1898); Paleček; Pokrok (1882–85); Ruch (1880); Světozor (1890); dále odborné články v lékařských časopisech; – posmrtně: ant. *Píseň o nosu* (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie: Z arény žití* (PP 1883); *Magdalena* (D 1892, i prem.). ■

LITERATURA: ● ref. *Z arény žití*: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1884, s. 49; E. Miřiovský, Pokrok 29. 4. 1884; F. Bílý, Osvěta 1884, s. 955; an., Zlatá Praha 1884, s. 220 ●; ● ref. *Magdalena*: J. Karásek, Lit. listy 14, 1892/93, s. 243; V. Beneš, Hlídka lit. 1894, s. 266; (insc. v Nár. divadle:) jv (J. Vodák), Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 110 ●; ● nekrology: an., Lumír 35, 1906/07, s. 381; R. K. (R. J. Kronbauer), Máj 5, 1906/07, s. 571; -m-, Zvon 7, 1906/07, s. 575; an., NL 24. 5. 1907; an., Čas 25. 5. 1907; an., Zlatá Praha 1907, s. 426; F. V. V. (Vykoukal), Osvěta 1907, s. 662; an., Časopis lékařů českých 1907, s. 618 ●; an.: P. S., Almanach českých lékařů (1913, s. 618); -ter. (Z. Winter): *Ztracený český spisovatel* (o poněmčení S. rodiny), Zvon 23, 1922/23, s. 112.

jz

Antal Stašek

* 22. 7. 1843 *Stanový* (Stanov) u Vysokého nad Jizerou

† 9. 10. 1931 *Dolní Krč* (Praha-K.)

Prozaik a básník, příslušník generace slučující v druhé polovině 19. století rozervanectví pozdní romantiky se zájmem májovců o lidové prostředí a s reflexivními tendencemi ruchovské poezie, autor venkovských próz a krajově zakotvených sociálních románů zrcadlících ideové proudy a konflikty soudobé společnosti; autor vzpomínek, publicista a překladatel.

VI. jm. Antonín Zeman. Pseudonym vznikl obměnou křestního jména (v upomínku na mladickou lásku k maďarské dívce) a polským zdrobněním bířmovacího jména Stanislav. – Nejstarší z deseti synů rolníka a písmáka Antonína Z. (1821–1912, jeho vzpomínky a výbor z rodinné korespondence vyšly posmrtně 1984 s tit. *Stanovské kořeny*); otec spisovatele I. Olbrachta. Domácí prostředí v S. vypěstovalo odbojnost vůči autoritám a zvláště habsburské dynastii: otec i děd z otcovy strany se již v předbřeznové době zajímali o politicky a nábožensky nonkonformní myšlenkové proudy, byli čtenáři novin K. Havlíčka Borovského, rodiště patřilo k národnostně nejprobudilejším v oblasti a dlouho v něm žila tradice roku 1848. 1853–59 S. navštěvoval gymnázium v Jičíně (jeho ředitelem byl spisovatel F. Šír, S. bydlel u profesora F. Režného, jenž psal německé a latinské verše, mezi staršími studenty byl i pozdější básník V. Šolc). Tísňivé ovzduší školy a sympatie k polskému národnímu hnutí jej vedly 1859 do Krakova, kde byl jeho strýc František Z. státním úředníkem. Po maturitě na krakovském gymnáziu (1861) S. studoval právnickou fakultu v Praze (1861–65) a zároveň vyučoval češtině a dějepisu na dívčím ústavu manželů Tesařových. Za studií vypomáhal také v redakci Štulcova večerníku *Pozor* (1862) a krátce v *Nár. listech* (1863). Po porážce ozbrojeného povstání v Polsku 1863 se zapojil do akcí na pomoc polským uprchlíkům. Práva studoval v Krakově (JUDr. 1866), kde se také blíže poznal s básníkem B. Jablonským, který působil poblíž města jako kněz. Jako advokátní koncipient působil v Kolíně (1866–69) a v Praze u J. Friče (1869–73). Koncem 60. let patřil k aktivním účastníkům táborového hnutí v severovýchodních Čechách. Zúčastňoval se činnosti Umělecké besedy

(přednášky o polské literatuře). V 70. letech se sblížil s J. Nerudou a s kruhem jeho přátel (scházejících se v hostinci U Ježíška), dlouholeté přátelství jej pojilo také se S. Čechem. Po prvních spisovatelských úspěších pocítil nechuť k právnické praxi a odjel do Ruska: 1874–75 byl soukromým vychovatelem v rodině právníka I. P. Brilkina na statku Mitrofanovce u Petrohradu. Ruské politické poměry, úplatnost úřednictva, atmosféra všeobecného špiclování a nezájem ruské inteligence o českou otázku jej přiměly k návratu (Rusko navštívil znovu ještě 1889 a 1897, obě cesty směřovaly na jižní Ukrajinu a Volyni k českým kolonistům). 1876–77 S. působil opět jako advokátní koncipient v Roudnici n. Lab. 1879 si otevřel vlastní advokátní kancelář v Semilech a 1880 se oženil s K. Schönfeldovou, německy vychovanou dcerou nájemce semilského pivovaru, která ještě před sňatkem přestoupila z židovské na katolickou víru. Zapojil se do menšinové činnosti v Podkrkonoší (zejména v *Nár. jednotě severočeské*), často vystupoval jako právní zástupce města a Čechů (i dělníků) ve sporech s německými průmyslníky. 1889 mu nabídla staročeská strana prostřednictvím A. Kotíka, s nímž se S. přátelil již v Krakově, kandidaturu do zemského sněmu za města Nová Paka, Lomnice n. Popelkou a Sobotka. Ačkoli sympatizoval spíše s T. G. Masarykem a jeho realistickým směrem, kandidaturu přijal. Jako poslanec si však uchovával názorovou samostatnost; v punktačních bojích staročeský klub opustil a spolu s několika dalšími se připojil ke klubu mladočeskému (1890); trvající neshody s vedením klubu jej 1895 přiměly k rezignaci. Od 1905 se jako ředitel kanceláře podílel na činnosti Městské spořitelny v Semilech, která bez dostatečných záruk poskytovala úvěry českým podnikatelům v regionu; 1912 zkrachovala a S. odevzdal většinu svého jmění na úhradu ztrát. 1913 se přestěhoval do vilky v Krči, kde později bydlel společně s I. Olbrachtem a jeho družkou H. Malířovou (1914 ještě z existenčních důvodů krátce, do vypuknutí války, spravoval advokátní kancelář F. Valenty v Mohelnici na Moravě). 1917 podepsal jako jeden z prvních Manifest čes. spisovatelů proti postupu českých zástupců ve vídeňské říšské radě. Jako člen Rady čes. spisovatelů se podílel i na dalších politických akcích spisovatelstva za války a v prosinci 1919 v doplňovacích volbách (za J. S. Machara) byl za národní

demokracii zvolen členem revolučního Nár. shromáždění. Politickým otázkám věnoval pozornost i v pozdním stáří. Zemřel na chorobu žaludeční tkáně. Po pohřbu v krematoriu v Praze-Strašnicích byla urna umístěna do urnového háje v Semilech (odtud však zmizela a nebyla již nalezena).

S. dílo vznikalo v rozpětí téměř sedmdesáti let a odráží se v něm vývoj české literatury od pozdního romantismu doby májovců po formování socialistického realismu v meziválečném období. Zhruba o desetiletí mladší souputník generace Nerudovy a Hálkovy a obdivovatel polské romantické poezie a ruské realistické prózy vstupoval do literatury jako básník soustředěný k nadosobním problémům filozofickým a společenským. Jeho lyrice dominuje téma poníženého národa, vyjadřované v symbolických vizích a se starozákonním útočným i sebeobžalobným patosem (*Básně*, zejména cyklus *Jeremia* a větší skladby *Živý hrob* a *Synové smutku*). Byronské veršované povídky s ústředními postavami titánských odbojníků a snílků (*Královrah*, *Král Juan*, *Varoň*) jsou založeny na romanticky senzační dějové osnově a vedle reflexivních pasáží se v nich jako rovnocenný živel prosazuje máchovská krajina-malba. Romantika milostných zápletek (*Běla*), vlastenecká rétorika (*Záboj*) a abstraktnost úvah o poslání výjimečného jedince a jeho povinnostech vůči národu i umění (*Václav*, *Varoň*, *Bořek*) způsobovaly, že S. veršovaná epika rychle zastarávala. Vývojovou podnětnost si naproti tomu uchovávaly prvky žánrového realismu inspirované prostředím autorova rodného kraje. Cyklická drobnokresba lidových typů a figurek určovala již charakter humoristické skladby *Z krčmy horské* a formou bezděčně se osamostatňujících vsuvek pronikala i do vážné epiky vracející se pro aktuální myšlenkové poselství do dob státoprávních bojů 60. let (*Z doby táborů*). Na předělu mezi první a druhou etapou S. díla stojí román *Nedokončený obraz*, v zásadě ještě romantický příběh očišťující a vykupující lásky s ústředním konfliktem dvou protikladných povah a dvojitou koncepcí vlastenectví. Obrat od dějové konstruovanosti k epice vycházející z logiky charakterů přinesl promyšleně komponovaný povídkový cyklus *Blouznivci našich hor*. Teze spiritismu má v souboru jen rámcovou funkci, hlavní pozornost autor věnuje osudům lidí, kteří prožili osobní katastrofu a jsou nuceni hledat nové ži-

votní východisko. Pojetí protagonistů jako nositelů dobových myšlenkových proudů a vypravěčská metoda založená na zachovávání distance mezi stanoviskem vypravěče a názory postav charakterizují i další S. tvorbu tematicky soustředěnou k sociálním problémům (*V temných vírech* aj.) a k hrozbě germanizace českého pohraničí (*Na rozhraní*, *Přelud*). S. si v ní kladl otázku po roli inteligence v hroživých sociálních antagonismech a po vzoru F. M. Dostojevského kladl do popředí vnitřně rozečkané, vášněmi i intelektem mučené postavy sociálních utopistů, reformátorů, vynálezců, ale i agitátorů, demagogů a zastánců politického teroru (jejich myšlenkový svět přibližují i četné citace fiktivních deníků, dopisů a zpovědí). Nezříkal se romaneskní dějové motivace, viděl v ní však hlavně nástroj k postižení reálných společenských faktů: infiltrace velkoněmeckého šovinismu do německy osídlených severních Čech, názorové diferenciacie české společnosti a její politické reprezentace na konci 19. století, oportunismu a konzervativnosti zámožnějších vrstev českého venkova, živelného anarchismu šířícího se mezi dělnictvem apod. V povídkové tvorbě (*Otřelá kolečka*) promítal velké sociální konflikty do prostředí rodiny, otázku vztahu mezi mužem a ženou řešil i v románech, v nichž rovněž láska nebo rodinné rozčarování patří k nejsilnějším impulsům lidského jednání. Nové, kvantitativně bohaté, umělecky však méně významné období se otvírá S. odchodem do výslužby. Konflikty, které byly dříve rozvíjeny hlavně v epickém ději, nabývají v této pozdní tvorbě (*Bohatství*, *Zápasy*) rétorického charakteru, postavy o nich více diskutují, než jimi žijí. Sílicí dějová romanesknost přitom zasahuje nejen do příběhů osnovaných na konvenčních motivech osudové kletby či viny (*Stíny minulosti*, *Bratři*), nýbrž i do próz inspirovaných drsnou realitou 1. světové války (*Když se Beneda vrátil do vlasti*, *Když hlad a válka zuřily*). V posledním období své tvorby se S. přimkl k myšlenkám komunismu: v románu *O ševci Matoušovi a jeho přátelích*, který rozvíjí motivy rané črty *Švec Matouš* a časově je lokalizován do doby kolem roku 1848, učinil z původní živelné buřičské titulní postavy uvědomělého průkopníka sociální revoluce; v utopických *Dozvucích* přitakal i tematicky představě ozbrojeného lidového povstání vedeného již výhradně třídními motivy. Ani tato poslední

díla nejsou prosta ideových diskusí a rétoriky, po stránce povahokresebné a fabulační znamenají však značné oproštění. Pozoruhodné S. *Vzpomínky*, sestavené z větší části ze statí již dříve časopisecky publikovaných (ve Zvonu aj.), vypovídají především o lidech, které S. poznal, a o době, v níž žil (faktograficky nejsou sice nejspolehlivější, dokládají však lépe než mnohé z románů autorovo umění vypravěčské i portrétní). S. velmi dbal na jazykovou stránku svých děl (příznačné je zejména obohacování spisovné češtiny o nářeční slova) a v nových vydáních je zpravidla přizpůsoboval aktuální vývojové situaci českého jazyka. Příležitostně se věnoval též překladům (z francouzštiny, polštiny a němčiny).

PSEUDONYM: Tomeš Bochů. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského... (1874); Besedy lidu (1919–20); Cesta (1919); Čas (1887–88); sb. Černá hodinka (1892); Čes. slovo (1926–28; 1927 R O ševci Matoušovi a jeho přátelích); Českosl. republika (1921); Čin (1930); Dělnické listy; Hlas národa (1889); alm. Jesle (Ml. Boleslav 1904); Květy (1866–72; mj. 1866 Obrázky z Krakova, 1871 1. část B Václav a 1872 ukázka z 2. části s tit. Na táčkách, 1873 překl. J. Slowacki: Anelli); Květy (1892–1911); alm. Lesní divadlo v Krči (1922); Letem světem (1931, R Dozvuky); Lid. noviny (1927, 1931); Lit. noviny (1927); Lit. rozhledy (1929–31); Lumír (1873–78, 1903–17; 1876 P Švec Matouš); sb. Národ legiím (1920–21); Nár. listy (1917–19); Nár. obzor (1907); Nár. osvobození (1926–31); Naše kniha (1928); Neodvislost (1918); sb. Od kolébky Riegrovy (1908); Osvěta (1872–76; 1872 studie Juliusz Slowacki a jeho doba a B Královrah, 1873 Ruské básnictví a Turgenjev, 1875 B Král Juan); Paleček (1873); alm. Památník vysokého Krakonoše (Vysoké n. Jiz. 1886, 2. zpěv B Zábój s tit. Kochanova zvěst); Pamětní list na oslavu stoleté památky vzniku divadla ve Vysokém n. Jizerou (1886); Podřipan (Roudnice 1876); Pokroková revue (1905–06); Právo lidu (1901); Prémie Umělecké besedy na rok 1908; sb. Riegrův památník (Semily 1928); Rudé právo (1928, i Večerník RP); alm. Ruch (1873); Samostatnost (1904, 1924, 1928); Sever a Východ (1925–27; 1927 přeprac. P O ševci Matoušovi); sb. Skromní a zapomenutí (Ml. Boleslav b. d., 1908); Slavnostní list k čtyřicetiletému trvání Besedy Barák (1924); Světozor (1915, 1918); Švanda dudák; sb. T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám (1910); Topičův sborník (1919); Tvorba (1929); Venkov (1916, 1930–31); Věstník Jednoty Svatopluka Čecha... (1917, 1924); Výletní noviny Šokola turnovského (1885); sb. Z hor jsme (Vysoké n. Jiz. 1927); sb. Založení Národního divadla 1868 (1918); Zlatá Praha (1865, 1901; 1865 debut: překl.

V. Hugo: Poslední den odsouzencův, pseud. Tomeš Bochů); sb. Z temna poroby k slunci svobody (1921); Zvon (1905–31); Ženský svět (1917). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Václav (B 1872, 1. část); Básně (1876); Nedokončený obraz (R 1878); Básně 2 (1880, epické BB Varoň a Bořek); Z doby táborů (B 1884); Blouznivci našich hor 1, 2 (PP b. d., 1895, 1896; P Pan Šimon samost. 1970, ed. F. Jílek); V temných věrech 1–3 (R 1900); Na rozhraní 1, 2 (R 1908); Otřelá kolečka (PP b. d., 1912; P Dílo samost. 1936); Přelud (R 1918); Bohatství (R 1918); Když se Beneda vrátil do vlasti (P 1921); Zápasy (R 1924); Když hlad a válka zuřily (PP 1924); Stíny minulosti (R 1924); Bratři (P 1925); Vzpomínky (1925, na obálce dat. 1926; upr. vyd. 1964 s tit. Ze Vzpomínek in Vybrané spisy, sv. 6, ed. M. Pohorský); – posmrtné: O ševci Matoušovi a jeho přátelích (R 1932); Zábój (B 1937, ed. M. Hýsek, insc. 1975); Dozvuky (R 1960, Vybrané spisy, sv. 10, ed. Z. Tyl). – *Ostatní práce*: Slova proslouva a sborů pěveckých sepsané ku slavnosti stoleté památky narozenin Matěje Josefa Sychry dne 21. a 22. srpna 1876 v Oustí nad Orlicí odbývané (1876); Pozdrav ku stoleté památce vzniku divadla ve Vysokém n. Jizerou (1886); Boj o Masaryka (polemická brožura, 1926). – *Výbory*: Z Blouznivců našich hor (1940, ed. I. Olbracht); Povídky z hor (pro ml., 1974, ed. J. Janáčková); Spoutání (1981, ed. E. Macek). – *Souborná vydání*: Spisy A. S. (Unie, 1920–24, 7 sv.); A. S. Sebrané spisy (Česká beletrie, 1925–28, 18 sv., ed. autor; sv. 4, 1927 s tit. Pozdní plamínky, obs. výběr z PP; sv. 18, 1928 s tit. Co minulo a nevrátí se víc, obs. výběr z BB); Vybrané spisy A. S. (SNKLHU, pokr. SNKLU, 1955–64, 10 sv., ed. J. Čermák, F. Jílek, M. Pohorský, Z. Tyl; sv. 1, výběr Verše a povídky obs. i cyklus Z krčmy horské). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Smlouva s lichvářem (1880). – *Překlad*: G. Hauptmann: Forman Henčl (1899). ■ KORESPONDENCE: H. Siebenschein: Před padesáti lety (E. Špindlerovi z 1898), LitN 5, 1930/31, č. 20; M. Míšková-Raisová: Přátelství A. S. s K. V. Raisem (K. V. Raisovi z 1898–1920, úryvky), LidN 23. 3. 1936; F. Novotný: Herojská klauzule v české próze (F. Novotnému z 1915), LF 1957, s. 109; sb. Na paměť A. S. a národního umělce Ivana Olbrachta (otci A. Zemanovi z 1866; 1957, ed. R. Havel) → A. Zeman: Stanovské kořeny (1984); in J. Neruda: Dopisy 3 (J. Nerudovi z 1880 a 1883; 1965, s. 581, ed. M. Novotný); in Z rodinné korespondence Ivana Olbrachta (K. Schönfeldové z 1879–80, I. Olbrachtovi z 1901 a 1915–22; 1966, ed. R. Havel a J. Olbrachtová). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Hýsek: Soupis prací A. S., in A. S. (1933); M. Schováňková: A. S. Bibliografický soupis knižně vydaných děl (Krajská knihovna Hradec Král. 1973, rozmnož.). ■ LITERATURA: M. Hýsek: A. S. (1933); K. Polák: O A. S. (1951); Na paměť A. S. a národního umělce Ivana Olbrachta (Semily 1957, bibliof., ed. R. Havel; stať K. Nového, ukázky z děl, dopisy); sb. A. S., I. Olbracht a Semily (1960); J. Wagner: A. S. Literární pozůstalost (LA PNP

1963); R. Havel, E. Bílková: A. S. Literární pozůstalost (LA PNP 1987). ■ ● ref. Václav: O. H. (Hostinský), Pokrok 4. 10. 1872 → Studie a kritiky (1974, s. 378); X (V. Hálek), NL 4. 10. 1872 → Sebrané spisy 4 (1907, s. 434); C. (C. Helcelet), Mor. orlice 16. a 17. 10. 1872; F. Zákrejs, Osvěta 1872, s. 952; D. (J. Durdík), Světozor 1873, s. 462 → Kritika (1874) ●; ● ref. Básně: Δ (J. Neruda), NL 23. 6. 1876 → Literatura 2 (1961, s. 227); O. Hostinský, Osvěta 1877, s. 630 → Studie a kritiky (1974, s. 439); O. Mokřý, Světozor 1877, s. 18 ●; E. Krásnohorská: Obraz novějšího básnictví českého, ČČM 1877, s. 319 → Výbor z díla 2 (1956, s. 36); ● ref. Nedokončený obraz: F. Bílý, ČČM 1878, s. 573; B. Čermák, Čes. včela 1878, s. 286; faš. (F. A. Šubert), Pokrok 30. 10. 1878; an., Světozor 1878, s. 573; J. N. (Neruda), NL 16. 11. 1878 → Literatura 3 (1966); H-a. (H. Babička), Koleda 1879, s. 95 → O české literatuře (1910, s. 26); O. Mokřý, Osvěta 1879, s. 259 ●; ● ref. Básně 2: B. Čermák, Čes. včela 1880, s. 159; O. M. (Mokřý), Květy 1880, sv. 2, s. 375; F. Schulz, Osvěta 1880, s. 781; J. Hc., Urbánkův věstník bibliografický 1880, s. 124; an., Světozor 1880, s. 251 ●; ● ref. insc. Smlouva s lichvářem: -k-, Čes. včela 1880, s. 248; J. N. (Neruda), NL 17. 7. 1880 → České divadlo 5 (1966); uh. (V. Guth), Politik 17. 7. 1880; an., Pražský deník 17. 7. 1880; an., Světozor 1880, s. 358; F. L. Hovorka, Divadelní listy 1880, s. 160 ●; an. (J. Neruda) in A. S.: Z doby táborů (1884) → Literatura 3 (1966); ● ref. Z doby táborů: Č. (L. Čech), Lit. listy 1884, s. 150; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1884, s. 327; F. Kvapil, Květy 1884, sv. 2, s. 238; B. Čermák, NL 4. 11. 1884; E. Miřiovský, Pokrok 29. 7. 1884; F. Zákrejs, Osvěta 1885, s. 180 ●; J. Neruda: A. S., Humorist. listy 1885, s. 264 → Podobizny 3 (1954); ● ref. Blouznivci našich hor: jv. (J. Vodák), Rozhledy 6, 1896/97, s. 165; J. J. Veselý, Vlast 13, 1896/97, s. 276; F. V. Vykoukal, Osvěta 1898, s. 920 ●; P.: ref. překl. G. Hauptmann, Světozor 33, 1898/99, s. 130; ● ref. V temných vírech: F. V. Vykoukal, Osvěta 1901, s. 163; F. V. Krejčí, Rozhledy 1901, s. 111; an., PL 1. 5. 1901 ●; F. Herites: Zapomenuté jubileum, Máj 2, 1903/04, s. 81; ● ref. Na rozhraní: an., Besedy lidu 16, 1907/08, s. 35, 47, 155; an., Čas 6, 13. a 20. 9. 1908; -il., Večerní LidN 25. 9. 1908; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 20. 10. 1908; -r., (R. J. Kronbauer), Hlas národa 25. 10. 1908; O. Theer, Čes. revue 2, 1908/09, s. 442; Ds. (J. D. Konrád), Máj 7, 1908/09, s. 460; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 16, 1908/09, s. 57; A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 9; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 9, 1908/09, s. 426; F. V. Vykoukal, Osvěta 1909, s. 262 ●; ● ref. Otřelá kolečka: -il., LidN 3. 11. 1912; A. Novák, NL 10. 11. 1912; -der. (V. Dresler), Venkov 27. 11. 1912; G. W. (Winter), PL 25. 12. 1912; Ant. Veselý, Čes. revue 6, 1912/13, s. 188; M. (V. Martínek), MŠIR 9, 1912/13, s. 72; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 84; F. Klobouk, Vlast 29, 1912/13, s. 276; F. Šubrt, tamtéž, s. 766; J. Stenhardt, MR 1912/13, sv. 26, s. 232; F. V. Vykoukal, Osvěta 1913, s. 144; K. Hikl, Přehled 12, 1913/14, s. 76

●; ● k sedmdesátinám: K. (R. J. Kronbauer), Máj 11, 1912/13, s. 602; V. Dyk, Samostatnost 20. 7. 1913; M. Hýsek, Naše doba 21, 1913/14, s. 297 a pokr.; V. Dresler, Osvěta 1914, s. 401 a pokr. ●; F. Novotný: Herojská klauzule v české próze, LF 1915, s. 277; ● ref. Přelud: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 586; P. F. (Fingal), Vzlet 1918, s. 285; -tr. (G. Winter), PL 4. 8. 1918; A. Novák, Venkov 10. 9. 1918; jv. (J. Vodák), LidN 18. 10. 1918; K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 69; V. Brtník, Kmen 2, 1918/19, s. 256 ●; ● ref. Bohatství: F. Götz, Lípa 2, 1918/19, s. 804; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 517; an., Besedy lidu 27, 1918/19, s. 193; j-, Osvěta 1919, s. 444; J. H. (Hora), PL 13. 7. 1919; M. Novotný, Cesta 2, 1919/20, s. 569; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 27, 1919/20, s. 58 ●; Dr. V. N. (Novák): ref. Když se Beneda vrátil do vlasti, Nové Čechy 5, 1921/22, s. 314; ● k osmdesátinám: an. (F. Páta), Světozor 23, 1922/23, s. 533; F. Sekanina, Zvon 23, 1922/23, s. 630; A. N. (Novák), LidN 22. 7. 1923; V. Martínek, Moravskoslezský deník 22. 7. 1923; M. Hýsek, Prager Presse 22. 7. 1923; Š. Jež, Tribuna 22. 7. 1923; V. D. (Dyk), Lumír 1923, s. 391; H. Malířová, RP 23. 7. 1923 (večerník); I. Olbracht, tamtéž → O umění a společnosti (1958); V. Brtník, Naše kniha 1923, s. 101 ●; M. Hýsek, Poslední desetiletí literární tvorby A. S., Lumír 1923, s. 506; vz. (V. Zelinka): ref. Stíny minulosti, Zápasy, Když hlad a válka zuřily, Zvon 25, 1924/25, s. 434; ● ref. Vzpomínky: J. O. Novotný, Cesta 8, 1925/26, s. 746 a pokr.; F. X. Šalda, Tvorba 1, 1925/26, s. 217 → KP 13 (1963); Dr. J. Sv. (Karník), Archa 1926, s. 488; K. Hoch, NL 9. 4. 1926; A. N. (Novák), LidN 18. 4. 1926; P. E. (Eisner), Prager Presse 5. 5. 1926; an. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 5. 1926; P. Fraenkl, NO 15. 8. 1926; J. Knap, Sever a Východ 1926, s. 157; Z. (J. Laichter), Naše doba 34, 1926/27, s. 318; A. Pražák, Naše věda 8, 1926/27, s. 61 ●; ● ref. Boj o Masaryka: Id. (V. Osvald), NO 28. 10. 1926; K. Š. (Štorch), RA 2, 1926/27, s. 96 ●; ● k pětadesátinám: H. Malířová, Lit. rozhledy 12, 1927/28, s. 301; G. (F. Götz), NO 22. 7. 1928; AMP. (A. M. Píša), PL 22. 7. 1928; -vñ- (M. Hýsek), Lumír 55, 1928/29, s. 186 ●; M. Hýsek: A. S. a Polsko, Slovanský přehled 1928, s. 750; an.: Nemocný A. S. (rozhovor s I. Olbracht), Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 241; J. Knap: O A. S., Venkov 30. 11. 1930; K. Augustin in 5. výr. zpráva čes. státního koedukačního ústavu učitelského v Čes. Budějovicích 1930/31; ● nekrology: J. Vodák, Čes. slovo 10. 10. 1931; A. N. (Novák), LidN 10. 10. 1931; V. Martínek, Moravskoslezský deník 10. 10. 1931 → Živné zdroje (1972); F. Götz, NO 10. 10. 1931; J. Nový, tamtéž; K. (F. V. Krejčí), PL 10. 10. 1931; P. E. (Eisner), Prager Presse 10. 10. 1931; an., RP 10. 10. 1931; V. Prokůpek, Venkov 10. 10. 1931; J. Fučík, Tvorba 1931, s. 647 → Stati o literatuře (1951); K. D., Samostatnost 1931, č. 42; F. X. Šalda, ŠZáp 4, 1931/32, s. 72 → Medailony (1941); jh. (J. Hora), LidN 5, 1930/31, č. 17 → Duch stále se rodící (1981); B. Koutník, Čin 3, 1931/32, s. 171; H. Malířová, tamtéž, s. 177; M. Majerová, tam-

těž, s. 287; B. Václavek, *Levá fronta* 2, 1931/32, s. 56 → *Literární studie a podobizny* (1962); M. Hýsek, *Lumír* 58, 1931/32, s. 68; B. Slavík, *Studentský časopis* 11, 1931/32, s. 80; V. Brtník, *Zvon* 32, 1931/32, s. 61 ●; J. Kvapil in *O čem vím* (1932); ● ref. O ševci Matoušovi a jeho přátelích: F. K. (Křelina), *Venkov* 17. 11. 1932; M. Hýsek, *Panoráma* 10, 1932/33, s. 154; J. W. (Weil), *Tvorba* 1933, s. 29 ●; ● k 90. výr. nar.: H. Malířová, *Panoráma* 10, 1932/33, s. 82; A. Chaloupka, *Venkov* 22. 7. 1933 ●; J. Knap: Jičínské gymnázium českému písemnictví, *Památník Lepařova gymnázia v Jičíně* (1933, s. 194); H. Malířová in A. S.: *Dílo* (1936); M. Hýsek: *Masaryk o Záboji* A. S., *Venkov* 21. 9. 1937 + in A. S.: *Záboj* (1937); ● ref. *Záboj*: A. N. (Novák), *LidN* 4. 10. 1937; jšr (J. Šnobl), *Čes. osvěta* 34, 1937/38, s. 87; K. P. (Polák), *PL* 8. 1. 1938; F. Šimek, *Střední škola* 1939, s. 103 ●; I. Olbracht: *Blouznivci našich hor a jejich modernizace*, in A. S.: *Z Blouznivců našich hor* (1940) → *O umění a společnosti* (1958); J. Kunc: *Spisovatel A. S. a čeští mediáni*, *ELK* 1940, č. 8; jšk (J. Š. Kvapil): k 100. výr. nar., *LidN* 22. 7. 1943; V. Větrovský: A. S., *Horské prameny* 2, 1945/46, s. 122; L. Lukáš: *Na okraj S. Blouznivců našich hor*, *Beseda* 3, 1945/46, s. 319 a 333 (i sep. 1947); M. Szykowski in *Polski romantyzm v českém životě duchovném* (Poznaň 1947, zvláště s. 246, 311) + *Julius Słowacki v české literatuře*, *Slavia* 18, 1947/48, s. 343; A. M. Píša in *Národní umělec Ivan Olbracht* (1949); F. Jílek in A. S.: *O ševci Matoušovi a jeho přátelích* (1948); I. Olbracht in A. S.: *O ševci Matoušovi a jeho přátelích* (1950) → *Pryč s legendami* (1961); M. Jungmann: *Živý odkaz A. S.*, *LidN* 9. 10. 1951; J. B. Novák: A. Kotík a A. S. na krakovském gymnáziu, *Slovesná věda* 1952, s. 137; ● k 110. výr. nar.: Z. Čermák, *Obra-na lidu* 22. 7. 1953; L. Lantová, *RP* 22. 7. 1953; V. Ržounek, *Literatura ve škole* 1953, č. 1 ●; M. Janoušková: A. S. a Rusko, *Sovětská literatura* 1955, s. 597; M. Pohorský in A. S.: *Blouznivci našich hor* (1955); J. Nečas: *Neznámé S. drama*, *ČLit* 1956, s. 356 (k tomu C. M. Metelka, *LD* 16. 1. 1957); L. Lantová in A. S.: *Nedokončený obraz* (1956); Z. Pešat in A. S.: *Na rozhraní* (1957); J. Krejčíř: A. S. a jeho pobyt v Mohelnici, sb. *Severní Morava* 1957, s. 1 (k tomu dovětek J. Skutil, tamtéž 1958, s. 59); M. Pohorský in A. S.: *V temných vírech* (1958); I. Olbracht: *Z dopisu A. Staškovi o románu V temných vírech*, in *O umění a společnosti* (1958); M. Pohorský in A. S.: *Dozvuky* (1960); Z. Tyl in A. S.: *O ševci Matoušovi a jeho přátelích* (1961); M. Pohorský in A. S.: *Verše a povídky* (1962); ● k 120. výr. nar.: A. Haman, *Kulturněpolitický kalendář* 1963, s. 250; Z. Pešat, *LitN* 1963, č. 29 ●; J. Wagner: S. a Olbracht v dopisech Antonína Zemana, *Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist.*, 1963, s. 49; J. Pelikán: *Polonofilství A. S.*, *SPFF Brno* 13, ř. D – lit. vědná, 1964, č. 11; M. Pohorský in A. S.: *Ze vzpomínek* (1964); J. Pospíšil: *Objev S. rukopisů*, *Pochodeň* 2. 2. 1967; J. Janáčková: *Obrisy společenství*, in *Český román sklonku 19. století* (1967, s. 156); L. Lantová in A. S.: *O ševci Matoušovi a jeho přáte-*

lích (1972); F. Cuřín: *K charakteristice jazyka A. S.*, *NŘ* 1972, s. 159; J. Śližiński: *Związki A. S. z Polską*, *Slavia* 1973, s. 188; J. Janáčková in A. S.: *Povídky z hor* (1974); R. Pytlík: *S. pokus o ideologického hrdinu*, *ČLit* 1974, s. 388 → *Sedmdkrát o próze* (1978); (vn) (L. Vacina): *Cesty na východ* (A. S.), *Pochodeň* 1. 7. 1977; J. Wenig: *Kde odpočívá A. S.*, *Naše rodina* 1978, č. 29; E. Macek in A. S.: *Spoutaní* (1981) + *Iniciátor, který stál stranou*, *ČLit* 1981, s. 41; J. Víšková in A. Zeman: *Stanovské kořeny* (1984); V. Ržounek: *Tvorba a dějinná zkušenost v románu O ševci Matoušovi a jeho přátelích* od A. S., *Postavy a dílo* 1, *AUC Praha. Philologica Monographia* č. 93, 1986 (1987, s. 111); an. (J. Med): A. S.: *Z doby táborů*, *ČLit* 1989, s. 250; M. Honzíková: A. S. a Vilém Mrštík, *Dvě cesty na Rus*, *Bulletin ruského jazyka a literatury* 1993, s. 137; J. Křížek: *Trvající odkaz*, *Haló noviny* 27. 7. 1993; R. Sak: *Dva gentlemani* (A. S. a F. L. Rieger), sb. *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 8 (1995, s. 70); F. Štícha: *Odkazovací zájmeno ten v české literatuře*, zejména u A. S., *NŘ* 2000, s. 253; V. Novotný: *Z literárních poutí na Rus*, *Aluze* 2000, č. 3 → *Problémy a příběhy* (2001); A. Haman: *Románová postava jako individuum, typ a symbol*, *Čes. jazyk a literatura* 51, 2000/01, č. 3–4.

bd

Státní nakladatelství

Působnost 1920–1950

Státem zřízený a kontrolovaný nakladatelský, tiskařský a distribuční podnik zaměřený na učebnice, učební pomůcky, příručky, školní předpisy a formuláře, působící již od konce 18. století jako c. k. školní knihosklad; záhy po vzniku samostatného Československa pod novým názvem rozšířil původní ediční program i na školní četbu, beletrii pro mládež, literární a hudební vědu a populárně-naučnou literaturu.

Školní komise pro Čechy, zřízená za tereziánských školských reforem, získala dekretem dvorské kanceláře z 1775 právo tisknout některé školní knihy a učební pomůcky pro triviální školy. Spravována byla zprvu ředitelem normální školy bez vlastní tiskařské základny. Dekretem Marie Terezie z 1776 převzala bývalou jezuitskou tiskárnu v Klementinu, která 1777 získala právo samostatného tisku a prodeje (skladu) učebnic a pomůcek pro triviální školy v němčině i v češtině a postupně rozšiřovala produkci i na další učebnice, metodické příručky, předpisy a školské zákony. Podnik, postupně konstituovaný jako K. k. Schulbuchverlag – C. k. školní knihosklad, působil

na fondovém principu s vlastní správou, rozpočtem a účtováním; z výtěžku produkce byla část učebnic rozdělována zdarma nemajetným žákům. Jeho struktura i řízení procházely častými reorganizacemi v závislosti na změnách školských zákonů a předpisů. Podléhal střídavě církevnímu a světskému doзору i zemským a centrálním institucím. Od konce 80. let 19. století byl podřízen ústřednímu ředitelství c. k. školních knihoskladů ve Vídni, zášahem H. Jirečka z vídeňského ministerstva kultu a vyučování si však zachoval určitou samostatnost. 1901 získal vlastní budovu (reprezentační novostavbu podle návrhu V. Beneše). Po vzniku Československa 1918 byl jako nevýdělečný podnik fondového založení podřízen správě ministerstva školství a národní osvěty. Vymezení jeho podřízenosti ministerstvu i kompetencí vedoucích pracovníků (zprvu jej vedl v různé míře pověřený dlouholetý pracovník knihoskladu B. Jireček, později J. Kepl) však zůstalo nadále nevyjasněno a trvale komplikovalo jeho řízení. Od června 1919 působil pod názvem Státní školní knihosklad, v červnu 1920 získal definitivní název *Státní nakladatelství*, s pověřením zajišťovat základní učebnice pro celé území Československé republiky. Vydával je v češtině, slovenštině, maďarštině, němčině, polštině, rumunštině a rusínštině. Již počátkem 1920 byla zřízena jeho filiálka v Bratislavě, která později rozvíjela samostatnou produkci učebnic i doplňkové a mimoškolní četby ve slovenštině, později též filiálka v Brně. Od 20. let směřovaly rozsáhlé investice do výstavby nové budovy v Bratislavě, později do modernizace tiskárny a dostavby areálu v Praze. Za první republiky rozšiřovalo nakladatelství, disponující vlastní dobře vybavenou tiskárnou, svůj ediční program nad rámec učebnic a školních pomůcek a zejména knižnicemi beletrie pro mládež a populárně-naučné literatury úspěšně konkurovalo jiným nakladatelstvím s podobným edičním programem. Bezvýsledné stížnosti tiskařských a knihkupecko-nakladatelských stavovských organizací poukazovaly jak na skrytou státní účast v podniku, která zakládala podobně jako v případě nakladatelské a vydavatelské společnosti Orbis nerovné konkurenční podmínky pro soukromé firmy, tak na monopolní využívání škol k distribuci publikací nakladatelství. Polemické kampaně v tisku kritizovaly i ne hospodárné řízení. V září 1939 po osamostatnění slo-

venské pobočky změnil podnik název na *Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu* (*Schulverlaganstalt für Böhmen und Mähren*) a od 1942 byl podřízen německé okupační správě (v čele s generálním ředitelem Orbisu F. Rudlem) s úkolem přispívat ke germanizaci českého školství. V květnu 1945 se vrátil k původnímu názvu Státní nakladatelství. Jeho správou byl pověřen pracovník literárně-pedagogického oddělení J. Hostáň (1948 potvrzen ve funkci vrchního ředitele). Po únoru 1948 byla do podniku postupně včleňována (zprvu jako samostatná oddělení) další nakladatelství zaměřená na učebnice. 1950 změnil název na *Státní nakladatelství učebnic* a ztratil tiskařskou základnu, 1. 1. 1952 bylo k S. n. přičleněno Dědictví Komenského a podnik byl reorganizován na Státní pedagogické nakladatelství jako středisko vydávání veškerých učebnic a pedagogické literatury. – Expedice a prodej školních knih byly zprvu na Malé Straně v Thunovské ul., od 1783 na Starém Městě čp. 291 (Bartolomějská 11), tiskárna sídlila od 1776 na Starém Městě čp. 190 (Klementinum, vchod z Karlovy ul. 1). Od 1871 sídlil podnik v čp. 292 (Konviktská ul., zbořeno), od 1901 v Praze-Novém Městě čp. 126 (Ostrovní 30), později též v čp. 154 a 155 (Opatovická ul.). Pobočka v Bratislavě sídlila nejprve v Dunajské ul. 33, pak v Grösslingově 117, pobočka v Brně ve Františkánské 4, později v Sasínkově 5.

Vývoj české literatury ovlivnil školní knihosklad svou produkcí, omezenou na školní učebnice, cvičebnice, atlasy, mapy, organizační předpisy, učební osnovy, věstníky, školní a kázeňské řády, jen zprostředkovaně. O jazykovou správnost přeložených učebnic pečoval během svého působení v knihoskladu 1777–1813 F. J. Tomsa, který též prosazoval zavedení latinky do českých učebnic (definitivně byl švabach nahrazen latinkou rozhodnutím českého místodržitelství z 18. 10. 1851) a poskytl dobře vybavenou tiskárnu knihoskladu k tisku populárně-naučných spisů. Vycházely v něm i původní české slabikáře K. A. Vinařického, od 70. let 19. století čítanky J. Šťastného, J. Lepaře a J. Sokola, od konce 19. století čítanky J. Jursy a populární Slabikář pro školy obecné A. Frumara a J. Jursy s obrázky M. Alše. Protože však byl knihosklad vyloučen z možnosti přijímat alternativní učebnice, zůstal později jako reprezentant školské politiky rakouského státu mimo hlavní proud moderní české pedagogiky, jejíž před-

stavitelé uplatňovali svou tvorbu v svépomocných nakladatelstvích Dědictví Komenského, Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého a v soukromých nakladatelstvích odborné literatury. – Po 1918 přerostly předchozí ojedinělé pokusy rozšířit produkci knihoskladu z učebnic na vlastivědnou literaturu pro mládež (např. F. J. Čechetka: Na středním Polabí, b. d., 1913) v systematický program edic beletrie pro mládež, doplňkové a cizojazyčné četby i osvětových a populárně-naučných publikací, určených nejen učitelům a rodičům, ale i nejširší veřejnosti. Od počátku jej rozvíjelo zejména nově založené literárně-pedagogické oddělení (též s názvem literární odbor), jehož vedoucí (1921–29 J. Kožíšek, později J. Folprecht a J. Hořejš) přizvali ke spolupráci široký okruh literárních vědců i spisovatelů. V beletristické knižnici *Sad* (1923–49, 103 sv., red. 1923–33 V. F. Suk, 1934–37 J. Hostáň, sv. 86, 92 a 93 nezjišť.), určené všem věkovým kategoriím dětských čtenářů, vycházely drobné prózy, řídkěji verše, vzpomínky, cestopisy a životopisy příkladných osobností i regionálně zakotvené pohádky (J. Š. Baar, J. Baum, B. Beneš Buchlovan, M. Calma, K. Dolénková, B. M. Eliášová, F. Homolka, J. Honner, J. Hořejš, K. Hovorka, A. Jenne, J. Kořenský, J. Kožíšek, J. Kudela, T. Meinecková, F. Omelka, G. R. Opočenský, A. Osička, J. Petrus, F. Pražák, G. Preissová, J. Prchal, J. Průcha, A. Řeháková, H. Sedláček, K. Sellner, A. Šrámek, J. Toucová-Mettlerová, V. Valenta-Alfa, R. F. Vojíř, O. Votočková-Lauermannová, F. Wenig aj.). Od konce 30. let převládla v edici česká a slovenská klasická díla v úpravách pro mládež (důsledek politicky motivovaného příklonu k tradici), po 1945 dobová válečná tematika. Žánrově i věkově rovněž nevyhraněnou skladbu titulů (mj. výbor z publicistiky K. Havlíčka Borovského, příručku J. S. Gutha-Jarkovského, pohádky B. Němcové i z *Tisíce a jedné noci*) přinesla knižnice *Pramen četby* (řada 1, 1933, 10 sv., red. F. Pražák). J. Hostáň (spolupracoval A. Sturm) pořádal sérii ilustrovaných zábavně-vzdělávacích svazeků *Naučná četba* (1931–39, asi 28 nečisl. sv.), teprve dodatečně prezentovaných jako ediční řada. Knižnice *Česká četba* (1943–44, 7 sv.; jiné tituly 1948–49, 9 sv., red. J. Kubišta, sv. 5 a 8 nezjišť.) a *Souvislá četba pro střední školy* (1949, 3 nečisl. sv.) zajišťovaly převážně povinnou a doporučovanou českou literaturu. Mimo edice vycházela zejména be-

letrie autorů v nakladatelství vydávaných čítanek (J. Kožíšek, F. Flos, B. Tožička aj.). Trídílný výbor J. Polívky z ruských pohádek obsahovala mj. *Slovanská knihovna* (1924–25, 5 sv.). Ryze naučnou funkci měla beletristická vydání cizojazyčné školní a doplňkové četby v originálech i v překladech z literatur německé, francouzské i slovanských. V koprodukcí s nakladatelstvím Sfinx vydalo S. n. reprezentační desetisvazkový Výbor z krásné prózy československé (1931–32; s částmi Česká próza, Slovenská próza a Němci v českých zemích), který zahrnul autory od 30. let 19. století do přítomnosti. Za vrchní redakce K. Sezimy na něm spolupracovali P. Bujnák, P. Eisner a Ant. Veselý, kteří spolu s A. Novákem napsali i vstupní stati. 1936 převzalo nakladatelství od likvidované firmy J. Otto Sebrané spisy A. Jiráska (47 sv.) a dotiskovalo rozebrané svazky; projektovaná desetisvazková řada dodatků zůstala torzem (sv. 48–52, Dodatková řada 1–5, 1940–43, red. F. Páta). Tým spolupracovníků z řad literárních vědců, jazykovědců, filozofů i spisovatelů zařadil program nejvýznamnější, nejen mládeži určené knižnice nakladatelství *Kytice* (1930–40, 27 sv., red. H. Siebenschlein a P. Sula, od sv. 25 red. neuveden). S podnázvem Výbor z poezie a prózy pro školu i veřejnost soustředila díla české i světové klasiky (F. L. Čelakovský, K. J. Erben, K. H. Mácha, B. Němcová, J. Neruda, J. K. Tyl; F. M. Dostojevskij, W. Shakespeare), výbory z beletristické, kritické i publicistické tvorby jednotlivých autorů (K. Čapek, F. M. Dostojevskij, J. W. Goethe, J. Neruda, T. Nováková, J. Pekař, F. X. Šalda, J. K. Tyl, J. Vrchlický), tematické a generační antologie i výbory z národních literatur. Svazky edičně připravovali a komentáři doprovodili J. Albrecht, J. Fischer, O. Fischer, J. Folprecht, A. Grund, J. Hora, M. Hýsek, F. Chudoba, Z. Kalista, J. Knap, M. Majerová, J. Mukařovský, A. Novák, G. Pallas, K. Polák, H. Siebenschlein, P. Sula a L. N. Zvěřina, vlastní literárněhistorické články v edici publikovali F. Götz a M. Weingart, proslovy A. Novák, pojednání o současné poezii J. Hora a próze J. Knap. Čeští germanisté (O. Fischer, J. Janko, V. Jirátko, A. Kraus, J. Krejčí, A. Novák, H. Siebenschlein), převážně spolupracovníci nakladatelství, v ní k 100. výročí básníkovy smrti vydali Goethův sborník (1932). Do knižnice *Sbírka monografií* (1936–41, 4 sv., red. Š. Jež) přispěli populárními studiemi A. Pražák

o K. H. Máchovi, F. Götz o F. X. Šaldovi, F. Seikanina o P. Bezručovi a Z. Kalista o J. Pekařovi. Volnou řadu ilustrovaných brožurek o významných osobnostech a též o českých spisovatelích (od 1931, red. A. Sturm) naplňovali A. Sturm (Alois Jirásek, 1931; Svatopluk Čech, 1933), A. Pražák (Jaroslav Vrchlický, 1933), P. Sula (Jan Neruda, 1934), J. Ošmera (Josef Kajetán Tyl, 1935; Karel Hynek Mácha, 1936; Otokar Březina, 1937; Jan Herben, 1937; Božena Němcová, 1938; Karel Jaromír Erben, 1939). K jejich popularizování přispívala také série podobizen *Naše hlavy* (1934–38). Rozsáhlé jazykovědné dílo *Příruční slovník jazyka českého* (v nakladatelství 1935–48, díl 1–4/2) pokračovalo ve Státním nakladatelství učebnic (díl 5 do 1951) a dokončeno bylo ve Státním pedagogickém nakladatelství (díly 6–8, 1951–57). Odbornou pedagogickou i metodickou literaturu soustředily edice *Knihovna rodičů* (1931–38, 24 sv., red. S. Racek), *Osnovy a praxe* (1931–47, 45 sv., red. F. Pražák aj.), *Nová škola v praxi* (1933–38, 5 sv., red. S. Vrána) a *Z okrajů školské a osvětové správy* (1935–37, 3 sv.). Historické i současné osobnosti vytvářené československé státní tradice představila knižnice *Naše světla* (1920–29, 9 sv., red. J. Kožíšek, pak J. Folprecht). Již zcela mimo původní zaměření nakladatelství směřovaly edice studií a populárních příruček z různých oblastí společenských, přírodních i technických věd: *Občanská knihovna* (1919–39, 101 sv., red. F. V. Krejčí, od 1936, sv. 96, A. Matula) obsahovala drobnější studie politické (též ústavní listinu), historické, literárněvědné i hudebněvědné (M. Hýsek: Alois Jirásek, přehled literatury pro knihovníky J. Staňka, H. Doležil: Bedřich Smetana). Obdobný ráz i autorskou strukturu měla i knižnice *Knihy pro každého* (1922–36, 50 sv., red. mj. K. Velemínský) s několika výbory z J. A. Komenského, K. Havlíčka Borovského, T. G. Masaryka i E. Beneše, reedicemi Masarykových spisů, pracemi o odboji a též s častějšími průhledy do přírodních věd. Edice *Jiskry* (1930–38, 20 sv., red. mj. A. Rosa a J. Voženilek) pak přinesla popularizující příručky z techniky a ojediněle i z hudební vědy (J. Kříčka). V jednodušší struktuře slovenských knižnic se pedagogické literatuře věnovala *Knižnica Našej školy* (1926–38, 26 sv., red. F. Písecký), původní i přeložené beletrii i naučné literatuře pro mládež *Papršleky* (1929–38, 26 sv.) a vlastivědné literatuře *Poznajme svoju vlasť* (1935–38,

6 sv., red. M. Šimko). – Mezi periodiky převážovaly osvětové, pedagogické, výukové a vlastivědné časopisy a oborové informační věstníky, přičemž řadu titulů převzalo nakladatelství od jiných vydavatelů jen z administrativních a organizačních důvodů. Beletristický časopis *Studánka* (podtitul *Čtení pro děti* od devíti do jedenácti let) vycházel 1947/48–48/49 (roč. 1–2). Redigoval jej M. Macháček s redakční radou. Verši a prózami přispěli mj. V. Cinybulk, F. Halas, J. Hiršal, J. Honner, J. Hořejš, J. Hostáň, J. Knob, M. Macháček, J. Mareš, J. Petrus, J. Spilka, J. Týml. – Součástí produkce nakladatelství byly i podobizny národních buditelů a dalších významných osobností, vlastivědné obrazy, reprodukce malířských děl, pohlednice, atlasy, nástěnné mapy. Beletrii i naučnou literaturu pro mládež ilustrovali mj. P. Dillinger, F. Hlavica, F. Ketzek, R. Lander, O. Matoušek, A. Moravec, A. Morávek, K. Müller, O. Sekora, R. Vejrych, B. Vejrychová-Solarová.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: Sad (1923–49); Slovanská knihovna (1924–25); Slavische Lektüre für Schulgebrauch und Übungszwecke (1925–27); Hudební knihovna (1929–31); Deutsche Lektüre (1929–36); Papršleky (1929–38); Kytice (1930–40); Umění v obrazech (reprodukce, 1931–33); Naučná četba (1931–39); Pramen četby (1933); Lectures françaises (1933–39); Deutsche Lesestoffe für českische Schüler (1933–40); Sbírka monografií (1936–41); Česká četba (1943–44, 1948–49); Souvislá četba pro střední školy (1949). – *Ostatní*: Občanská knihovna (1919–39); Naše světla (1920–29); Knihy pro každého (1922–36); Knižnica Našej školy (1926–38); Jiskry (1930–38); Knihovna rodičů (1931–38); Osnovy a praxe (1931–47); Nová škola v praxi (1933–38); Naše hlavy (podobizny, 1934–38); Z okrajů školské a osvětové správy (1935–37); Poznajme svoju vlasť (1935–38). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři*: Alois Jirásek. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: V. F. Suk, O. Pospíšil: Dětská literatura česká (1924); an.: V tiskárně Státního nakladatelství v prvním období jejího trvání (aktovka, 1925); Výbor z krásné prózy československé 1–10 (1931–32); Goethův sborník (1932); E. Štorch: Bronzový poklad (1932) + Volání rodu (1934); Příruční slovník jazyka českého 1–4/2 (1935–48); J. Frey: Literární místopis Země české a moravskoslezské (1938); F. Jungbauer: Josef Kožíšek, básník-učitel (1938). ■ PERIODIKA: Naše Praha (1924–30); Monatsschrift für Bürgerkunde und staatsbürgerliche Erziehung (1924–38); Časopis pro občanskou nauku a výchovu (1924–35), pokr. Časopis pro občanskou a brannou výchovu (1936–39), pokr. Časopis pro občanskou nauku a výchovu (1939), pokr. Časopis pro občanskou a tělesnou výchovu (1940), pokr. Časopis pro školní výchovu (1940–43); Česká

osvěta (1924–42, 1946–48; 1924–42 s příl. Film a dia-
pozitiv v osvětové práci a ve škole); Věstník peda-
gogický (1926–43); Hudba a škola (1928–33); Mla-
dý svět (1929–45; 1941 s příl. Příloha Mladého
světa); Naše republika (1930–39), pokr. Český do-
mov (1939–42); Věstník živnostenských pokračova-
cích škol (1931–43), pokr. Věstník učňovských škol
(1943–45), pokr. Učňovská škola (1945–46), pokr.
Učeň a škola (1947–48); Rodiče a škola (1931–45);
Československý kreslíř (1932–39), pokr. Český kres-
líř (1939–43); Naše noviny (1933–44); Věstník Stát-
ního nakladatelství (nakl. časopis, 1934–39), pokr.
Věstník Školního nakladatelství pro Čechy a Moravu
(1939–42), pokr. Mitteilungen der Schulverlagsan-
stalt für Böhmen und Mähren – Zprávy ze Školního
nakladatelství pro Čechy a Moravu (1943–44), pokr.
Věstník Státního nakladatelství (1945–50), pokr.
Věstník Státního nakladatelství učebnic (1950–51);
Jugendzeitung (1936–40); Paedagogische Rund-
schau (1937–38); Zprávy památkové péče (1937–42,
1947–50); Mitteilungen der Staatlichen Verlagsanstalt
(1938–39); Wir lernen Deutsch (1942–45); Der Erzie-
her in Böhmen und Mähren (1943–45); Vychovatel
v Čechách a na Moravě (1943–45); V nový život (zá-
vodní časopis, 1945–48); Český domov (1945–49);
Iskra (1945–49); Mladý hlas (1945–50; do 1949 s příl.
Sedmhlásek); Politická výchova (1945), pokr. Ob-
čanská výchova (1946–48), pokr. Společenské nauky
ve škole (1948–51); Rodinná výchova (1945–50); Lid
(1946); Rukovodstvo dlja učitelej (1946); Lidová
knihovna (1946–48); Učňovské noviny (1946–49);
Ochrana přírody (1946–50); Pedagogická revue
(1946–50); Vpered (1946–50); Karavana (1947–49);
Studánka (1947–49); Péče o mládež (1948). ■

BIBLIOGRAFIE: Literární oznamovatel S. n. pro
škol. rok 1922/23 – ...1930/31, pokr. Seznam (Lite-
rární oznamovatel) S. n. pro škol. rok 1931/32 –
...1938/39; Čtení pro mládež ze S. n. (1938). ■ LITE-
RATURA: an.: Právní základy S. n. (1938); V. Walter:
S. n. v Praze (1947); B. Balajka, V. Michovský: Z mi-
nulosti Státního pedagogického nakladatelství v Pra-
ze (1966); K. Polák: Třemi stoletími (1968). ■● disku-
se o oprávněnosti S. n.: H., Lit. rozhledy 10, 1925/26,
s. 219; an., tamtéž s. 257 a 295; A. N. (Novák), LidN
7. 2. 1926; an., PL 7. 2. 1926 ●; V. Walter: Idea nakla-
datelské a sociální činnosti, sb. Knižní kultura doby
staré i nové (1926, s. 209); J. Kubíček: Mimostavovské
podnikání v oboru knihkupeckém a nakladatelském
v Československé republice, sb. První týden české
knihy a sjezd Svazu knihkupeců a nakladatelů Re-
publiky československé v Praze (1927, s. 144); Š. J.
(Jež): Padesátka dr. Josefa Folprechta (literárního
ředitel), Samostatnost 1929, č. 15; an.: Revize do
státního nakladatelství, Venkov 15. 12. 1937; V. Lip-
ský: Státní „socialismus“ ve S. n., Venkov 24. 12. 1938;
jr. (V. H. Jarka): Má existovati S. n.?, NL 26. 1. 1939;
F. Paur: S. n. za války, NO 12. 7. 1946; 7. J. Hostáň: No-
vé S. n., LidN 17. 4. 1949; ● 200 let Státního pedago-
gického nakladatelství: J. Janovský, Společenské vě-

dy ve škole 31, 1974/75, s. 303; E. Strnad, Komenský
99, 1974/75, s. 586 ●; V. Michovský: Dvě století peda-
gogického nakladatelství. S. n. 1918–1945, Typografia
1976, s. 63 + Pedagogické nakladatelství po roce
1945, tamtéž, s. 104 + Podíl na rozvoji socialistické
školy, tamtéž, s. 301; A. Skwarlová: Příspěvek k ději-
nám S. n. a jeho knihovny, Sborník NM v Praze, ř. C –
lit. hist., 1987 (1990), s. 43.

az

Kristian Stefan

* 7. 12. 1819 Jičín

† 16. 1. 1892 Hradec Králové

Překladatel beletrie z mnoha evropských jazyků
(mj. ze španělštiny, italštiny, srbochorvatštiny, ruštiny
a polštiny), účastník revolučního dění roku 1848, pe-
dagog, publicista.

V matrice zapsán Christian Johann Stephan;
ojediněle psán Štefan. – Pocházel z chudých
poměrů. Studoval na gymnáziu v Jičíně (žák
S. K. Macháčka a F. Šíra) a od 1837 na tzv. filo-
zofii v Praze; věnoval se cizím jazykům, ještě
na gymnáziu italštině, pak hlavně francouzšti-
ně, španělštině a srbochorvatštině. 1838 začal
studovat medicínu, kterou po třech letech pro
hmotné důvody opustil a rozhodl se pro peda-
gogickou dráhu, zprvu jako soukromý vycho-
vatel (později dosáhl aprobační pro gymnázia).
Prátele se s V. Hankou a V. Vávrou Haštalským,
1845 založil na Smíchově po vzoru K. Amerlin-
ga nedělní školu, kde přednášel fyziku, náro-
dopis, historii, zeměpis aj. V revolučním roce
1848 se hlásil k zásadám radikálně-demokra-
tické strany (člen Repealu), stal se desátníkem
a členem čestného soudu Svornosti, byl spolu-
zakladatelem Lípy slovanské a působil jako
její tajemník, v době Sabinova zatčení na čas
redigoval Včelu. 1849 byl jmenován suplentem
klasické filologie a českého jazyka na novo-
městském gymnáziu, ale ještě t. r. byl přeložen
do Mladé Boleslavi; stejně jako dříve v Praze
se tu podílel na vlasteneckém dění. 1850 se
vrátil do Prahy, 1851 odešel na gymnázium do
Hradce Král. (1857 se stal profesorem). Inten-
zivně se věnoval kulturní a vlastenecké práci
ve výborech různých spolků (1852 např. pod-
pořil činnost Moravské nár. jednoty), v 60. le-
tech byl iniciátorem místního ochotnického di-
vadla, jež pak podporoval i hmotně. Působil
jako člen městského zastupitelstva a 1867 byl

zvolen (za města Hradec Král., Jaroměř, Josef) do zemského sněmu; vzápětí podepsal protest českých opozičních poslanců proti způsobu voleb do říšské rady a v důsledku toho byl zbaven učitelského místa. Městským zastupitelstvem byl pak pověřen zapisováním královéhradeckých pamětí, pokoušel se též o soukromé vyučování. 1869 mu bylo uděleno měšťanství Hradec Král. a město jej pak jmenovalo ředitelem vyšší dívčí školy, přeměněné nedlouho poté na školu měšťanskou. Pohřben byl na hradeckém hřbitově v Pouchově.

Koncem 30. let začal S. publikovat v Čes. včele za redakce J. N. Štěpánka a stal se jejím předním přispěvatelem; 1842 zde uveřejnil pod titulem *Z básní Kristiana Jičínského* milostnou poezii (později psal jen příležitostné verše i drobné zprávy pro společenské besedy v Praze, *Mladé Boleslavi* i *Hradci Král.*), především však vyplňoval řadu čísel překlady písní, pověstí, povídek a rozsáhlejších próz hlavně z polštiny, ruštiny, italštiny a 1844 i z angličtiny. Obdobně zaměřené překlady publikoval ve 40. letech i jinde, zejména v časopisu *Květy*, v 50. letech se jeho hlavní tribunou stal *Mikováčův Lumír*, v němž uváděl vedle literatury ruské, francouzské a italské i ukázky ze srbochorvatské (R. Razlag) a ukrajinské literatury. Knižně debutoval 1845 překladem ve své době oceňované sbírky povídek F. Soaveho. Ve volbě překládaných textů v časopisech i v knižních vydáních projevoval S. značnou literární orientovanost. Z jednotlivých národních literatur své doby uváděl často autory a díla výrazně dokumentující jejich vývojové směřování i současný stav (B. Atanacković, P. A. Kuliš, V. A. Sollogub aj.); k nejvýznamnějším S. překladům ze 40. let patřily tři povídky N. V. Gologa a Puškinova *Kapitánova dcera*. Trvalý zájem, který věnoval S. španělské literatuře, vyvrcholil překladem 2. dílu Cervantesova *Dona Quijota* (1. díl přel. J. B. Pichl); po letech práce vyšel (s ilustracemi K. Purkyně) 1868. – Ojedinelý překlad z latiny (Cornelius Nepos) souvisel se S. pedagogickým povoláním; v rukopisu zůstaly překlady E. von Schenk: *Rodina barcelonská*, G. B. Bolza: *Bajky*, P. C. Tacitus: *Agricola*.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: B. Kranz, J. B. Krána, J. B. Kranz, J. B. Krása, Jiří Miloslavský, K. Jičínský, Kristian Jičínský, K. Věnecký, Věnecký; Kr. St., K. St., K. St-n, K. Št. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1845); Čes. včela, pokr. Včela (1838, 1842–44, 1848–49; 1842

Z básní Kristiana Jičínského); *Květy* (1843–47; 1847 mj. překl. K. P. Masalskij: *Hranice roku 1616*); *Květy* (1872); Lit. příloha ku *Věnci* (1844); *Lípa slovanská*, pokr. *Noviny Lípy slovanské* (1849); *Lumír* (1850–55); *Orlice* (Hradec Král.); *Ost und West* (1845, zejména příl. Prag); *Památky archeologické* (1858); sb. *Pomněnky na Jaroměř* (1861, P. Ne-li s Mínou, s žádnou jinou); *Posel ze Sušice* (1886); *Poutník* (1846–47); *Pražský večerní list* (1848–49); *Tábor* (1869, 1879); – posmrtně: ant. *Píseň o nosu* (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: F. Soave: *Povídky pro mládež* dospělejší 1, 2 (1845, 1846); P. A. Kuliš: *Michal Čarňšenko aneb Malá Rus před osmdesáti lety* 1, 2 (1847); N. V. Gogol: *Kyjevští školáci* (b. d., 1847) + *Něvský prospekt* (b. d., 1847) + *Podobizna* (b. d., 1847); A. S. Puškin: *Kapitánova dcera* (1847); L. Scrabelli: *Povídky pro mladé i dospělé* (1847); M. N. Zagoskin: *Jiří Miloslavský aneb Rusové roku 1612* 1, 2 (1850, 1851); Cornelius Nepos: *Životopisy znamenitých vůdcův vojenských* (1851); V. A. Sollogub: *Tarantas. Pověstné dojmy* (1853); B. Atanacković: *Dvě modly* (1862); S. Pellico: *O povinnostech člověka* (1863); P. Calderón de la Barca: *Lékař své cti* (1866); E. F. Ch. von Bojesen, J. Hoffa: *Rukověť římských starožitností se stručnou historií římské literatury* (1868); M. Cervantes y Saavedra: *Don Quijote de la Mancha* 2 (1868); *Drobné kvítí. Na luzích španělské literatury* (1884). – *Ostatní práce*: Hradec nad Labem (1872); Jeho císařské a královské apoštolské Veličenství František Josef I. dne 9. června 1880 v tovarně hudebních nástrojů V. F. Červený a synové v Hradci Králové (1881). ■ SCÉNICKÝ. *Překlad*: A. Kotzebue: *Hrabata Zvukovští aneb Otec jako syn* (1853; hráno též s tit. Oba Klinsbergové). ■ REDIGOVAL *časopis*: *Včela* (1848, č. 64–79). ■

LITERATURA: Fr. D. (Doucha): ref. překl. L. Scrabelli, *Květy* 1847, s. 239; an.: ref. překl. Cornelius Nepos, *Vesna* (Videň) 1851, s. 482, 489; an.: K. S., *Světotozor* 1883, s. 522; ● nekrology: an., *Světotozor* 1892, s. 120; J. L. Turnovský, *Osvěta* 1892, s. 173; an., *Zlatá Praha* 1892, s. 120; an., *Lit. listy* 1892, s. 98, 101; an., *Krakonoš* 1892, č. 3 ●; F. Strejček in *Jak se probouzel Mladá Boleslav* (1929, s. 91); J. Plch in *Souhvězdí domova. O životě a díle básníků a spisovatelů Českého ráje* (1960, s. 123); M. Uličný: *Nejstarší překlady a adaptace Dona Quijota*, sb. *Don Quijote v proměnách času a prostoru* (2005).

mhs

Ladislav Stehlík

* 26. 6. 1908 *Bělčice u Blatné*

† 11. 9. 1987 *Praha*

Básník, autor lyrických próz, knih pro děti. Ve své kultivované melodické lyrice byl inspirován jednak krajinou a osudy vesnických obyvatel jižních Čech,

jednak hodnotami domácí kulturní tradice; krajina cítěná jako kulturní i přírodní fenomén se mu stávala synonymem domova i zdrojem a symbolem národní identity; publicista, kreslíř.

Otec byl krejčí, vedle živnosti měl i malé hospodářství; matka v mládí pracovala sedm let v New Yorku. Obecnou školu vychodil S. v rodišti, měšťanku v Blatné, učitelský ústav v Příbrami (mat. 1928). Poté vyučoval do 1930 na jednotřídkách a dvoutrídkách v rodném kraji (Leletice, Hudčice a Koupě), 1930–45 na obecné škole v Myslívě u Klatov. V té době často zajížděl do Prahy a zvláště do Plzně, kde navázal mnohé vztahy s regionálními spisovateli a výtvarníky, začal spolupracovat se Sdružením výtvarných umělců a též přispívat do jeho sborníků *Práce*, *Prostřednictvím* J. Pojara se seznámil s F. X. Šaldou, který měl vliv na S. básnický vývoj. 1945 se přestěhoval do Prahy, kde do 1966 působil na smíchovských školách, pak se stal spisovatelem z povolání. Zároveň se věnoval svým výtvarným zálibám, zejména při trvalých toulkách jihočeskou krajinou (kresbami doprovázel své knihy, pořádal i výstavy svých prací). Navštívil opakovaně Francii (poprvé 1937), po válce SSSR (1957), Polsko, NDR, Bulharsko, Itálii, později i Jugoslávii, Španělsko, Maltu, Řecko a Egypt. V rodném domku v Bělčicích se nachází muzeum s expozicí S. výtvarných prací. – Dcera Blanka S. (* 1932) je výtvarná historička a kritička.

Již v prvních sbírkách se projeví i ustálily charakteristické rysy S. básnické tvorby i tematické okruhy, které se staly trvalými konstantami provázejícími víceméně nedramatický autorův vývoj. V kultivovaných, tvarově koncizních strofách, jimiž již tehdy S. evokoval především malebnou krásu jihočeských krajin (cítil se s nimi osudově spjat), se prosazuje především jeho smysl pro měkce splývavou melodii verše i výraznou eufonii. Zároveň se od počátku projevilo i celoživotní S. tlhnutí k hodnotám kulturních a uměleckých tradic, které se projevilo v prvotině *Barevné dálky* obdivem k symbolistním krajinám J. Preislera, ve sbírce *Watteau* inspirací rokokovou hravostí obrazů tohoto malíře, za okupace holdem jihočeské gotice (*Madoně*), v poválečném období např. vztahem k dílu M. Alše (lyrickoepická skladba *Marina Alšová*) aj. Pro S. tvorbu určující náladotvorný zřetel byl v jeho vrcholné sbírce *Kvetoucí trnka* prohlouben příklonem k ho-

rovským zduchovňujícím sublimacím smyslových zkušeností. Posléze procíťoval S. stále konkrétněji určenou jihočeskou krajinu nejen jako přírodní fenomén, ale také jako topos duchovní, kulturní a dějinný, jako krajinu paměť, odkaz a osud, jako jedno z podstatných znamení národní identity. Takto nadregionálně i pateticky představený obraz jižních Čech, rozestřený do dějinného kontinua, přerůstá (opět v horovském duchu) ve sbírkách z tragického přelomu 30. a 40. let (*Zpěv k zemi*, *Kořeny*, *České jaro*) do záchovného symbolu národní svébytnosti a nezničitelnosti. Žánrové spektrum S. poezie obohatilo po válce epické zkonkrétnění osudové tíhy venkovských životů (*Pelyněk*). V poúnorových desetiletích S. sice deklaroval svůj pozitivní vztah ke společenským proměnám života na venkově, ke kolektivizaci (*Dávno již dozruly cepy*), jinak se však omezil jen na tradičně strukturovanou poezii kulturněhistorických reminiscencí, pokračoval v linii vyznavačsky okouzlené, citově vroucené krajinomalebné lyriky (*Voněly vodou večery*), napsal řadu knih pro děti inspirovaných především výtvarníky M. Alšem a J. Ladou. Závěr jeho básnického díla představují volným až prozaizovaným všem psané melancholické reminiscence světa, lidí a událostí dávno zašlého času jeho vesnického mládí, smírné bilance vlastního životního údělu (*Světla v oknech*). Nejproslulejším, po desetiletí vznikajícím a postupně doplňovaným S. dílem se stala třídílná próza *Země zamyšlená*, osobně intonovaný, náladově lyrický místopis jižních Čech, nasycený nejen značným množstvím kulturních, dějinných i přírodopisných dat vážících se k jednotlivým lokalitám, ale i slovesnými a ilustračními odkazy na autorovy poutnické zkušenosti. Úsilí o vyčerpávající podrobný popis krajinných fenoménů doplňují úhrnné pohledy na charakter krajiny a její duchovní typ, vyjadřované nadšeně okouzlenými apostrofami, které texty přibližují básním v próze. Dokumentární hodnotu mají i vzpomínky *U krbu*, v nichž se S. vrací s vroucenou vděčností k literárním a výtvarnickým osobnostem, s nimiž se poznal (F. X. Šalda, J. Kvapil, J. Čapek) a z nichž mnohé patřily k jeho přátelům (F. Halas, J. Hora, J. Lada aj.). Je autorem mnoha předmluv a doslovů ke knihám klasických i dobových autorů, napsal též průvodní slova do řady katalogů k výstavám. Svými texty provázel fotografické krajinné publi-

kace (1965 J. a M. Erhartovi: Šumava; 1966 J. Erhart: Český Krumlov aj.) i kulturologické práce určené pro zahraničí. Prózu Země zamyšlená S. scenáristicky připravil pro televizní zpracování do čtyřdílného stejnojmenného cyklu (1971–72).

PŘÍSPĚVKY in: ant. Abeceda květů (1979); AZ magazín pro každého (1971); Ahoj na sobotu (1975–77); Akord (1939); Almanach Kmene 1948; alm. Aktivisté (1936); sb. Antonínu Sovovi kytky polního kvítí z Pacova 1958 (1958); sb. Básně národního sebevědomí (1948); Básnický almanach (1954–58); Básnický almanach (1973–74); Básnický almanach Kmene 1918–1938 (1938); Blatenské listy (1935–37); Breviář poezie (Čes. Budějovice 1965); Cesta za knihou (1940); Cyrilometodějský kalendář (1961); ant. Česká poezie 20. století (1980); ant. České balady sociální (1937); sb. České kraje (1940); Čes. slovo (1934–35); Českosl. svět (1980, 1987); Českosl. voják (1969–73); Čes. deník (Plzeň 1939); alm. Český podzim 1938 (1938); Čes. směr (Plzeň 1934); sb. Čeština nástroj básníků (1975); Čin (1933–37); sb. Čtení o Berouně (1965); Dělnická ročenka (1938); sb. Děti, současnost, literatura (1976); Dětská kniha (1954–55); sb. Dík a pozdrav. Josefu Horovi k padesátinám (1941); sb. Dni žalu (1937); alm. Domove líbezný (1954); sb. Druza, příl. čas. Naše obrana (Příbram 1932, 1933); ant. Dvojhlas. České a slovenské verše 1900–1985 (1985); Forum (1928); Hlas Hrusic (1978, 1982); sb. Hollar (1954, 1956); sb. Chvály jižních Čech (Čes. Budějovice 1973); Jih (Čes. Budějovice 1935–37); sb. Jihočechem Emil Hácha (Čes. Budějovice 1942); Jihočes. pravda (Čes. Budějovice 1967–69); Jihočes. ročenka (Blatná 1949); Jihočes. listy (Čes. Budějovice 1936–39); Jihočes. lidový kalendář (Čes. Budějovice 1959, 1960); Josef Lada a kniha (1957); sb. K poetě zbraň praporu! (1945); Kalendář českého ktenáře na rok 1942; Kalendář českého lidu (Vimperk 1947); Kalendář Jihočes. jednoty (Čes. Budějovice 1942); ant. Kantáta pro dvanáct hlasů (1976); sb. Karel Klostermann – básník Šumavy (Klatovy 1973); sb. Kde domov můj (1940); Klas (1936–39, 1946); ant. Krajiny dětství (1944); Krásy domova (1962, 1967); Kritický měsíčník (1939); Kulturní měsíčník (Roudnice n. Lab. 1976); Kulturněpolitický kalendář (1968); Květy (1956–71, 1977); Kytice (1946); sb. Ladění slov (1966); Letní almanach Mileny (1948); Lid. demokracie (1952–71); Lid. noviny (1934–41, 1948); Lid. kalendář 1959; Listy (1934–37); Listy Klubu přátel poezie (1972, 1979–82); Lit. měsíčník (1972–83); Lit. noviny (1951–60); Lumír (1932–37); Marginálie (1945, 1969–70); sb. Masaryk v české poezii (1936); Mateřídouška (1952–56); Mladé Rokycansko (1932, 1935); Mládí; sb. Na paměť F. X. Šaldy (1938); sb. Národ sobě (1968); Nár. osvobození (1934–38); Nár. práce (1940); Naše rodina (1971–80); alm. Nová česká poe-

zie (1955); Nová doba (Plzeň 1930–32, 1937); Nové knihy (1971–73, 1979–80); Nový den (Plzeň 1947); Nový život (1955–57); sb. O Janu Žižkovi (Čes. Budějovice 1974); O knihách a autorech (1971–87); Ohníček (1956–57); sb. Památce T. G. Masaryka (Klatovy 1937); sb. Písecká čítanka 1 (1980); ant. Píseň o němě tváří (Sv. Kopeček u Olomouce 1939); Plamen (1960–62); sb. Plzeňské čtení (1940); sb. Podzim 1938 (1958); sb. Poezie a próza jihočeských autorů (Čes. Krumlov 1978); sb. Poezie jihočeských autorů (Čes. Krumlov 1969, 1972); sb. Poslední cesta T. G. M. (1947); sb. Práce (Plzeň); Práce (1956, 1973–78); ant. Praha – to jméno samo zpěv (1980); Pravda (Plzeň 1973, 1978); Právo lidu (1936–37); sb. Prezident Osvoboditel (1947); Ranní noviny (1934–37); Roj (1937–38); Rozhlas (1973, 1975); Rozhledy (1935–37); Rudé právo (od 1959); Sborník pětadvacíti (1969); ant. Sborový zpěv. Třicet let české poezie (1975); ant. Sestry v kráse (1941); Svět práce (1969–70, 1976–79); Svob. Československo (1946–50); Svob. noviny (1945–48); Svob. slovo (od 1947); Šťastnou cestu (1968); sb. T. G. Masaryk (1936); sb. Trvalé bydliště Praha (1986); Tvorba (1971–83); Venkov (1940); sb. Vyprávění o Josefu Ladovi (1972); sb. Vyrůstlo z pomezí (Plzeň 1962); Výtvarná práce (1958); Vyzvání na cestu. Básnická encyklopedie pro mládež (1961); sb. Zborov (1947); ant. Zborov 1917–1937 (1937); Zeměd. noviny (od 1956); Zeměd. kalendář (1955, 1958, 1972, 1978); ant. Zlatý máj (1957, 1970, 1974); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1975); Zprávy Spolku sběratelů a přátel exlibris (1960); mimoto jednotlivé příspěvky (většinou přetisky) v dalších periodikách i sbornících. ■

KNIZNĚ. Beletrie: Barevné dálky (BB 1930); Watteau (BB 1931); Květoucí trnka (BB 1936; 1942 přeprac. a rozšíř. vyd., 1946 přeprac. vyd., 1971 rozšíř. vyd.); Zpěv k zemi (BB 1936); Kořeny (BB 1938); České jaro (BB 1940); Symfonie v bílé (B 1940); Madoně (BB 1943); Země zamyšlená (P 1947; 1957 přeprac. vyd. ve 2 sv., 1966 rozšíř. vyd., 1970 3. sv. s podtit. Šumava, 1975 trojdílné vyd., od 1957 se S. kresbami); Pelyněk (BB 1949); Marina Alšová (B 1952); Od jara do zimy (říkadla k obrázkům M. Alše, 1953); Alšova Vlast (BB k obrazovému cyklu M. Alše, 1953); Na rybníce (leporelo, 1954); Naše řeka (leporelo, 1954); Malý přírodopis (BB pro ml. k obrázkům A. Ladové, 1956); Voněly vodou večery (BB 1956; 1983 přeprac. vyd.); Dětské hry (BB pro ml. k obrázkům J. Lady, 1956); Pod oblohou Šípkové keře Petra Křižíka (E 1958); Višňovou kůrou jaro voní (BB 1961); Dávno již dozněly cepy (BB 1963); Alšova zvířátka (leporelo, 1963); Dub královny Johanky (BB 1969); Klatovy (stati, 1971, s F. Buriánkem, J. Pilařem); Slunce v olivách (PP 1972); Krajina mýtu (BB 1973); Vratečín (BB 1973); Dědečku, povídej... (vzpomínky, 1973, ed. J. Hilčr); Zvířata a zvířátka (BB pro ml. k obrázkům J. Lady, 1976); Ladovy veselé učebnice 1–3 (BB a PP pro ml.: 1977 Savci, 1979 Ptáci, 1982 Brouci a hmyz); Šlépěje času (vzpo-

mínky, 1977); Břeňy a vody (BB 1978, bibliof.); Ticho v oranících (BB 1979); Dvě krajanské tváře (stati, 1979); Světla v oknech (BB 1982); U krbu (vzpomínky, 1987); – posmrtně: Můj Mysliv (vzpomínky, 1998); mimoto četné bibliofilie a drobné přiležitostné tisky (často i přetisky básní a úryvků próz). – *Výbory*: Vůně kvetoucích trnek (1976, pásmo BB a P k recitaci, rozmnož., ed. V. Stuchl); Jíní na trnkách (1978, ed. F. Buriánek); Básně (1980, ed. J. Žáček); Krajina plná znamení (1983); Ať polaská, či trnem zraní... (1988, ed. V. Janovic). ■ KORESPONDENCE: Z. Mráz: Z mé korespondence s L. S. (Z. Mrázovi z 1968–87), Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích (1992, s. 59); in J. Váchal: Živant a umrlanti (vzāj. koresp. z 1955–68, zvláště V. dopis-román Živant a umrlanti, psaný pro L. S.; 1995, ed. B. Stehlíková); in Z. listáře Bohumila Polana (B. Polanovi z 1962; 1998); in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1937; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlěbcová). ■ REDIGOVAL sborník: Druza. Sborník podbrdské kulturní práce, příl. čas. Naše obrana (1932, 1933). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: A. Sova: Z mého kraje (1954); Čítanka pro 3. ročník základní devítileté školy (1962, s. A. Šmerhovskou, O. Musilem); J. V. Sládek: Polní cestou (1972, s. M. Jankovičem). ■

BIBLIOGRAFIE: O. M. Hartl in L. S.: Dědečku, povídej... (1973); F. Buriánek in L. S.: Jíní na trnkách (1978); S. Průcha: Zasloužilý umělec L. S. (Kraj. knihovna Kladno, 1980, rozmnož.); M. Koldová, M. Straková: L. S. Personální bibliografie (1984). ■ LITERATURA: L. S. (1973, nakl. tisk, medailon F. Buriánek, obs. i výběr. bibliografii od S. Mouchové); B. Jirásek: L. S. (1985, obs. i výběr. bibliografii); sb. L. S. a jižní Čechy (1988, mj. portrét. studie Z. Mráze, stať B. Stehlíkové o výtvarné inspiraci L. S.); I. Škodová, L. Šolcová: Soupis osobního fondu L. S. (PNP 2002). ■ F. X. Šalda: ref. Watteau, ŠZáp 5, 1932/33, s. 373; ● ref. Kvetoucí trnka: Kp. (J. Knap), Venkov 20. 2. 1936; F. Götz, NO 23. 2. 1936; -am. (V. Závada), A–Zet 27. 2. 1936; J. Seifert, Ranní noviny 27. 2. 1936; AMP. (A. M. Piša), PL 27. 3. 1936 → Třicátá léta (1971); B. Polan, Nová doba 29. 3. 1936; jh (J. Hora), Čes. slovo 23. 5. 1936; J. B. Čapek, Naše doba 44, 1936/37, s. 184 ●; ● ref. Zpěv k zemi: G. (F. Götz), NO 10. 12. 1936; J. B. Čapek, Naše doba 44, 1936/37, s. 495; V. Černý, LidN 4. 1. 1937; M. Rutte, NL 13. 1. 1937; AMP. (A. M. Piša), PL 26. 1. 1937; J. V. Sedlák, Venkov 24. 3. 1937 ●; ● ref. Kořený: AMP. (A. M. Piša), Nár. práce 26. 2. 1939; J. Hora, Čes. slovo 21. 3. 1939; A. N. (Novák), LidN 14. 5. 1939; K. Polák, KM 1939, s. 127 ●; ● ref. Madoně: J. Červinka, Akord 11, 1943/44, s. 235; J. Morák, Rád 1944, s. 158 ●; ● ref. Země zamyšlená: V. Černý, KM 1947, s. 405; G. (F. Götz), NO 22. 7. 1947 ●; B. Polan: ref. Marina Alšová, NŽ 1953, s. 1207; ● ref. Voněly vodou večery: J. Petrmichl, LitN 1956, č. 50; B. Polan, NŽ 1956, s. 1221 → Život a slovo (1964); Z. Heřman, Květen 1937, s. 114 ●; F. Benhart: ref. Země zamyšle-

ná (rozšř. vyd. 1957), LitN 1958, č. 30; F. Vrba: ref. Višňovou kůrou jaro voní, LitN 1961, č. 48; ● ref. Dávno již dozněly cepy: M. Petříček, HD 1963, s. 389; V. Karfík, LitN 1964, č. 9 ●; E. Svobodová: ref. Slunce v olivách, Zprávy Jednoty klasických filologů 1972, č. 3; ● ref. Vratečín: KC (K. Cvejn), Lit. měsíčník 1973, č. 9; V. Vodák (M. Vacík), LD 5. 5. 1973; -ra (V. Macura), Zeměd. noviny 12. 5. 1973 ●; ● k pětadesátinám: K. Cvejn, Lit. měsíčník 1973, č. 6; J. Hilčr, ZM 1973, s. 379 ●; ● ref. Dědečku, povídej...: J. Bílek, Národopisné aktuality 1973, s. 308; Š. Vlašín, RP 7. 8. 1973 ●; nyk (M. Nyklová): ref. Zvířata a zvířátka, ZM 1976, č. 9, příl.; ● k sedmdesátinám: F. Buriánek, Lit. měsíčník 1978, č. 6 → Z literárněvědných studií (1985); J. Hilčr, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1978, č. 6–7 ●; F. Buriánek in L. S.: Jíní na trnkách (1978); ● ref. Jíní na trnkách: M. Blahynka, Tvorba 1979, č. 3; J. Šnobl, Lit. měsíčník 1979, č. 1 ●; ● ref. Ticho v oranících: F. Buriánek, Lit. měsíčník 1979, č. 7; V. Janovic, Nové knihy 1979, č. 21; vln (V. Novotný), Zeměd. noviny 9. 6. 1979 ●; J. Podlešák: Židé v Zemi zamyšlené L. S., Židovská ročenka 5740 (1979, s. 21); J. Žáček in L. S.: Básně (1980); E. Lukeš: ref. Světla v oknech, Lit. měsíčník 1983, č. 8 + k pětasedmdesátinám, Lit. měsíčník 1983, č. 6; K. B. (Bílek): Za L. S. (s úryvkem z chystané S. sbírky o Čes. ráji), Listy starohradské kroniky 1987, s. 85; Z. Heřman: ref. U krbu, Mladá fronta 18. 9. 1987; V. Janovic in L. S.: Ať polaská, či trnem zraní... (1988); B. Jirásek in L. S.: Můj Mysliv (1998); J. Gruber: ref. Můj Mysliv, Spektrum 1998, č. 2; V. Janovic: Lov se sokolem (k 90. výr. nar.), Obrys–Kmen 1998, č. 1; B. Veselá: Básník domova L. S., Lit. novinky 2004, č. 9.

vs

Kašpar Ladislav Stehlík z Čenkova

* 6. 1. 1571 Plzeň

† 1613 Plzeň

Autor kalendářů a historických zápisků; matematik a astrolog.

Psal se Stehliik, Stehlicius, z Čeňkova. – Pocházel ze starého měšťanského rodu, jehož příslušníci se až do druhé poloviny 19. století zabývali literární činností (Matěj Theofil S., 1701–1749, benediktinský převor a archivář v Rajhradě; Fabián František S. z Č. a Treustadt, 1728–1791, opisovač a komentátor historického materiálu, např. Balbínovy Obrany či kroniky Kuthenovy; Emanuel S., 1768–1825, básník, přispěvatel časopisu Čechoslov a divadelní ochotník). S. otec Bartoloměj S., radní a později primátor Plzně, byl 1598 povýšen císařem Rudolfem II. do šlechtického stavu s predikátem z Čenkova.

S. studoval 1583–91 v Praze na jezuitské akademii (bakalář 1591), soukromě poslouchal na pražské univerzitě přednášky o matematice a astronomii (stýkal se s P. Codicilem, T. Hájkem z Hájků a M. Bacháčkem z Nauměřic). 1595 se stal správcem partikulární školy ve Stříbře, 1596 se odebral na studia do Ingolstadtu, kde se stal (před 1598) magistrem svobodných umění. 1599 pracoval v Praze jako sekretář Tychona de Brahe. 1599 se bohatě oženil s dcerou Š. Plachého z Třebnice, předního plzeňského měšťana a autora pamětí. V Plzni byl S. opakovaně obecním starším; byl také převorem literátského bratrstva.

Vedle psaní příležitostných básní v latině a řečtině se S. zabýval především vydáváním kalendářů. K údajům o pohybu vesmírných těles a jejich vlivu na život člověka, konání trhů a soudních dnech S. připojoval k jednotlivým datům významné historické události podle dobových vzorů (A. Huber z Risenpachu aj.). Jednotlivé dny často opatřoval sentencemi a příslovími překládanými a upravovanými z rétorických příruček. – Rukopisně se zachovaly S. historické zápisky o stehlíkovském rodu; jejich druhá část se synoptickými zápisky o Plzni a českých dějinách byla průběžně doplňována až do 18. století. Pouze podle názvu je dnes znám S. astrologický traktát *De concursu planetarum* (1605).

PSEUDONYMY: Acanthis, Achantis. ■ PŘÍSPĚVKY in: Poematia gratulatoria in honorem... licentiatum, cum prid. Calend. Oct. in Caesarea Soc. Iesu Academia suprema in artibus liberalibus ac philosophia laurea ornamentum (1587); sb. Victoria litteraria dicata... eruditiss. adolescentibus... (1587). ■ KNIŽNĚ. *Kalendáře*: Kalendář hvězdářský... K l. P. 1596 (1595); Kalendář hvězdářský... K l. P. 1597 (1596); Minucí a pranostika nová... K l. P. 1599 (1598); Kalendář hospodářský... K l. P. 1602 (1601); Kalendář hospodářský... K l. P. 1603 (1602); Kalendář hospodářský... K l. P. 1604 (1603); Kalendář nový s pranostikou hvězdářskou... K l. P. 1604 (1603); Kalendář hospodářský... K l. P. 1605 (1604); Triumphus laureatus in honorem nuptiarum... Iacobi Mensik... (1605); Minucí a pranostika nová... K l. P. 1606 (1605); Kalendář hospodářský a kancelářský... K l. P. 1607 (1606); Kalendář hospodářský a kancelářský... K l. P. 1608 (1607); Kalendář hospodářský a kancelářský... K l. P. 1609 (1608); Kalendář hospodářský a kancelářský... K l. P. 1610 (1609); Kalendář hospodářský a kancelářský... K l. P. 1611 (1610). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 674 – 15 687; in Rukověť humanistického básnictví 1 (1966, pod heslem Acanthis). ■ LITERATURA: I. J. Hanuš: Písem-

nictvo české hvězdoslovné 16. století v čís. knihovně pražské, ČČM 1862, s. 231 a pokr.; M. Hruška: Životopisy znamenitých Plzeňanův a mužův o Plzeň zasloužilých, in Kniha pamětní král. krajského města Plzně (1883, s. 27); E. Felix in Literární Plzeň v obryse 1 (1930, s. 40); L. Lábek: Výzdoba plzeňského kalendáře z r. 1604 od Jana Willenbergra, Umění 1938, s. 397; M. Šváb in M. Bělohávek s jinými: Dějiny Plzně 1 (1965); J. Martínek: Zjištění předlohy S. plzeňského rukopisu Poetica et oratoria miscellanea, sb. Strahovská knihovna 8, 1977, s. 29; J. Kašparová: Zajímavé exlibris humanisty K. L. S. z Č., LF 1988, s. 44. vpb

Bohuš Stejskal

* 14. 3. 1896 Brno

† 18. 5. 1955 Řevnice u Prahy

Herec, režisér, dramatik a básník inklinující k expresionismu, prozaik, spoluzakladatel brněnské Literární skupiny.

V matrice zapsán Bohumil. – Studoval architekturu, studia však nedokončil. V 1. světové válce bojoval na frontě v Dalmácii. 1919 byl angažován jako herec do Nár. divadla v Brně, kde také působil jako režisér. 1921 spoluzaložil brněnskou Literární skupinu. V sezoně 1922/23 začal pracovat jako režisér v Městském divadle na Král. Vinohradech, koncem 1936 byl jmenován šéfem jeho činohry (nejprve s titulem vrchního režiséra, pak uměleckého šéfa), 1942 byl zbaven funkce i možnosti umělecké práce a byl zde zaměstnán jako archivář a skladník. Po válce působil nejprve režiséřsky ve vinohradském divadle, pak byl 1946–48 šéfem další scény Městských divadel pražských – Komorního divadla, na sezonu 1948/49 se stal uměleckým vedoucím pražského Divadla filmového studia. Od sezony 1949/50 až do své smrti působil v ředitelské funkci i jako režisér v Krajském oblastním divadle v Karlových Varech.

Příznačné pro S. život i tvorbu bylo trvalé zánícení pro divadelnictví ve všech jeho formách, založené jeho obsáhlou znalostí. Etabloval se především jako režisér. Po nevyvážených verších prvotiny, příznačně nazvaných *Trýzněné mládí*, podmíněných jak válečnými zážitky, tak milostným toužením, dojmy z přírody a syrovou skutečností, soustředil se brzy k postižení dobových traumat prostřednictvím dramatu, v nichž využíval naturalistických a expresionis-

tických prvků. Generační konflikt v chudé rodině (*Rozloha života*) vystřídal v *Obětování* téma individuální odpovědnosti mezi postiženými zločinnou nemocí (syfilidou). Následující S. prozaické práce byly cele inspirovány jeho divadelní působností. Zatímco drobné prózy *Divadlo v županu* evokují jedinečnost tohoto světa, nahlízejí humorným způsobem do divadelních šaten, na hereckou pospolitost a její různé podoby, psychologicky zabarvené povídky *Konec po desáté* sledují osudy herců v jejich každodenní práci i v civilním životě a celkový obraz tak zbavují rysu výjimečnosti. Reálná znalost divadelního provozu podnítila soubor fejetonů *Divadelní abeceda* o aktuálních otázkách divadelnictví, spojených s konkrétními radami. Prózu *Pramen živé vody*, beletristicky rámovanou historií Národního divadla s popisem jeho zařízení, diktovala snaha seznámit mládež s hodnotami naší kultury. – Pro divadlo S. též překládal a upravoval texty původních a přeložených her. Podle monografie J. L. Turnovského napsal se Z. Štěpánkem scénář k filmu J. K. Tyl (1927).

ŠIFRA: st (čas. Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary). ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1919–22); sb. Deset let čes. divadla v Karlových Varech (1955); Divadlo (1932–33); Host (1921–23); Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary (1950–55); Lid. noviny (1920–26, 1929, 1938–39); Lípa (1918–19); Panoráma (1947); Prager Presse (1927); Ročenka Kruhu sólistů, pokr. Ročenka Kruhu sólistů Městských divadel pražských (od 1924); Rozpravy Aventina (1926–27); Salon (Brno, Olomouc 1923); Světozor; Telegraf (1937, 1939); – posmrtně: Psí víno (1999); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNÍŽNĚ. *Beletrie*: Trýzněné mládí (BB 1920); Obětování (D 1921); Divadlo v županu (PP 1928); Divadelní abeceda (FF 1942); Konec po desáté (PP 1945); Pramen živé vody (P pro ml., 1947). – *Dramatizace*: V. Mrštík: Pohádka máje (1942, prem. 1943, s B. Vrbským). – *Úpravy*: G. B. Shaw: Ženeva (1945, rozmnož., překl. F. Tetauer); J. K. Tyl: Paní Marjánka, matka pluku (1959, rozmnož.). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Rozloha života (1920). – *Překlady*: C. Lemonnier: Pytlák (1922); H. Mann: Madame Legros (1924); A. Schnitzler: Anatol (1932); Molière: Měšťák šlechticem (1934). – *Dramatizace*: A. Jirásek: Temno (1950). – *Úpravy*: G. B. Shaw: Zpět k Metuzalému (1932, překl. A. Pflanzner, K. Mušek); České pašije (1935, s J. Portem); České jesličky (1936, s J. Portem); W. Shakespeare: Timon Athénský (1936, překl. B. Štěpánek); P. Claudel: Poslední úděl (1937, překl. M. Marten); H. Ibsen: Peer Gynt (1937, překl. K. Kučera); J. W. Goethe: Faust (1954, překl. O. Fischer). ■ RE-

DIGOVAL *časopisy*: Divadlo (1932–33, s A. Mazačem), Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary (1950–55, s red. radou); *ročenku*: Ročenka Kruhu sólistů, pokr. (od 1931) ... Městských divadel pražských (1924–32, s jinými). ■

LITERATURA: E. S. (K. Elgart Sokol): ref. Rozloha života, LidN 19. 5. 1920; ● ref. Trýzněné mládí: M. Rutte, Cesta 3, 1920/21, s. 600; A. M. Píša, Kmen 3, 1920/21, s. 586; B. P. (Polan), Nové Čechy 4, 1920/21, s. 396; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 670; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 17. 4. 1921; J. O. N. (Novotný), LidN 26. 4. 1921; A. N. (Novák), Lumír 1921, s. 53; fg. (F. Götz), Niva 1921, s. 20; J. Vrbá, Pramen 1921, s. 278 ●; an. (F. Götz): ref. Obětování, Host 1, 1921/22, s. 23; ● ref. Divadlo v županu: L. Blatný, Host 7, 1927/28, s. 188; vz (V. Zelinka), Zvon 28, 1927/28, s. 587; ax. (E. Vachek), PL 31. 5. 1928 ●; ● ref. Divadelní abeceda: p. (A. M. Píša), Nár. práce 13. 11. 1942; J. K. (Kopecký), LidN 29. 1. 1943; JR, Řád 1942, s. 439 ●; ● ref. Konec po desáté: Mík (J. Malík), Loutková scéna 2, 1945/46, s. 111; G. (F. Götz), NO 1. 3. 1946; H. R., Práce 6. 3. 1946; ah (A. Holas), Rovnost 19. 3. 1946 ●; kd (E. Konrád): B. S. čtvrt století na Vinohradech, Svob. noviny 25. 11. 1947; ● ref. Pramen živé vody: jtg (J. Träger), Práce 29. 2. 1948; Topol (Š. Poláček Topol), Škola a kultura 1948 s. 70 ●; ● k 35. výr. S. divadelní práce: P. Kohn, Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary 1954, č. 13; F. Götz, Divadlo 1955, s. 58 ●; ● nekrology: M. S. (Schulz), LitN 1955, č. 22; M. Seemann, Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary 1955, č. 7 + Divadlo 1955, s. 605; P. Kohn, Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary 1955, č. 7 ●; Č. Jeřábek: Za B. S. (k nedožitým sedmdesátinám), Rovnost 15. 3. 1966; A. Scherl: Režijní dílo B. S., sb. Divadlo na Vinohradech 1907–1967 (1968, s. 100).

sb

Josef Václav Sterzinger

* 28. 12. 1866 Veltrusy

† 9. 1. 1939 Praha

Překladatel hlavně z románských a germánských jazyků; filolog, autor německo-českých slovníků a konverzačních příruček.

Psán i Josef Stecinger. – Studoval na Akademickém gymnáziu v Praze a na gymnáziu v Roudnici (mat. 1887) a poté na filoz. fakultě v Praze (PhDr. 1894 na základě disertační práce *Kritik Lessing a kritik Herder*). V dětství ve Veltrusech poznal tamního faráře A. Koláře, strýce J. Vrchlického, a seznámil se pak i s dalšími básníkovými příbuznými; trvalé přátelství navázal hlavně s jeho sestrami Emou a Janou. Od 1899 působil jako středoškolský profesor

na reálce v Čes. Budějovicích, od 1903 až do odchodu do důchodu 1927 na malostranské reálce v Praze; učil němčinu, francouzštinu a češtinu, často na zkrácený úvazek z důvodů odborné lexikografické činnosti. 1912 byl zvolen do výboru Sdružení překladatelského (překladatelů a přátel dobrých překladů), podnítil též vznik Jednoty Svatopluka Čecha na ochranu a povznesení českého jazyka. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

V 90. letech publikoval S. v nakladatelství J. Otto sešitově dvoudílný *Německo-český slovník*, který zpracoval za pomoci dalších odborníků a za odborné revize V. E. Mourka. Dílo vyvolalo ohlas jako první modernější slovník obsahující i běžné hovorové výrazy a tím i jako určitý přínos k rozšířenému poznání lexika a frazeologie češtiny; stalo se pak základem S. kapesních slovníků a několika konverzačních příruček. Vyvrcholením S. lexikografické práce byl čtyřdílný *Encyklopedický slovník německo-český*, nadlouho užívaný (pro bohatství slov a vazeb z různých jazykových rovin od spisovné přes hovorovou až k vulgární) jako významná pomůcka dobrých překladů z německé literatury. S. rozsáhlá překladatelská činnost se až na výjimky (J. P. Jacobsen, I. N. Potapenko) orientovala vedle německé prózy (C. Viebig) na významná a čtenářsky oblíbená díla francouzská (A. R. Le Sage, A. Dumas st., J. Verne, É. Zola); mimo to S. přeložil i některé novější knížky, které ve své době vyvolaly ohlas sociálně orientovanou a utopickou tematikou. V teoretizujících úvahách S. kritizoval špatnou úroveň soudobých překladů beletrie s cílem zvýšit jejich výrazovou přesnost a jazykovou kultivovanost. V pozdních letech uveřejnil časopisecky i několik původních básní.

PSEUDONYMY: Ivan Rýva, Jan Rýva, J. Rýva. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: *Besedy lidu* (1906–07, 1915–17); *Nár. listy* (1911–12, 1918; 1911 14. 5. – 20. 6. série čl. *Za očistu a povznesení jazyka mateřského* a *Za očistu české literatury překladové*, 1912 mj. 16. 3. čl. *Snahy o očistu české literatury překladové*); *Právo lidu* (1912); *Přehled* (1913); *Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického* (1918, 1920); *Světozor* (1921–22, 1924, BB); *Topičův sborník* (1917–21); *Tribuna* (1921); *Venkov* (1920); *Věstník Sdružení překladatelského...*, pokr. *Věstník Jednoty Svatopluka Čecha...* (1913, 1914); *Zlatá Praha* (1921). ■ **KNÍŽNĚ**. *Překlady*: J. P. Jacobsen: *Niels Lyhne* (1891); P. d'Ivoi: *Mstitelé* (1905) + *Milionářem proti své vůli* (1907); A. Dumas st.: *O korunu a lásku* (1905) + *Tři mušketyři ještě po deseti letech* 1–4 (b. d., 1905; upr. pro ml. F. J. Čechet-

ka 1924–25) + *Pařížští Mohykáni* 1, 2 (1908, 1909) + *Salvador* 1, 2 (1912, 1913); G. Tissandier: *Hrdinové práce* (1906); A. R. Le Sage: *Gil Blas* (b. d., 1907); C. Viebig: *Když muži ze vsi odejdou* (b. d., 1909); J. Verne: *Lodivod dunajský* (b. d., 1909) + *Na vlnách Orinoka* (b. d., 1916); É. Zola: *Poklesk abbého Moureta* (1912); I. N. Potapenko: *Dcera kurýrova* (b. d., 1916); A. Bratt: *Svět bez hladu* (1917); D. Duncker: *George Sandová. Kniha vášně* (b. d., 1917). – *Odborné práce*: *Německo-český slovník* 1, 2 (1893–95, sešitově); *Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache – Kapesní slovník řeči české a německé* 1, 2 (Lipsko 1900; opr. vyd. 1905); *Ottův slovníček německo-český. Výtah z velkého slovníku německo-českého...* (1902); *Deutsch-böhmisches Konversationsbuch. Grosse Ausgabe* (b. d., 1911); *Kniha česko-německé konverzace. Se stručnou německou mluvnici. Zkrácené vydání* (1912); *Kniha česko-německé konverzace. Se stručnou německou mluvnici. Malé vydání* (b. d., 1913); *Deutsch-böhmisches Konversationsbuch* (b. d., 1918, vydání pro Němce); *Encyklopedický slovník německo-český* 1–4 (1916, 1921, 1931, 1935, sešitově, dokončil K. Kaboš). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: *Věstník Sdružení překladatelského* (překladatelů a přátel dobrých překladů), pokr. *Věstník Jednoty Svatopluka Čecha na povznesení jazyka a písemnictví českého* (1913, 1914). ■

LITERATURA: ● ref. *Německo-český slovník*: A. Koudelka, *Hlídká lit.* 1893, s. 448; J. Nečas, *ČČM* 1894, s. 170 ●; an. (V. Červinka): ref. překl. C. Viebig, *Zlatá Praha* 26, 1908/09, s. 480; Kaz. (F. S. Procházka): ref. překl. I. N. Potapenko, *Zvon* 17, 1916/17, s. 83; an.: *Profesor PhDr. J. V. S. (k sedmdesátinám)*, *Podřipský kraj* 1936, s. 109; tk: *Slovníkářovy zásluhy* (nekrolog), *LidN* 12. 1. 1939.

mhs, ll

Ferdinand Stiebitz

* 7. 7. 1894 *Velvary*

† 10. 10. 1961 *Brno*

Klasický filolog, významný představitel moderního překladatelství z antických literatur.

Čtrnácté, poslední dítě cukráře. Studoval 1905–13 klasické gymnázium v Praze na Vinohradech (latině a řečtině ho učil F. Novotný, již v této době vznikly jeho první překladatelské pokusy) a poté klasickou filologii u J. Krále na pražské filoz. fakultě. 1915 však narukoval, nejprve sloužil v Salcburku, pak na ruské frontě, kde byl raněn. Po návratu do civilu dokončil studia a 1920 složil státní zkoušku a začal vyučovat na vinohradském klasickém gymnáziu.

Po roce školskou službu opustil a několik měsíců se živil jako soukromý učitel i literát. 1922–24 učil na reálném gymnáziu v Košicích, zároveň 1922 získal na brněnské filoz. fakultě doktorát (práci *K otázce iktu a akcentu v latinském hexametru*). Od 1924 učil na klasickém gymnáziu v Brně a současně od 1927 pořádal na filoz. fakultě lektorát staré řečtiny; 1927–28 pobýval na stipendium semestr v Berlíně (u U. von Wilanowitz-Moellendorffa), 1931 měsíc v Řecku. 1931 se na brněnské fakultě habilitoval (práci *Studie o slovesném vidu v řečtině novozákonní*), 1936 byl jmenován mimořádným, 1939 řádným profesorem klasické filologie; 1947/48 zde zastával funkci děkana, do února 1959 proděkana. Od 1933 byl členem výboru Dramatického svazu v Brně, 1938 byl zvolen dopisujícím členem ČAVU a předsedou brněnské pobočky Jednoty klasických filologů.

S. vědecké dílo, zaměřené jak na řeckou, tak římskou složku antiky, se vyznačuje značnou tematickou rozlohou: zabýval se mluvnicí novozákonní řečtiny, odborným výkladem děl antických spisovatelů a Nového zákona, metrikou a prozodii, literární historií se zvláštním zřetelem k vlivům antických literatur na české písemnictví i pojetím dědičnosti v antice a starověkou biologií (dochované zlomky z ní důmyslně rekonstruoval a uváděl do souvislosti se současnými vědeckými názory). Rozsáhlá, vysoce hodnocená a pro českou literaturu nejprínosnější byla jeho překladatelská činnost, která přinášela nové, všestranně přesnější ekvivalenty originálů. S. vycházel z překladatelských zásad J. Krále, při hledání optimální formy však ještě důrazněji uvolňoval nápodobu meter a lyrických útvarů až k volnému přebásňování, s citem pro výrazovou vytríbenost i aktualizaci, přičemž zachovával smysl a uměřenost textů. Od počátku se zabýval překlady a scénickými úpravami řeckých dramat (Sofokles, Aristofanes, Euripides), řeckou lyrikou (Theokritos, Sapfo), z latiny posléze převedl mj. Apuleiův humoristicko-satirický román *Proměny* čili *Zlatý osel* a *Proměny Ovidiovy*. Prostřednictvím němčiny volně zpracoval i starobabylonský epos o Gilgamešovi. Uspořádal řadu výborů, mj. z řecké a římské lyriky a prózy; zvláště se věnoval erotickým námětům v próze a antickému humoru (Bohové se smějí), dále dějepiscectví (Ammianus Marcellinus, Herodotos, Plutarchos) a politickým textům (Demosthenes) a dějům (původní práce *Osu-*

dy starověkých diktatur a diktátorů). Své překlady doplňoval vysvětlujícími pojednáními, komentáři a poznámkami. K výuce klasické filologie přispěl přehledy historie řecké a římské literatury a spoluautorstvím čítanek. Vedle drobnějších překladů dalších antických autorů uveřejňoval v časopisech referáty a články o odborné literatuře a překládání.

ŠIFRY: F. S., F. St. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Akord (1947); Cesta (1918–19); Časopis Matice moravské (1936–37); Čes. osvěta (1939–40); Čes. časopis historický (1934); Domov a svět (1930); sb. Filozofické fakultě v Brně k 15. výročí osvobození ČSR (1960); Goethův sborník (1932); Host do domu (1954); sb. Charisteria Guilelmo Mathesio quinquagenario... oblata (1932); Jevišťe (1920–21); Jiří Třanovský. Materiály k životopisu (Opava 1956, ed. A. Grobelný); Lid. demokracie (1953); Lid. obroda (1949); Lid. noviny (1923–42); Listy filologické (1919–54); Lit. noviny (1941); Lit. noviny (1954); Lumír (1916, 1922); Mnéma. Sborník vydaný na paměť... Josefa Zubatého... (1926); Moderní revue (1922); sb. Morava v českém státě (Brno 1948); Nár. listy (1922); Naše řeč (1921); Naše věda (1922–44); sb. Na úsvitu křesťanství (1942); sb. Non omnis moriar 1, 2 (1936, k 2000. výr. nar. Horatiova); Osvěta (1916, 1919); Philologische Wochenschrift (Berlín 1927); sb. Pio vati (1930, k 2000. výr. nar. Vergiliova); sb. Práce druhého sjezdu klasických filologů slovanských v Praze 1931 (1931); sb. Práce z vědeckých ústavů filoz. fakulty KU (1937); Pramen (1925); sb. Pocta a výzva (Brno 1934); sb. Přednášky českosl. rozhlasu (1937); Přítomnost (1928); Ruch (1912–13); Sborník filologický (1922); Sborník prací filologických... Františku Grohovi k 60. narozeninám (1923); Sborník prací filoz. fakulty brněnské univerzity, ř. C (1955), ř. D (1955), ř. E (1955–61); Spisy filoz. fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě (1935); Střední škola (1922, 1936–37); Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin (Lipsko 1930); Svob. noviny (1947); Topičův sborník (1917–20); Tribuna (1920); Tvar (1931); Věda a život (1937); Vesmír (1954); Věstník ČAVU (1951); Věstník KČSN (1929); Výbor řečí Demosthenových s ukázkami jiných antických řečníků (1933, ed. F. Novotný; Poznámky k ukázkám z Lysia... a z Isokrata..., sep. 1934); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, překl. latinských veršů); Výbor z řecké poezie v překladech (1933; rozř. vyd. 1941); Výbor z římské poezie v překladech (1935); Výtvarné umění (1957); Ženský obzor (1919–20); – posmrtně: sb. Charisteria Francisco Novotný octogenario oblata (1962); Rovnost (Brno 1966); Sborník prací filoz. fakulty brněnské univerzity, ř. E (1962–63); Výbor z české literatury doby husitské 1, 2 (1963–64). ■ **KNIŽNĚ.** *Práce o literatuře a beletrie:* Sapfo. Osobnost, překlady a evokace (1924, i překl.); O Janově Apokalypse (1929);

Pod řeckým nebem. Rozhovor bohů na Olympu (rozhl. D, 1936); Stručné dějiny řecké literatury pro střední školy (1936; 1967 přeprac. vyd. jako skripta); Stručné dějiny římské literatury pro střední školy (1937; 1967 přeprac. vyd. jako skripta). – *Překlady*: Alkifron: Glykera a Menandros (b. d., 1912, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 46) + Hetéry a jejich svět (1931); Petronius: Vypravování Eumolpova (b. d., 1914, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 55); K. Palamas: Magdalena (b. d., 1914, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 74); G. Xenopulos: Válka a mír (b. d., 1915, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 78); Sofokles: Král Oidipus, Slidiči (1920) + Antigone (1927) + Elektra (1942); Aristofanes: Ženský sněm (1924) + Lysistrate (1927; přeprac. vyd. 1960) + Ptáci (1934) + Mír (1934) + Jezdci, Žáby (1940) + Plutos (1954) + Acharňané (1954); Ammianus Marcellinus: Konec císaře Juliana (1927); L. Apuleius: Proměny čili Zlatý osel 1, 2 (1928; přeprac. vyd. 1948 a 1960, 1968 vyd. s tit. Zlatý osel); Apokalypsa čili Zjevení apoštola Jana zvaného Theologos 1, 2 (1929, bibliof.); Euripides: Medeia (1929); Antické povídky (1930, i usp.); Nové antické povídky (1931, i usp.); Aristoteles o člověku (1931, i usp.); P. C. Tacitus: Messalina a Agrippina, L. A. Seneca: Jak vypustil Klaudius ducha (1931); Výbor z řecké lyriky 1, 2 (1932, 1933); T. Lucretius Carus: Vznik a zánik světa. Člověk a jeho dílo (1932); Legendy o nevěstkách sveticích (1932, i usp.); Verše o umučení sv. Vojtěcha (1932); Dvě kapitoly ze starověké nauky o člověku (1933, i usp.); Plutarchos: Alexandros a Caesar (1933) + Hostina sedmi mudrců (1947) + Čtyři životopisy (1948); J. Jesenský z Jesenného: Popis pitvy konané roku 1600 v Praze (1934); P. Ovidius Naso: Proměny (1934); Výbor z římských scéniků 1, 2 (1936, 1. Plautus, 2. Terentius); Latinská čítanka pro 6. a 7. třídu gymnázií a reálných gymnázií (1935, s F. Heřmanským, i usp.) + Latinská čítanka pro 8. třídu gymnázií a reálných gymnázií (1936, s F. Heřmanským, i usp.), oboje v přeprac. vyd. pro jednotlivé roč. (i 2.–5.) od 1937; M. Minucius Felix: Octavius (1940); Demosthenes: Poslední zápas Řeků o svobodu (1940); Herodotos: Z dějin východních národů (1941, i usp.); Aischylos: Oresteia (1944); Gilgameš (1944, volně z něm., i upr.); Sapfo: Z písní lásky (1945); Řecká lyrika (1945; rozšíř. vyd. 1954, i usp.); Thukydides: Periklova řeč nad padlými (1946); Řecká čítanka (1950, s jinými, i usp.); Římská lyrika (1957, s překl. jiných, i usp.); – posmrtně: Bohové se smějí (1965, výbor z antického humoru, i usp., ed. R. Hošek); Aischylos: Prometheus (1969); Plutarchos: Hovory o lidském štěstí (1971, i usp.). – *Ostatní práce*: Studie o slovesném vidu v řečtině novozákonní (1929); Biologické základy antických názorů o dědičnosti (1937); Antický tělocvik a sport (1937); Osudy starověkých diktátorů a diktátorů (1937). ■ **SCÉNICKY. Překlady**: Večer starořeckých mimů (1920, Theokritos, Herondas); T. M. Plautus: Chlubný voják (1921) + Kupec (1940) + Dvoječata (1944); Herondas: Mimiamby (1943);

Euripides: Ion (1944). ■ **KORESPONDENCE**: P. Šípová: Z korespondence Vladimíra Šrámka (Šrámkovi z 1940), LF 2002, s. 296. ■ **REDIGOVAL sborníky**: Práce druhého sjezdu klasických filologů slovanických v Praze 1931 (1931, s F. Novotným), sb. Charisteria Francisco Novotný octogenario oblata (1962, s R. Hoškem); *knižnici*: Přednášky (1923–26). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Homér: Odysseia (1956, upr. překl. O. Vaňorného); P. Vergilius Maro: Aeneis (1970, upr. překl. O. Vaňorného, s R. Mertlíkem, posmrtně). – Viz též **KNÍŽNĚ. Překlady**. ■

BIBLIOGRAFIE: A. Hartmann: Soupis děl F. S., SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1969, č. 14; E. Stehlíková: F. S. – překladatel antického divadla, Divadelní revue 1994, č. 4. ■ **LITERATURA**: ● ref. insc. překl. Večer starořeckých mimů: K. Svoboda, Čes. revue 13, 1919/20, s. 407; Ot. F. (Fischer), NL 12. 2. 1920; jv. (J. Vodák), Venkov 12. 2. 1920 ●; ● ref. překl. Sofokles: Král Oidipus, Slidiči: V. Brtník, Venkov 11. 8. 1923; F. Novotný, LidN 27. 3. 1924; K. Pražáková, LF 1924, s. 305 (k tomu F. S., tamtéž, s. 382; K. Pražáková, tamtéž, s. 383) ●; ● ref. překl. Aristofanes: Ženský sněm: T. (V. Tille), Prager Presse 21. 12. 1923 (o insc.), -ach- (E. Vachek), Pramen 5, 1924/25, s. 46; J. O. Novotný, Cesta 1925, s. 83 ●; klo (J. K. Fragner): ref. insc. překl. Sofokles: Antigona, NO 13. 2. 1925; F. Novotný: ref. Sapfo a překl. Aristofanes: Ženský sněm, LidN 10. 3. 1925 + ref. překl. Aristofanes: Lysistrate, LidN 12. 5. 1927 + ref. překl. Sofokles: Antigone, LidN 29. 6. 1928 + ref. překl. L. Apuleius, LidN 10. 11. 1928; G. Hejzlar: ref. překl. Apokalypsa..., LidN 13. 11. 1929; ● ref. překl. a ed. Antické povídky: A. N. (Novák), LidN 8. 2. 1930; P. E. (Eisner), Prager Presse 11. 2. 1930; Ot. F. (Fischer), PL 23. 2. 1930 ●; ● ref. překl. a ed. Nové antické povídky: A. N. (Novák), LidN 11. 9. 1931; jo-he (J. Heyduk), Venkov 9. 12. 1931; B. N. (Novák), Čin 3, 1931/32, s. 786 ●; ● ref. překl. T. Lucretius Carus: F. N. (Novotný), LidN 16. 12. 1932; G. Hejzlar, Nové Čechy 1932, s. 278 ●; F. N. (Novotný): ref. překl. Aristofanes: Ptáci, LidN 11. 3. 1935; ● ref. překl. P. Ovidius Naso: P. E. (Eisner), Prager Presse 18. 10. 1935; F. Hála, LidN 18. 11. 1935; K. P. (Polák), PL 6. 12. 1935; E. Čapek, Nové Čechy 1935, s. 176; -och- (F. S. Procházka), Zvon 36, 1935/36, s. 99 ●; ● ref. Stručné dějiny řecké literatury... jbě. (J. B. Čapek), NO 11. 6. 1937; F. Novotný, Naše věda 1937, s. 318 ●; A. N. (Novák): ref. Stručné dějiny římské literatury..., LidN 3. 4. 1939; ● ref. překl. Aristofanes: Jezdci, Žáby: P., LitN 1940, s. 236; R. Kuthan, Střední škola 1941, s. 317 ●; hjk (Z. Hájek): ref. překl. Herodotos, LidN 6. 6. 1941; J. Ludvíkovský: ref. překl. Sofokles: Elektra, LidN 28. 6. 1942; ● k padesátinám: an., LidN 7. 7. 1944; an., Nár. práce 7. 7. 1944 ●; K. Marek: ref. insc. překl. Euripides: Ion, Řád 1944, s. 274; J. Ludvíkovský: ref. překl. Aischylos, LidN 17. 12. 1944; ● ref. překl. Sapfo: Z písní lásky: J. Pilař, Zeměd. noviny 2. 12. 1945; J. Pokorný, Mladá fronta 20. 12. 1945; J. Ludvíkovský, Svob. noviny 22. 12. 1945; J. Popelová, Práce 22. 12. 1945; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše do-

ba 52, 1945/46, s. 182; Z. K. Vysoký, LF 1946, s. 122; F. Novotný, Naše věda 1947, s. 1 ●; K. Janáček: Nad S. překlady řecké lyriky, Akord 12, 1945/46, s. 288 + ref. překl. Thukydides, Akord 1947, s. 309; ● k šedesátinám: J. Ludvíkovský, LD 7. 7. 1954; R. Hošek, HD 1954, s. 326 ●; ● nekrology: J. Macháček, U 61, č. 16; an., LitN 1961, č. 42; -ag-, Zprávy Slezského ústavu ČSAV v Opavě 1961, listopad, č. 120; A. Závodský, Plamen 1961, č. 12; J. Česka, Zprávy Jednoty klasických filologů 1962, s. 1; J. Ludvíkovský, LF 1962, s. 199 ●; R. Hošek: Vzpomínka nad překladem Aristofanovy Lysistraty, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1962, č. 7; J. Ludvíkovský: Překladatelský odkaz F. S., Dialog 1964, č. 4; J. N. (Nechutová): Živé dílo, Rovnost 11. 10. 1966; (hey) (J. Heyduk): S. odkaz, LD 8. 10. 1971; E. Stehlíková: Dvě české úpravy Plautovy komedie Mercator, LF 1973, s. 70; J. Česka: Osmdesát let od narození F. S., Universitas 1974, č. 4 + Dvacet let od smrti F. S., tamtéž 1981, č. 5; J. Janoušek: Dvě česká podání Apuleiových Metamorfóz, Zprávy Jednoty klasických filologů 1982, s. 33; S. Bartoněk: F. S. Pěvec desáté múzy, Box 1992, č. 2; J. Nechutová: Klasická filologie a česká národní kultura (F. S. a J. Ludvíkovský), sb. Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu (1993, s. 64); E. Stehlíková: F. S. – překladatel antického divadla, Divadelní revue 1994, č. 4; R. Hošek: Život a dílo F. S., LF 1995, s. 129; D. Bartoňková: Překladatelský odkaz F. S., sb. Mezinárodní vědecká konference na paměť 50. výročí úmrtí českého klasického filologa a překladatele Otmara Vaňorného (1997, s. 154); I. Radová: Non omnis mortuus est (k 40. výr. úmrtí), Universitas 2001, č. 4; D. Bartoňková: 110 let od narození F. S., tamtéž 2004, č. 3; PB (P. Borkovec): „Podává na veřejnost překlad slavné Aischylovy trilogie Oresteje...“ (České překlady a jejich autoři), Souvislosti 2004, č. 2.

sb

A. G. Stín viz Alois Augustin Vrzal

Josef Stivín-Foltýn viz Josef Foltýn

Eugen Stoklas

* 11. 11. 1882 *Příbor*

† 11. 3. 1963 *Litovel*

Autor reflexivní lyriky melancholického ladění, divadelních a loutkových her, prací z národopisu, literární a hudební historie, prozaik, překladatel zejména z němčiny, osvětový a muzejní pracovník.

V matrice zapsán jako Eugen Bohumír S., byl psán též Evžen S. Pseudonym J. Rampach zvo-

lil podle vrchu nedaleko Litovle. – Syn Eduarda S. (1845–1900), profesora učitelského ústavu v Příboře, autora technických příruček, učebnic fyziky a chemie pro národní i vyšší školy, vlastivědného pracovníka a kreslíře; vnuk Floriána S. (1819–1887), ředitele obecné školy ve Val. Meziříčí a hudebního skladatele; hudbu skládal i S. strýc V. Barvič (1841–1891). – V rodišti S. vychodil obecnou školu, přičemž rozhodující byla pro něj otcova všestranná výchova (zvláště hudební vzdělání, později byl výborný houslista); již tehdy hrával rodině a přátelům své loutkové fantazie. Od 1893 navštěvoval gymnázium ve Val. Meziříčí (mat. 1901) a poté studoval češtinu a němčinu na filoz. fakultě české univerzity v Praze (učitelé mj. J. Gebauer, A. V. Kraus, V. E. Mourek, J. Vlček). V průběhu studia prodělal těžkou osobní krizi spojenou s duševním onemocněním (recidiva 1944), což ovlivnilo jeho celoživotní umělecké ladění. Po promoci (1907) nastoupil nejprve jako učitel češtiny na německé Obchodní akademii v Olomouci (1907–08), poté působil jako profesor na reálkách v Holešově a Val. Meziříčí; 1909 přešel do Litovle na zemskou vyšší reálku, od 1912 přeměněnou na reálné gymnázium, kde vyučoval češtinu a němčinu. Jeho kolegy byli filolog F. Rusinský, spisovatel B. Ptáček Malina a R. Havel, kterému S. pomáhal s překlady; učil mj. J. Čepa (u něhož prohloubil zájem o literaturu i překládání a se kterým si ve 20. letech korespondoval), J. Opletala, M. Rusinského aj. Vliv na S. zanechala návštěva Mnichova, uskutečněná před 1. světovou válkou. 1917 se oženil, manželka Ludmila S. (roz. Pillichová), provozovala během 1. světové války ve škole svého otce, spisovatele J. Pillichu, v Červenci u Litovle sezonní zimní loutkové divadlo, kde S. s tzv. Alšovým loutkovým divadélkem hrál loutkářská představení (pohádky i vlastní hry, zvláště kašpárkovské). 1914–28 trávil svátky a prázdniny s matkou v Kostelci n. Černými lesy, zde také nacházel inspiraci pro básně i loutkové hry. Na Olomoucku se S. věnoval propagaci a organizaci loutkářství, za dlouholetou loutkářskou činnost byl vyznamenán poctou Masarykova lidovému sboru Litovelska, pořádal četné kursy i přednášky. Na Hané a severní Moravě prováděl intenzivní sběr národopisného materiálu (jako sběrače angažoval též gymnazisty; na národopisných publikacích spolupracoval

s přítelem malířem A. Kučerou). 1941 odešel do důchodu, t. r. byl však ustanoven nuceným správcem litovelského muzea a archivu, kde zachránil četné cenné archiválie. Byl členem i předsedou Muzejní rady v Litovli (podrobně zaznamenal zdejší muzejní dění; odkazem svých sbírek obohatil místní archiv i muzeum v Litovli a Příboře), členem brněnské pobočky Syndikátu čes. spisovatelů, Moravského kola spisovatelů a čestným členem Sdružení spisovatelů z Hané. – Zemřel na selhání krevního oběhu; pohřben byl v Litovli.

Společným jmenovatelem S. poměrně rozsáhlé a různorodé beletristické tvorby je lyrizace, reflexivnost a melancholické ladění pramenící mj. z osobních prožitků. Raná lyrická dramata psal v duchu novoromantismu s důrazem na vystižení nálady a meditaci o zašlých snech a zraňující síle času (*Září*, veršované drama *Večer*); v novoromantických intencích též vznikly drobné povídky na téma Ahasverova putování, inspirované L. Bechsteinem a J. Vrchlickým. Do Španělska 17. století situoval později tragédii traktující motiv nesmířitelné pomsty (*Odveta*). Mládeži byly určeny S. četné loutkové hry zpracovávající oblíbené náměty, mj. kašpárkovské komické výstupy s humorem založeným na hře s komolením slov (*Pohádka o princezně Palermské a králi Iškarjotském*), i světové a české literární předlohy (*Bouře* podle W. Shakespeara, *Knížecí sirotek* podle A. Jiráska, *Záhořovo lože* podle K. J. Erbena). Tragickým viděním (první tragédie v novodobé české loutkářské dramaturgii *Smrt kmoťříčka, Kupec a obr*), divadelním citěním, sugestivní náladovostí i citem pro jazyk (*Král Ječmíněk*) se část S. loutkářské tvorby vymykala z běžné dobové produkce. V duchu svých estetických teorií o odkazu lidového slovesného umění oživujícím v loutkovém textu usiloval S. o renesanci loutkového divadla, uměleckými prostředky a hlubokým zážitkem pak chtěl výchovně působit na citový svět dětského vnímatele. Své básnické sbírky S. vydával v Litovli vlastním nákladem, mnohdy bibliofilsky upravené (včetně drobnějších příležitostných tisků): poměrně homogenní i osobité dílo je charakteristické životním pocitem spoluovlivněným schopenhauerským pesimismem, romantickým chápáním umění, zvláště hudby (F. Chopin), a lyrikou pozdního romantismu (zejména lenauovskou ponurostí, fascinací podzimem). Básnický soubor *Ociny* obsahuje teskné verše, pro něž je

příznačná všepronikající hluboká melancholie a těžkomyslnost, též však expresivní obrazy děsu i osobitá ponurá snovost propojená s motivy smrti a hrobů (zde transponovaný vliv K. J. Erbena). Poté S. vydal tři rozsáhlé knižní soubory konfesijního deníkového charakteru, sestávající sice z tvarově i žánrově různorodých textů (kontemplativní melická lyrika, lyrické skici a momentky, balady, žánrové obrázky, říkadla aj.), tvořící však přitom jednu knihu, jejímž hlavním znakem byla reflexe prchajícího času. Sbírc *Minulost* dominovaly texty stylizované jako noční písně samoty a zmaru, něnie nad zmizelými a opět se vracejícími sny. Všudypřítomně tematizovaná smrt (rovněž v identifikaci s mrtvými předky) zde pod vlivem folkloru dostávala občas groteskní a skurilní podobu. Do sbírky *Žluté listí* S. zahrnul mj. milostné verše ze studentského deníku z období osobnostní krize; přesné a detailní vidění krajinných a sociálních obrázků z Příborska a Hané osobitě propojil s nostalgickou reflexí. V *Knížěčce* se kromě lyrických evokací pobytů v Kostelci n. Černými lesy a na Olomoucku objevily apostrofy neznámé snové lásky a úvahy nad pomíjivostí života, podané již ztišujícím elegickým tónem, i občasné vyrovnávání se s marnými tužbami a životní bilancování, traktované též v aluzích na tragické životy světových spisovatelů (H. Heine, G. de Maupassant, P. Verlaine) či ve variacích na básnické formy (např. minnesang). Hledání smíření, cesty z deziluze a naděje v nadosobním řádu charakterizovalo některé příležitostné verše, např. meditativní znělkový věnec inspirovaný matčinou smrtí (*Křížová cesta*), kde se S. nevyhnul ztěžklému rétorismu a verbalismu. Některé S. texty byly zhudebněny (J. Burian, J. B. Foerster, V. Steinman a J. Svoboda). V románu *Život Ludvíka Hilmar* S. podal beletristickou kroniku Příborska, Valašského Meziříčí a Olomoucka před 1. světovou válkou (včetně dokumentárně cenných národopisných a hudebních exkursů) a vykreslil obraz svého citového i uměleckého zrání. S. patřil k průkopníkům rozhlasové estetiky, teoreticky se zabýval uměleckým posláním rozhlasu (*Úvaha o hře rozhlasové*), které viděl v citlivé syntéze básnického, tj. dramatikova slova s adekvátní hudbou. Pro rozhlas napsal fantazii na motivy ze života F. Chopina (*Marche funèbre*) a v rozhlasu byla uvedena jeho dramata (*Září*, *Večer* a *Před bouří*). Časopisecky publikoval překlady poezie z téměř všech slovanských jazyků (mj. A. Asnyk,

A. Aškerc, A. Mickiewicz, F. Prešeren, A. S. Puškin, K. F. Rylejev) a z angličtiny (H. W. Longfellow aj.). Při překladu Poeova Havrana v obsahových i formálních akcentech uplatnil detailní znalost díla K. H. Máchy a K. J. Erbeny, jako první u nás se pokusil napodobit Poeovy aliterace. Knižně publikoval výbor z poezie německého krnovského básníka a prozaika E. Otta vyznačující se nostalgickým laděním a hudebností. S. byl autorem četných článků z literární historie, celoživotní zájem věnoval K. H. Máchovi (srovnávací stať *Máchův Eremit a Šnaidrův Poustevník*, interpretace Máchova pesimismu ve studii *Poezie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy*). Ve stati *Poznámky bezručovské* na komparativním materiálu české i světové poezie sledoval motivické koincidence jednotlivých Bezručových básní. S. byl rovněž autorem pečlivých vlastivědných a národopisných regionálních studií a statí (*Větrné mlýny v politickém okrese litovelském*), knižně vydal soubor pověstí a zkazek *Kytička pověstí z Litovelska*. Časopisecky publikoval mj. články o hudebních skladatelích z Valašskomeziříčska (F. Stoklas, V. Barvič). – V literatuře o S. jsou uváděny další knižní publikace, jejichž existenci se nepodařilo potvrdit: básně *Písně* (nebo *Píseň*) postní (1923, 2. vyd. 1937), *Tesknice*, *Prezidentská* (1937) a hra *Pantáta Fókál* (1947). Velká část S. díla zůstala v rukopisu: soubor povídek, nálad a črt Jinou cestou, verše z let 1901–49, překlady poezie (výbor z F. Prešerena, *Píseň o Nibelunzích* aj.), dramatické literatury (Sofokles: *Oidipus na Kolonu*; W. Shakespeare) a z národopisu (mj. F. A. Heber: *Mährens Burgen und ihre Sagen*, *Hrady a tvrže moravské* a jejich pověstí, norské pohádky), i původní práce (Soupis jarmarečních a poutních písniček ze sbírek Městského muzea v Litovli, životopis brněnského houslového virtuosa H. W. Ernsta aj.). V knihovně PNP je uložen obsáhlý strojopis *Můj Mácha*. 1. Kouzlo Máje, 2. Poezie minulosti v drobné lyrice Karla Hynka Máchy (1945, rozpracovaná starší studie) a strojopis překladu Máchových německy psaných básní (1945). V knihovně Divadelního ústavu v Praze jsou rukopisy S. úprav dramatu F. V. Jeřábka *Závist* (1934) a hry pro loutky podle bratří Grimmů a J. Bendy *Prince Žabák* (1948).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Eugen Polland (dub.), Jaroslav Rampach; E. S., Sks. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: *Archa* (Olomouc 1939–41, 1947–48; 1939 překl. E. A. Poe: *Havran*; 1947 překl. BB H. W. Longfellowa; 1948 část

překl. Sofokles: *Oidipus na Kolonu*); *Bibliofil* (1934); *Cyril* (Olomouc 1933); *Časopis pro moderní filologii* (1918, studie *Máchův Eremit* a *Šnaidrův Poustevník*); *Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* (1931–32; 1931 *Větrné mlýny v politickém okrese litovelském*, i sep.); 1932 *Drobnosti z Příborska*, i sep.); *Černá země* (Mor. Ostrava); *Čes. lid* (1926–28, 1931; 1928 *O lidových písních moravských z Litovelska*); *Čes. loutkář* (1913, *P Vzpomínky vánoční*); J. Veselý: *Bramborové divadlo* (b. d., 1913, scéna *Sedlák a selka*); *Kalendář Milotického hospodáře* (Milotice n. Bečvou); *Klas. Almanach Sdružení spisovatelů z Hané* (Prostějov 1947); *Komenský* (Brno 1923); sb. *Kraj a člověk* (Litovel 1936); *Kravařsko* (Příbor); sb. *Kravařsko* (Nový Jičín 1946–47, 1949; 1949 *Poslední pobyt F. Palackého v rodném kraji*); *Lid. noviny*; *Litovelsko* (1947–49; 1947 *Kopectví a Litovel*); *Litovelský kraj* (1924–29), pokr. *Litovelský a šternberský kraj* (1930–31), pokr. *Litovelský, šternberský a šumperský kraj* (1932–39); *Loutkář* (Choceň 1917, 1919–21, 1928); *Loutková scéna*; *Lumír* (1913, *Příspěvek k rozboru 2. zpěvu Máje*); *Mojmírova říše* (Náklo u Olomouce 1940–41); *alm. Moravě* (Olomouc 1935); *Moravskoslezské besedy* (Mor. Ostrava); *Moravskoslezský deník* (Mor. Ostrava 1922–23, románová příl.; 1922 1. d. R *Život Ludvíka Hilmaru*); *Moravskoslezský večerník* (Mor. Ostrava 1922); *Mor. sever* (Zábřeh); *Nár. listy* (1917); *Národopisný věstník československý* (1946); *Naše loutky* (1930, 1932–34; 1932 *D Král Herodes*, 1933 *D Kašpárek rychlošvec aneb Švec a trpasličkové*); *Našinec* (Olomouc); *Nové Kravařsko* (Nový Jičín, po 1945); *Ostravský deník* (Mor. Ostrava 1923, *R Život Ludvíka Hilmaru*); *Památník na oslavu šedesátého výročí učitelského ústavu v Příboře 1875–1935* (Příbor 1936, *Vzpomínka na mého otce*); *Pozor* (Olomouc 1932, o V. Barvičovi); *Radhošť* (Val. Meziříčí); *Radiojournal* (1930, *Úvaha o hře rozhlasové*); *Selská stráž* (Litovel 1919–20); *Selské listy* (Olomouc 1937); *Slezský sborník* (Opava 1945, 1947; 1947 *Poznámky bezručovské*, i sep.); *Stráž Moravy* (Olomouc 1924–25); sb. *Svému duchovnímu vůdci prof. Vinc. Horákovi* (1936); *Svob. země* (Olomouc 1949, překl. BB ze slovanských jazyků); *Úhor* (Habry 1917, 1920); *Vlastivědný sborník Olomoucka 4* (1928); *Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké*; *Výr. zpráva vyšší reálky v Litovli za škol. rok 1914/15* (studie *Poezie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy*); 27. *výr. zpráva zemského reálného gymnázia v Litovli za škol. rok 1927/28*, pokr. 32. *výr. zpráva...* za škol. rok 1932/33 (překl. F. Grillparzer: *Zlaté rouno 1*, i sep.), pokr. 38. *výr. zpráva...* za škol. rok 1938/39; sb. *Vyšel rozsévač* (Olomouc 1936); *Zpravodaj sokolské župy Severomoravské*; *Ženský obzor* (1902, 1911–12); mimoto další regionální moravská periodika a sborníky; – posmrtně: *ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl* (2000, ed. I. Wernisch); *Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze* (1986, překl. P. Verlaine: *Podzimní píseň*). ■

KNÍŽNĚ. *Beletrie*: Září (D 1912, pseud. Jaroslav Rampach); Večer (D 1913, pseud. Jaroslav Rampach); Kašpárek se učí čarovat (D pro ml., 1916, i prem.; 1927 upr. vyd.); Pohádka o princezně Palermské a králi Iškariotském (D pro ml., b. d., 1917, prem. 1916); Knížecí sirotek (D pro ml., b. d., 1918, prem. 1916, podle A. Jirásky); Tři povídky o Ahasverovi (pro ml., b. d., 1918, podle L. Bechsteina a J. Vrchlického); Král Ječmínek (D pro ml., 1919, prem. 1916); Smrt Kmotříčka (D pro ml., 1919); Záhořovo lože (D pro ml., 1920, podle K. J. Erbena); Královna a trpaslík (D pro ml., 1923); Chrám přátelství (B 1926); Odveta (D b. d., 1926, prem. 1925); Rytíř a panna (D pro ml., 1926); Malířovo štěstí (DD pro ml., 1927; obs. Malířovo štěstí, prem. 1917, podle O. Wilde; Tak svět odplácí, podle K. J. Erbena; Kašpárek a lesní ženka); Ocúny (BB 1927; B Housle samost. 1940); Bouře (D pro ml., 1928, podle W. Shakespeara); Kašpárek a loupežník (D pro ml., 1928); Kašpárek na čarovném ostrově (D pro ml., 1928, podle F. Raimunda); Poklad aneb Kašpárek, Honza a Škrhola (D pro ml., 1928); Víla Dobrunka (D pro ml., 1928); Doktor Johannes Faustus (D pro ml., 1929, podle staré německé hry); Marche funebre (rozhl. D 1931); Před bouří (D 1931, podle K. Herloše, tj. Herlossohna); Píseň člověka (B 1932); Kupec a obr (D pro ml., 1933); Minulost (BB 1933); Zakletá panna na hradě Starojickém (D pro ml., 1933); Žluté listí (BB 1933); Křížová cesta (BB 1934); Knížečka (BB 1934); V pekle (D pro ml., 1934); Sešitek (BB 1936); V Přiborě u svatého Valentina (B 1937); Dětské verše (BB 1938); Trojí minulost (BB 1938); Vůně mateřidoušky (BB 1938); Návštěva (B 1947); vl. nákladem S. patrně vydal další jednotlivé (příležitostné) básně. – *Úprava* (pro loutky): V. Sokolová: Pohádka o zlatém klíči (D pro ml., 1932). – *Překlady*: Z veršů Ervína Otta (1935) + E. Ott: Uhaslý plamen (1942); E. A. Poe: Havran (1940). – *Ostatní práce*: Kytička pověstí z Litovelska (národopisné pojednání, 1929); Dopis přátelům (1937); Triptychon T. G. M. (1938). ■ SCÉNICKY. *Úpravy*: F. V. Jeřábek: Závist (1938); dále četné úpravy klasických dramát pro loutky uváděné v Července u Litovle a na jiných moravských scénách. ■

LITERATURA: K. H. Hilar: ref. Září, MR 1912/13, sv. 26, s. 232; -vh- (M. Hýsek): ref. Večer, Naše doba 20, 1912/13, s. 626; B. Vydra: ref. Poezie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy, ČMF 5, 1915/16, s. 179; Promyk. (H. Sedláček): ref. Pohádka o princezně Palermské a králi Iškariotském, Úhor 1918, s. 55; Svbd. (O. Svoboda): ref. Král Ječmínek, Úhor 1919, s. 157; R. Šimek: ref. Smrt kmotříčka, Úhor 1920, s. 128; j. v. (J. Vodák): ref. Knížecí sirotek, Loutkář 9, 1922/23, s. 39; ● ref. Královna a trpaslík: -s-, Loutkář 10, 1923/24, s. 64; Svbd. (O. Svoboda), Úhor 1925, s. 30 ●; V. P. (Pinkava): ref. Odveta, Litovelský kraj 19. 6. 1925; ● ref. Kytička pověstí z Litovelska: Č. Zíbrt, ČL 30, 1929/30, s. 191; -och- (F. S. Procházka), Zvon 30, 1929/30, s. 574 ●; ● k padesátinám: an.,

Litovelský, šternberský a šumperský kraj 1932, č. 47; J. Bartoš, Naše loutky 8, 1932/33, s. 49; J. Veselý, Úhor 1933, s. 19 ●; ● ref. Minulost: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 33, 1932/33, s. 715; -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 30, 1933/34, s. 59 ●; F. Č. (Čech): ref. Zakletá panna na hradě Starojickém, Stráž Moravy 1933, příl. Hlídka nár. výchovy a osvěty, č. 4 + Prof. E. S. loutkářům, tamtéž č. 9; ● ref. Žluté listí: P. G. Hlibina, Elán 4, 1933/34, č. 4 (i ref. Minulost); -jen-, Čes. osvěta 30, 1933/34, s. 301; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 34, 1933/34, s. 378 ●; ● ref. Křížová cesta: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 34, 1933/34, s. 615; -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 31, 1934/35, s. 83 ●; J. Staněk in Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě (1934, s. 43); B. Slavík: ref. Knížečka, LidN 13. 5. 1935; ● ref. překl. Z veršů Ervína Otta: S. (J. Staněk, dub.), Kolo 1935, s. 126; -o-, Marginálie 1935, s. 151 ●; ● ref. Sešitek: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 265; -o-, Marginálie 1937, s. 123 ●; B. Slavík in Písemnictví na Litovelsku (1937, s. 75) + ref. Trojí minulost, Zvon 39, 1938/39, s. 154; B. Vybíral in Beletristický přínos olomouckého kraje (1940, s. 13); š.: Překladatel Grillparzerův (mj. o S. překladateli), Nár. práce 14. 5. 1941; B. Slavík in Krásná a milostivá (1941, s. 346) + (šifra bs) k šedesátinám, LidN 11. 11. 1942; J. Hájek: ref. překl. E. Ott: Uhaslý plamen, LidN 28. 10. 1942; J. Vaca: Básník a spisovatel (medailon k pětadesátinám), Litovelsko 1947, č. 19; J. Husička: Pětiletková vzpomínka na Večer E. S., tamtéž, 1949, č. 2; R. Havel: Vzpomínka na profesora S., Památník k šedesátému pátému výročí reálného gymnázia v Litovli 1901–1966 (1966, s. 34); V. Stratil: Zákonodárce našeho studentského mládí, tamtéž, s. 27; M. Strouhal: Petr Bezruč a E. S. (s dopisy P. Bezruče Stoklasovi), in Neznámý poutník (1968); V. Stratil: Nedožité devadesátiny E. S., Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 62 (3) 1973, s. 278; Z. Bezděk: Tři moravští autoři loutkových her (1975, s. 10); V. Ficek in Biografický slovník širšího Ostravska (1976, s. 138); M. Rusínský: Průkopník rozhlasové estetiky, F. Lón: Pomohli formovat můj světový názor, J. Charvát: Studentská léta v Litovli, vše sb. Osmdesát let gymnázia Jana Opletala v Litovli 1901–1981 (1981, s. 101, 148, 152); A. Bejblík: České překlady Havrana, in E. A. Poe: Havran (1985, s. 47); R. Havel: Medailon E. S., tamtéž, s. 188 + Další překlady Verlaineovy Podzimní písně, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1986, s. 33; M. Rusínský: Stranou cest, Kulturní měsíčník 1987, č. 11; J. Bezděčka in Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948 (rkp., 1988); R. Havel in Utajené překlady (1996, s. 213); J. Císař a kol. in Cesty českého amatérského divadla (1998, s. 141); A. Dubská in Dvě století českého loutkářství (2004, s. 233); A. Volkman in Z paměti literární Olomouce 2 (2006, s. 66).

vfr